

Uvodnik	3
 PRISPEVKI	
Iztok Prezelj, Branko Lobnikar Identifikacija in spremljanje radikalizacije na osnovi indikatorjev	6
Janja Vuga Beršnak, Iztok Prezelj Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije med mladostniki	27
Anja Kolak Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini	43
Kaja Prislan, Andrej Sotlar, Branko Lobnikar, Maja Modic Pojavnost in indikatorji radikalizacije zapornikov, oseb v probaciji in prosilcev za mednarodno zaščito v Sloveniji	61
Klemen Kocjančič, Iztok Prezelj Indikatorji islamistične radikalizacije	85
Albert Černigoj Preprečevanje radikalizacije v Republiki Sloveniji – od represivnega k vseskupnostnemu pristopu	100

Uvodnik

Spoštovane bralke in bralci! Prva številka revije v letu 2020 je tematsko še kako aktualna, saj je posvečena prepoznavanju procesov radikalizacije, ki vodijo v nasilni ekstremizem v družbi. Prispevki temeljijo na nekaterih ugotovitvah Ciljnega raziskovalnega projekta »Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji« (RadCePro), ki ga v letih 2018–2020 izvajajo raziskovalci Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, sofinancirata pa Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve. Projekt je koncipiran okrog štirih ciljev. Prvi cilj je oblikovanje konceptualne in terminološke osnove za proučevanje in spremljanje radikalizacije ter ukrepov proti radikalizaciji v RS; drugi cilj se nanaša na analizo prisotnosti radikalizacije v smeri izvajanja nasilja v RS; tretji cilj se ukvarja z oblikovanjem nabora indikatorjev za zgodnjo detekcijo radikalizacije, četrti cilj pa prinaša oblikovanje celovitega modela večinstitutionalnega odzivanja na radikalizacijo v Republiki Sloveniji. Prispevki, ki so pred vami, črpajo pretežno iz tretjega cilja projekta RadCePro.

Glavni namen pričujoče številke z naslovom »Indikatorsko spremljanje radikalizacije« je postaviti konceptualne in empirične temelje za identificiranje in spremljanje pojavov radikalizacije na osnovi vnaprej predvidenih indikatorjev. Radikalizacija je proces spreminjanja in transformacije prepričanj ter vedenja posameznikov ali skupin v smeri doseganja korenitih sprememb. Te spremembe želijo nekateri dosegati z uporabo nasilja, kar je seveda nezakonito. Indikatorski model bi omogočil zgodnje identificiranje in spremljanje takšnih posameznikov ter skupin, kar bi zmanjšalo možnosti uresničenja najslabših možnih scenarijev, do katerih je že prišlo v številnih evropskih državah. Slovenska družba je le delno pripravljena na tovrsten izziv in namen tematske številke je odpreti nove horizonte ter zmanjšati možnosti za razvoj najslabših scenarijev.

Iztok Prezelj in Branko Lobnikar sta pripravila uvodni, lahko rečemo pojasnjevalni prispevek o spremljanju radikalizacije na osnovi indikatorjev. V model radikalizacije sta vključila vedenjske indikatorje radikalizacije, kot so: verbalno ali fizično nasilno vedenje, grožnje z nasilnim vedenjem; opravičevanje nasilnega vedenja; absolutno zavračanje drugih in drugačnih; nenadna sprememba v vedenju – odklanjanje hrane, odklanjanje zdravljenja, odklanjanje nečesa, kar je bilo za osebo značilno in običajno v preteklosti; prostovoljna ali neprostovoljna socialna marginalizacija; občutek osamljenosti, nekoristnosti, nepripadnosti skupini, skupnosti ter prekinitev socialnih stikov z družino in prijatelji; nesprejemanje pravil, izvrševanje kaznivih ravnanj; izražen narcisizem in dovzetnost za teorije zarot; zavračanje avtoritete, pravil, postopkov; prekomerna verska vnema, nezadovoljstvo z običajnimi verskimi praksami, zavračanje verskih avtoritet; pogosta zloraba alkohola, drog; iskanje virov o skrajnih ideologijah in idejah ter tetovaže in nakit z radikalno vsebino in simboli, gestikulacija ekstremističnih znakov, komuniciranje pripadnosti ekstremistični skupini preko obleke ali na kak drug način (glasba, literatura). Nabor indikatorjev še zdaleč ni skromen, saj prispevek v bistvu predstavlja prvi celoviti model indikatorjev radikalizacije v Sloveniji. Zapisani indikatorji so univerzalni, vendar pa v vseh, za radikalizacijo ranljivih/dovzetnih skupinah, niso enako pogosto in/ali močno prisotni. Specifičnosti različnih skupin predstavljajo prispevki v nadaljevanju.

Janja Vuga Beršnak in Iztok Prezelj sta se tako ukvarjala z indikatorji za prepoznavanje radikalizacije med mladostniki. Na osnovi intervjujev in fokusnih skupin s strokovnjaki na področju šolstva in obvladovanja nasilja sta ugotovila, da delavci v šolskem sistemu potencialno ranljive mladostnike prepoznajo posredno, in sicer s spremljanjem klasičnih oblik nasilja, kot so fizično, verbalno in v zadnjem času tudi spletno. To pomeni, da šolskim delavcem sicer uspe prepoznati ranljive mladostnike in so opremljeni z znanjem ter izkušnjami, kako ukrepati, ko gre za različne vrste nasilja, ne pa tudi, ko gre za radikalizacijo!

Anja Kolak je raziskovala indikatorje za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini. Avtorica ugotavlja, da so pripadniki verskih skupin in brezposelni najbolj ranljivi oziroma dovzetni za radikalizacijo; da osebne travme in stiske posameznika močno vplivajo na spodbujanje in netenje sovraštva; in da so pri preprečevanju radikalizacije centri za socialno delo, nevladne organizacije in izobraževalne institucije srednje učinkoviti. Pomembna je tudi ugotovitev, da v raziskavi sodelujoči praktiki področja radikalizacije in nasilnega ekstremizma ne poznajo dobro, saj pojava pomensko povezujejo s tradicionalnimi oblikami nasilja, kot so fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje. Avtorica ugotavlja, da je mogoče indikatorje implementirati v obstoječo zakonodajo, in sicer med smernice za identificiranje nasilja v družini, ki so opredeljene v zakonu o preprečevanju nasilja v družini oziroma v druge zakonske akte, ki urejajo podobna področja dela.

Naslednje ranljive oziroma dovzetne skupine za radikalizacijo so Kaja Prislan, Andrej Sotlar, Branko Lobnikar in Maja Modic prepoznali v zapornikih, osebah v probaciji in prosilcih za mednarodno zaščito. Skozi večstopenjsko raziskavo, ki je obsegala pregled literature in primerov iz praks, terensko anketiranje med policisti, ki se ukvarjajo s preiskovanjem in preprečevanjem radikalizacije, ter fokusno skupino s strokovnjaki s področja izvrševanja kazenskih sankcij avtorji ugotavljajo, da je ranljivost in dovzetnost za radikalizacijo, ki vodi v nasilni ekstremizem, mogoče prepoznati na podlagi zunanjih ter notranjih indikatorjev, povezanih z vedenjem, socializacijo in osebnimi prepričanji, ob upoštevanju kontekstualnih okoliščin analiziranih populacij. Kljub vsemu ključni deležniki, ki se ukvarjajo s problematiko radikalizacije v Sloveniji, tovrstne pojave pri zapornikih, osebah v probaciji in prosilcih za azil za zdaj redko zaznavajo. Klemen Kocjančič in Iztok Prezelj sta raziskala indikatorje, ki bi kazali na islamistično radikalizacijo, ki je v Evropi že dolgo eden najresnejših varnostnih, pa tudi političnih, socioloških in ne nazadnje verskih problemov. Pregled literature, študija primerov in intervjuji s predstavniki ključnih verskih skupnosti ter Urada za verske skupnosti so pokazali, da primeri islamistične radikalizacije v Sloveniji kažejo nižjo intenzivnost v primerjavi s tujino, vendar pa njihova prisotnost že omogoča opredelitev nabora indikatorjev. Zavedanje nevarnosti islamistične radikalizacije in s tem povezanih tveganj v Sloveniji obstaja, avtorja pa sta opredelila različne indikatorje islamističnega radikalnega vedenja in delovanja, vključno s tistimi, ki se nanašajo na islamistične borce povratnike.

Številko zaključujemo s prispevkom Alberta Černigoja, ki s policijsko-operativnega zornega kota obravnava preprečevanje radikalizacije v Sloveniji in napoveduje premik od represivnega k vseskupnostnemu pristopu. V

tem kontekstu ugotavlja, da danes potrebujemo pristop, ki bo zagotavljal celovito in trajnostno naslavljanje s terorizmom povezanih tveganj. V ta prizadevanja je treba vključiti najširši krog tako varnostnih kot nevarnostnih deležnikov, vključno s civilno družbo in interesnimi skupinami, ter jim zagotoviti potrebne mehanizme, vire in orodja, kamor sodijo tudi indikatorji za pravočasno odkrivanje radikalizacije. Avtor veliko stavi tudi na Nacionalno strategijo za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma, ki jo je Vlada RS sprejela konec leta 2019 in naj bi poleg načrtnosti zagotavljala tudi okrepljeno sodelovanje na tem področju.

Urednika se zahvaljujeva številnim sodelujočim pri pripravi tematske številke in verjameva, da bodo ključne ugotovitve prispevkov uporabne tako za teoretike in raziskovalce kot za praktike, ki se na svojih delovnih mestih vsak dan soočajo z izzivi identifikacije, obravnave in preprečevanja nasilja, radikalizacije in ekstremizma, pa četudi (in dokler) so tovrstni varnostni problemi v Sloveniji manj pereči kot v mnogih drugih državah EU.

Prof. dr. Iztok Prezeli
Gostujoči urednik

Izr. prof. dr. Andrej Sotlar
Gl. in odg. urednik

Identifikacija in spremljanje radikalizacije na osnovi indikatorjev¹

Iztok Prezelj, Branko Lobnikar

Namen prispevka:

Namen prispevka je na podlagi analize preteklih primerov, pregleda literature in na podlagi analize odgovorov fokusnih skupin konceptualno opredeliti indikatorje zgodnjega opozarjanja na radikalizacijo.

Metode:

Najprej smo opravili temeljit pregled literature, na vzorcu različnih deležnikov smo izvedli fokusne skupine in s pomočjo vsebinske analize identificirali skupne vedenjske indikatorje, ki smo jih uporabili pri oblikovanju modela zgodnjega zaznavanja radikalizacije pri posameznikih v Sloveniji. S pomočjo različnih spletnih orodij *Word Cloud* smo indikatorje tudi grafično ponazorili glede na njihovo frekvenco pojavljanja znotraj posameznih fokusnih skupin.

Ugotovitve:

Izdelan je bil indikatorski model RadCePro, v katerega smo vključili naslednje vedenjske indikatorje radikalizacije: verbalno ali fizično nasilno vedenje, grožnje z nasilnim vedenjem; opravičevanje nasilnega vedenja; absolutno zavračanje drugih (po veri, politični pripadnosti) in drugačnih (rasa, spolna pripadnost); nenadna sprememba v vedenju – odklanjanje hrane, odklanjanje zdravljenja, odklanjanje nečesa, kar je bilo za osebo značilno in običajno v preteklosti; prostovoljna ali neprostovoljna socialna marginalizacija; občutek osamljenosti, nekoristnosti, nepripadnosti skupini, skupnosti ter prekinitve socialnih stikov z družino in prijatelji; nesprejemanje pravil, izvrševanje kaznivih ravnanj; izražen narcisizem in dovzetnost za teorije zarot; zavračanje avtoritete, pravil, postopkov; prekomerna verska vnema, nezadovoljstvo z običajnimi verskimi praksami, zavračanje verskih avtoritet; pogosta zloraba alkohola, drog; iskanje virov o skrajnih ideologijah in idejah ter tetovaže in nakit z radikalno vsebino in simboli, gestikulacija ekstremističnih znakov, izražanje pripadnosti ekstremistični skupini z oblačili ali na kak drug način (glasba, literatura).

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Rezultat študije je prvi celoviti model indikatorjev radikalizacije v Sloveniji.

UDK: 343.3

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Ključne besede: radikalizacija, indikatorji, eskalacija, zgodnje opozarjanje, nasilje, nasilni ekstremizem, terorizem, Slovenija

Indicator-based identification and monitoring of radicalization

Purpose:

The purpose of the article is to conceptually identify early warning indicators of radicalization and to establish an indicator-based model for identifying and monitoring the process of radicalization.

Design/Methods/Approach:

We first conducted a thorough review of the literature, then we conducted focus groups on a sample of different stakeholders, and identified, through content analysis, common behavioural indicators that can be used in the model of early detection of radicalization. By using various Word Cloud web tools, we also graphically illustrated the indicators according to their frequency.

Findings:

A RadCePro indicator-based model incorporates the following behavioural indicators of radicalization: verbal or physical violent behaviour, threats of violent behaviour; justification of violent behaviour; absolute rejection of others (by religion, political affiliation) and different ones (race, gender); a sudden change in behaviour – the rejection of food, the rejection of healing, the rejection of something that was characteristic of the person and usual in the past; voluntary or involuntary social marginalization; a sense of loneliness, worthlessness, a lack of belonging to the community, and breaking social contacts with family and friends; non-acceptance of rules, committing criminal acts; expressed narcissism and susceptibility to conspiracy theories; denial of authority, rules, procedures; excessive religious zeal, dissatisfaction with ordinary religious practices, rejection of religious authority; common alcohol and drug abuse; searching for sources of extreme ideologies and ideas, tattoos and jewellery with radical content and symbols, gesturing extremist signs, communicating affiliation with an extremist group through dress or otherwise (music, literature).

Originality/Value:

The presented model is the first comprehensive model of indicators of radicalization leading to violent behaviour in Slovenia.

UDC: 343.3

Keywords: radicalization, indicators, escalation, early warning, violence, violent extremism, terrorism, Slovenia

1 UVOD

Da bi bili uspešni pri preprečevanju terorizma in ekstremizma, je pomembno prepoznati zgodnje indikatorje radikalizacije, ki vodi v nasilje. V tem kontekstu je treba imeti razdelan sistem zgodnjega opozarjanja in imeti vnaprej določene indikatorje, s pomočjo katerih lahko zaznavamo začetek procesa radikalizacije.

Ti indikatorji lahko služijo tudi kot opomnik pri identificiranju in spremljanju radikalizacije. Radikalizacija je interakcijski konstrukt in je rezultat odzivanja posameznikov na zaznano družbeno realnost, kar pomeni, da radikalizacije ne moremo preprečiti, lahko pa se nanjo primerno in dovolj zgodaj odzovemo. Na tak način lahko preprečimo, da radikalizacija vodi v nasilno vedenje. Odzivanje na radikalizacijo zahteva pameten pristop, ki mora na izhodišču temeljiti na vnaprej opredeljenih indikatorjih, ki nam omogočajo identificiranje radikalizirane osebe in nam pomagajo spremljati radikalizirano vedenje v prostoru in času.

Oblikovanje indikatorskega spremljanja radikalizacije mora naslavljaati tipične procese radikalizacije, kot smo jih lahko analizirali na številnih preteklih primerih. V nadaljevanju bomo na primerih nekaterih terorističnih napadov s pomočjo retrospektive opisali proces radikalizacije napadalcev. Namen prispevka je na podlagi analize preteklih primerov, pregleda literature in na podlagi analize fokusnih skupin, ki smo jih opravili v Sloveniji na različnih področjih (npr. šolstvo, mladi, zapori, verske institucije, zdravstveni sistem, probacija ...), konceptualno opredeliti indikatorje zgodnjega opozarjanja na radikalizacijo in postaviti indikatorski model identificiranja ter spremljanja procesa radikalizacije, primeren za slovensko okolje. Cilj analize je izdelati osnutek indikatorskega modela, ki bi ga bilo mogoče uporabiti v Republiki Sloveniji. Pri tem izhajamo iz predpostavke, da se radikalizacija, ki vodi v nasilno vedenje, izraža v širokem spektru med seboj povezanih indikatorjev, ki jih je mogoče in potrebno spremljati sproti in lahko služijo kot pripomoček za preprečitev ali odvrčanje od radikalizacije.

2 OPISI PROFILOV TERORISTIČNIH NAPADALCEV – PRIMERI (SPREGLEDANIH) INDIKATORJEV RADIKALIZACIJE

Teroristični napadi in poti radikalizacije imajo lahko številne oblike. V nadaljevanju opisujemo nekatere najbolj odmevne teroristične napade na območju Evrope, s pomočjo katerih želimo opozoriti na raznolikost procesov radikalizacije in dejavnikov, ki so pripeljali do terorističnega napada. Na podlagi teh opisov bomo poskusili utemeljiti nujnost indikatorskega pristopa proučevanja tako radikalizacije kot terorizma.

24. maja 2014 je oborožen moški v judovskem muzeju v središču Bruslja ubil štiri ljudi. Storilec Mehdi Nemmouche se je v svojem avtu pripeljal do muzeja, vstopil vanj in s streli umoril starejši izraelski par iz Tel Aviva, žensko iz Francije in mladega moškega iz Belgije (Lopez in Meilhan, 2014). Nemmouche se je rodil materi samohranilki leta 1985 v mestu Roubaix v Franciji. Preden so ga premestili v rejniški dom, ga je vzgajala babica. Srednješolsko izobraževanje je zaključil na tehniški gimnaziji, vendar mu ni uspelo narediti zadnjega izpita za pridobitev licence električarja (Uhl, 2018). Že kot otrok je bil vedenjsko problematičen. V obdobju od 13. do 22. leta je storil 22 kaznivih ravnanj. Obsojen je bil za krajo avtomobilov, oborožen rop in roparske napade. Za oborožen rop je bil obsojen na petletno zaporno kazen. V zaporu se je povezal z islamističnimi ekstremisti in se začel radikalizirati. Iz zapora so ga izpustili decembra leta 2012. Še v istem mesecu je odpotoval v Sirijo, kjer se je pridružil teroristični skupini ISIS in začel svoje teroristično usposabljanje. Ob pridružitvi Islamski državi mu je bila dodeljena

naloga paznika v objektu za ameriške in evropske talce v kraju Alep. Francoski talci Didier Francois, Eduard Elias, Pierr Torres ter Nicolas Henin so ga kasneje prepoznali kot enega svojih mučiteljev. Po njihovem pričanju je bil Nemmouche zelo nasilen moški, ki je z užitkom mučil in pretepal ujetnike. Posilil naj bi nemočno nosečo žensko, ji nato prerezal vrat in na koncu obglavil še njenega nerojenega otroka. V času, ki ga je preživel v Siriji kot paznik, je dobil vzdevek Abu Omar – ‚Modrica‘, prav zaradi hudega pretepanja jetnikov. Marca leta 2014 se je vrnil v Francijo in nekaj tednov kasneje odpotoval v Bruselj, kjer je storil teroristični napad in pri tem ubil štiri civiliste. Za napad je bil obsojen julija leta 2014 (Counter Extremism Project [CEP], 2014; Uhl, 2018).

Januarja leta 2015 se je zgodil teroristični napad na Charlie Hebdo v Parizu. 7. januarja 2015 ob 11.30 sta brata Cherif Kouachi in Said Kouachi nasilno vstopila v stavbo, kjer je sedež satiričnega časopisa Charlie Hebdo, in ustrelila dvanajst ljudi. Odgovornost za napad je prevzela teroristična skupina Al Kaida. Napad naj bi izvedla zaradi satiričnih naslovnih in posmehovanih časopisa Charlie Hebdo na račun preroka Mohameda. Brata Kouachi sta se rodila staršem alžirskega porekla v Parizu v Franciji, kjer sta tudi odrasla. Said se je rodil leta 1980, Cherif pa 1982. Mati ni mogla skrbeti zanj, zato sta bila že kot otroka poslana v šolo za otroke s posebnimi potrebami in tako postala siroti. Skupaj sta se preselila v 19. okrožje v Parizu, ki velja za revno imigrantsko četrt. Srednje šole zaradi materine smrti nista dokončala, zaradi česar tudi nista dobila redne zaposlitve. Hodila sta v mošejo Adda'wa in sta bila zato znana francoskim oblastem. Leta 2004 se je Cherif odločil, da se bo pridružil Islamski državi in da bo odšel v Sirijo, kjer bi se usposobil za džihad. V letu 2005 so ga zaradi povezave s teroristično celico še pred njegovim odhodom v Sirijo aretirali. Na francoskem sodišču so soobtoženi priznali, da je Cherif nameraval razstreliti židovske trgovine v Parizu zaradi protijudovskih pogledov. Sam je priznal, da ima protijudovske poglede, vendar zanikal, da je želel izvesti napade. Na sodišču je povedal tudi, da je bil pripravljen umreti v boju zaradi želje po maščevanju ZDA. Leta 2008 je bil obsojen na triletno zaporno kazen, kjer je prišel v stik z drugimi mudžahedini in nadaljeval svojo radikalizacijo. Njegov mentor je postal Djamel Beghal (Bronstein, 2015). Leta 2009 sta se Said in Cherif povezala z Anwarjem al-Awlakijem. Odpotovala sta v Jemen, kjer ju je Anwar tudi usposabljal. Oba sta postala pripadnika ekstremistične skupine Al-Kaida (Bronstein, 2015).

13. novembra 2015 so se v Parizu na šestih različnih mestih zgodili teroristični napadi. Napadalci so v usodni noči ubili 130 ljudi, od tega 89 v napadu v gledališču Bataclan, kjer so napad izvedli trije teroristi. Ranjenih je bilo 413 ljudi, od tega 100 huje. Napad velja za najsmrtonosnejši teroristični napad v Franciji od 2. svetovne vojne (Uhl, 2018), odgovornost zanj pa je prevzela islamska država (Aubourg, 2015). Napad v gledališču Bataclan so izvedli Omar Ismail Mostefai, Samy Amimour in Foued Mohamed Aggad. Mostefai, ki je bil v času napada star 30 let, se je rodil v pariškem predmestju Courcouronnes, kjer je odrasla v veliki družini alžirskega porekla. Vpleten je bil v lažje prestopke in večkrat tudi aretiran, vendar nikoli obsojen na zaporno kazen. Nikoli ni bil preiskovan zaradi ekstremizma, čeprav so francoske oblasti vedele, da je radikaliziran in je bil od leta 2010 dalje v evidenci možnega mudžahedina (BBC News, 2015). Leta 2009

se je preselil v mesto Chartres, kjer so ga oblasti kmalu prepoznale kot možnega ekstremista. Leta 2014 se je odpravil v Sirijo, kjer je ostal nekaj časa. Bil je poročen in z ženo sta imela hčerko. Sosedbi so ga opisali kot moškega, ki ni izstopal in se ni oblačil konservativno. Redne zaposlitve ni imel in je velikokrat opravljal priložnostna dela. Obiskoval je mošejo, kjer naj bi se tudi radikaliziral (Chrisafis in Courcouronnes, 2015). Samy Amimour, ki je bil v času napada star 28 let, se je rodil v pariškem predmestju Drancy staršem alžirskega porekla. Delal je kot voznik avtobusa in bil po 15 mesecih odpuščen. Obiskoval je mošejo v Blanc-Mesnilu, kjer se je tudi radikaliziral. Oktobra 2012 so ga oblasti priprle zaradi suma sodelovanja s teroristično organizacijo ISIS in zaradi načrtovanega odhoda v Jemen ter mu izrekle pogojno kazen zavora. V septembru 2013 je prekršil pogojno kazen in odpotoval v Sirijo. Starši so vedeli, da se je pridružil ISIS, in ga rotili, da se vrne v Francijo, vendar je trdil, da se je poročil in pričakuje otroka (Borger et al., 2016; Uhl, 2018). Tretji napadalec Foued Mohamed Aggad se je rodil leta 1992 v družini, ki je prišla v Francijo iz Maroka. Odraščal je v mestu Strasbourg. Leta 2013 je z bratom in skupino drugih mladih moških odpotoval v Sirijo, kjer se je usposabljal za člana teroristične organizacije ISIS (Borger et al., 2016). Na družbenem omrežju Facebook je bil zelo dejaven, saj je imel veliko odprtih računov in sledilcev, velika večina le-teh ga je podpirala. Znano je, da se je poročil in imel otroka. Njegova žena naj bi bila iz Francije. Po napadu je ostala v Siriji skupaj s teroristično skupino (MEMRI, 2015; Uhl, 2018).

14. julija 2016 je Mohamed Lahouaiej-Bouhlel z devetnajstonskim tovornjakom zapeljal v množico ljudi, ki so praznovali dan padca Bastilje v mestu Nica na jugu Francije. Ubil je 86 ljudi, 458 jih je bilo lažje ali huje telesno poškodovanih. S streli ga je ustavila policija. Odgovornost za napad je prevzela islamska država. Napadalec se je rodil leta 1985 v premožni družini v mestu M'saken v Tuniziji (Uhl, 2018). Leta 2005 se je preselil v Nico, kjer je opravljal delo dostavljavca, vendar so ga zaradi neresnosti pri delu kmalu odpustili. Poročil se je s svojo sestrično tunizijsko-francoskega porekla, s katero sta imela tri otroke. Po nekaj letih skupnega življenja ga je žena zaradi družinskega nasilja prijavila policiji. Leta 2009 je dobil dovoljenje za desetletno bivanje v Franciji, kmalu zatem je začel izvajati manjša kriminalna dejanja, kot so nasilje in kraje. Leta 2016 so ga obsodili zaradi oboroženega napada na šestmesečno pogojno kazen zavora. Po pričevanju naj bi živel dvojno življenje – poleg družinskega življenja je veliko pil, se drogiral, ni bil veren, jedel je svinjino. Sosedbi so ga opisovali kot nedružabnega samotarja (CEP, 2018a). Domnevno naj bi se samoradikaliziral s pomočjo interneta tik pred napadom v Nici. V manj kot dveh tednih pred napadom je obiskoval spletne strani, ki so prikazovale hude prometne nesreče, prebiral je Koran, ogledoval si je džihadistične propagandne spletne strani ter teroristične napade, za katere je prevzela odgovornost ISIS. Policijski preiskovalci so na njegovem računalniku našli propagandne slike islamske države, slike mrtvih ljudi in zastavo ISIS (CEP, 2018a). Teden pred napadom si je začel puščati brado in prijateljem rekel, da je to storil zaradi vere (Uhl, 2018). Pokazal jim je tudi posnetek, na katerem so obglavili človeka, in jim dejal, da je tega varen. Njegov oče je bil že nekaj let pred napadom zaskrbljen zaradi njegovega psihičnega obnašanja in izbruhov jeze. Psihiatrični izvidi so pokazali, da je izgubljen, sam sebi tujec in

duševno nestabilen. Predpisano mu je bilo zdravljenje. Pred napadom v Nici ni bil nikoli označen za možnega ekstremista. Nobenih dokazov ni, da se je povezal s teroristično skupino ali navezal stik s kakšnim znanim ekstremistom. Deloval je kot samotni napadalec (BBC News, 2016).

Teroristični napad na božičnem sejmu v Berlinu se je zgodil 19. decembra 2016. Napadalec Anis Amri je s tovornjakom zapeljal v ljudi in pri tem ubil 12 ljudi, 56 pa jih je ranil. Napadalec je pred tem ubil poljskega voznika in ukradel njegov tovornjak. Odgovornost za napad je prevzela ISIS, ki je objavila tudi posnetek, kjer je vidno, da se je Amri zavezal Abuju Bakru al-Baghdadiju in obljubil maščevanje za muslimane (Simon et al., 2016). Anis Amri se je rodil leta 1992 v mestu Tataouine v Tuniziji v revni družini z devetimi otroki. Že pri štirinajstih letih je prenehal hoditi v šolo, saj je raje hodil na zabave in pil alkohol. Leta 2011 se je s tremi prijatelji odpravil v Italijo in družini obljubil, da bo zaslužen denar pošiljal v Tunizijo. Kmalu po selitvi je bil obsojen na petletno zaporno kazen zaradi kraje avtomobila. Po kratkem šolanju v Catanii na Siciliji je zaradi manjših prekrškov postal znanec policije. Dovoljenja za bivanje zaradi prekrškov ni dobil, zato je v znak protesta zažgal hišo. Zaradi tega je bil obsojen na štiriletno zaporno kazen. Podatki iz zaporov nakazujejo, da je bil do drugih zapornikov nasilen (Uhl, 2018). Leta 2015 so ga italijanske oblasti izpustile in deportirale v Tunizijo, kjer niso mogli preveriti njegove identitete, zato je moral zapustiti državo. Njegova pot se je nadaljevala v Švico in nato v Nemčijo, kjer je zaprosil za azil, vendar bi moral zaradi zavrnitve prošnje državo zapustiti (CEP, 2018b). V Nemčiji se je začel proces njegove radikalizacije. S spleta je začel prenašati ekstremistične vsebine, v stik je stopil tudi z Abujem Walaajem, znanim iraškim članom ISIS, in s Hasanom C. Oba sta bila znana kot rekruterja in radikalizatorja mladih. Marca 2016 so bile po podatkih BND, nemške zvezne obveščevalne agencije, oblasti obveščene o možnem terorističnem napadu. Nekaj časa so Amrija preverjali, ga spremljali na spletu in po telefonu. Trdnih dokazov za napad in povezavo s teroristično skupino ni bilo, zato so septembra 2016 s preiskavo prenehali. Njegovih sporočil ni bilo možno dešifrirati, saj je uporabljal telefon, ki je sporočilo šifriral in uporabil kodne besede, kjer je opisal svoje načrte za napad (CEP, 2018b; Uhl, 2018).

Teroristični napad na koncertu pop pevke Ariane Grande v areni v mestu Manchester v Angliji se je zgodil 22. maja 2017. V napadu je življenje izgubilo 22 ljudi, ranjenih jih je bilo več kot 800. Samomorilski bombni napad je izvedel Salman Abedi, ki je aktiviral doma narejeno bombo. Po napadu je odgovornost za napad prevzela teroristična organizacija ISIS, ki je Abedija označila kot vojaka kalifata (BBC News, 2018). Salman Abedi se je rodil leta 1994 v Manchestru v Angliji kot drugi od štirih otrok v družini libijskega porekla. Njegova družina je pobegnila iz Libije zaradi režima Omarja Moamerja el Gadafija. Že kot otrok je hodil v mošejo v Didsburyu, kjer je njegov oče podpiral radikalista Abuja Qatada in služil kot vodja molitev. Salman Abedi je kljub veri veliko pil, igral nogomet ter kadil marihuano. V letih od 2009 do 2011 je obiskoval Akademijo Burnage, do leta 2013 pa fakulteto v Manchestru. Kmalu zatem je šolanje opustil. V letu 2011 je odpotoval v Libijo, kjer se je z islamistično skupino boril proti Gadafijevemu režimu. Po padcu režima se je istega leta v Libijo preselila njegova družina. Salman Abedi in njegov starejši brat sta ostala v Angliji. Od takrat je velikokrat

potoval v Libijo, kjer se je uril z islamistično skupino, in se vračal v Anglijo (BBC News, 2018; Uhl, 2018). Njegovi ekstremistični pogledi so se začeli krepiti po selitvi njegovih staršev v Libijo. Kmalu je zašel v težave in bil velikokrat aretiran zaradi napadov in kraj. Postajal je vedno bolj veren, puščati si je začel brado in se oblačiti konservativno. Na manchestrski fakulteti so ga zaradi izjav, da je biti samomorilski bombni napadalec čisto v redu, prijavi na posebno telefonsko številko, namenjeno poročanju suma terorizma. Njegova jeza in sovraštvo sta se z leti povečevala, kar so ljudje začeli opazati in ga tudi večkrat prijavi oblastem zaradi domnevne vpletenosti v teroristično organizacijo. V času svojih potovanj v Libijo se je po poročanju obveščevalnih služb srečeval s člani teroristične skupine ISIS. Z njimi je ostajal v stiku tudi v času, ko ni bil v Libiji. Njegovo zadnje potovanje v Libijo je bilo pet dni pred terorističnim napadom na pop koncertu. Zaradi zaskrbljenosti nad njegovimi ekstremističnimi pogledi so starši Abediju želeli preprečiti potovanje iz Libije in mu celo zasegli potni list, vendar je vseeno odpotoval in po poročanju francoskega ministra za notranje zadeve odšel v Sirijo (BBC News, 2018). Po vrnitvi v Anglijo je začel kupovati stvari, potrebne za izdelavo bombe, ki jo je uporabil v terorističnem napadu. Za izdelavo bombe je potreboval štiri dni. Po mnenju oblasti naj bi mu med obiskom Sirije ISIS dala napotke za napad. V tem času naj bi se udeležil tudi usposabljanja za rekrute. Pomoč za izdelavo bombe je poiskal tudi na spletu, na YouTube.

Zgornji primeri nakazujejo določen spekter radikalizacijskih poti v smeri ekstremizma. Pri modeliranju odziva na radikalizacijo s pomočjo indikatorjev je tako treba biti pazljiv na to, da obstajajo različne radikalizacije, ki imajo sicer določene podobnosti poleg specifičnih razlik, kar je mogoče videti tudi v zgornjih opisih terorističnih napadov. Z drugimi besedami – ne obstaja univerzalna pot do nasilja, obstajajo pa lahko določene podobnosti, kar pomeni, da ne obstaja univerzalni model radikalizacije, ki bi odrazil radikalizacijo v čisto vseh primerih. Radikalizacija, ki vodi v nasilno vedenje, se lahko kaže na različne načine, kar pomeni, da se bodo enkrat pojavljali eni, drugač drugi indikatorji. Zaradi tega je smiselno oblikovati model spremljanja radikalizacije, ki temelji na širokem spektru indikatorjev.

3 PROCES ZGODNJEGA OPOZARJANJA NA RADIKALIZACIJO, KI VODI V NASILJE

Pri radikalizaciji gre za pojav, ki lahko izbruhne ali pa ne. Proces radikalizacije je v tem smislu podoben drugim varnostnim pojavom, saj ga je treba spremljati, ocenjevati in na kritični ravni opozarjati na preteče nevarnosti s ciljem preprečitve najslabšega. V nadaljevanju predstavljamo nekaj konceptov, ki izvirajo s področja klasične teorije kriznega menedžmenta in so uporabni tudi na področju spremljanja radikalizacije. Tovrstne povezave koncepta radikalizacije in kriznega menedžmenta v literaturi še nismo zaznali, smo pa prepričani, da bi prav takšni nastavki utegnili voditi do bolj inovativnega razmišljanja na področju spremljanja in preprečevanja radikalizacije. Področje kriznega menedžmenta je namreč bistveno starejše in kompleksnejše od področja preprečevanja radikalizacije.

Obstajajo seveda določene razlike med radikalizacijo, ki lahko poteka na individualni in skupinski ravni, ter recimo krizami, ki jih povzročijo naravni dogodki (npr. naravne nesreče). Čeprav se radikalizacija v marsičem razlikuje od ostalih kriz, pa je z vidika metod ukrepanja in načina kognicije krize mogoče ugotovitve s področja kriznega upravljanja v primerih antropogenih kriz uporabiti tudi na področju odzivanja na pojav radikalizacije, ki vodi v ekstremno nasilje.

Pri eskalaciji radikalizacije je pomembno situacijsko ocenjevanje. Situacijsko ocenjevanje (angl. *situation assessment*) vključuje dejavnosti v zvezi z ugotavljanjem, kaj se dogaja, razumevanjem motivov ključnih akterjev, vzrokov za krizo, dejavnikov nestabilnosti, dopolnjevanje teh ocen in njihovo razpošiljanje odgovornim odločevalcem oziroma akterjem. Sem torej lahko sodi splošen nadzor, koordinirano zbiranje podatkov, ocenjevanje informacij, oblikovanje situacijske slike, oblikovanje situacijskega statusa, izdelava poročil in razpošiljanje informacij, identifikacija ključnih akterjev, njihovih ciljev ter strategije, splošno ocenjevanje možnih posledic, nevarnosti in možnosti eskaliranja (*Generic Crisis Management Handbook*, 1997). Sofisticirano spremljanje radikalizacije mora temeljiti vsaj na nekaterih elementih situacijskega ocenjevanja.

Če je določen indikator prepoznan kot potencialna grožnja varnosti, ga je treba vključiti v zgodnje opozarjanje. Skupek indikatorjev bi lahko tvoril temelj nečesa, kar bi imenovali sistem za zgodnje opozarjanje na radikalizacijo. Cilj tega sistema je posredovanje zgodnjih opozoril ključnim akterjem, ki bi lahko zaustavili in/ali preprečili radikalizacijo. Gre za proaktivno vključitev v proces, ki se navadno ali zelo verjetno konča z nasiljem in žrtvami. Sistem zgodnjega opozarjanja po mnenju nekaterih predstavlja predpogoj za uspeh preventivnega delovanja in osnovo za pripravo načrta odzivanja (Davies in Gurr, 1998) ter tudi orodje odločevalcev za razumevanje vedno bolj kompleksnih vzročno posledičnih povezav med dogodki. S tem se lahko optimizira racionalno ocenjevanje alternativ in izniči ter odpravi predsodke (angl. *bias out bias*) (Dimitrichev, 1998).

Kot na področju kriznega menedžmenta je tudi na področju delovanja zoper radikalizacijo treba oblikovati t. i. »epistemiološko skupnost« oziroma skupnost zgodnjega opozarjanja v obliki mreže strokovnjakov, ki pripadajo različnim strokovnim področjem in disciplinam ter imajo hkrati podoben vrednostni sistem in predstave glede stvarnosti. Johnson (1994) meni, da mora biti ekipa za celovito oceno situacije interdisciplinarno oziroma medorganizacijsko sestavljena, kar po Turbivillu in Prinslowu (1999) pomeni tudi vključenost in ekspertize akademskih skupnosti, nevladnih organizacij ipd. V vsakem primeru je izjemno pomembno vzpostaviti dobro koordinirane informacijske mreže (angl. *information-sharing networks*) z namenom boljšega izkoristka različnih informacijskih virov in analitičnih pristopov (Davies in Gurr, 1998). V literaturi lahko zasledimo tudi poudarke glede nujnosti povezanosti mehanizmov zgodnjega opozarjanja in mehanizmov zgodnjega odzivanja na različnih ravneh (glej npr. Cockell, 1998; glej tudi Davies in Gurr, 1998). Cockell (1998) govori o odzivni, akcijsko orientirani zgodnji analizi v okviru zgodnjega opozarjanja (angl. *response-oriented, policy-oriented, action-oriented early warning analysis*). To pomeni, da je potrebna uskladitev mehanizmov (oseb, institucij ipd.) za analiziranje z mehanizmi za operativno reagiranje.

Dejavnosti zgodnjega opozarjanja se morajo prilagajati naslednjim fazam procesa, ki skoraj vedno pridejo do izraza (Adeel in Voulhieris Kassinis, 1998; Davies in Gurr, 1998) in jih opisujemo v nadaljevanju:

- a. Strukturalne napetosti: potencialne neželene situacije na tej stopnji je mogoče odkriti z identificiranjem *temeljnih pogojev* (angl. *background conditions*) oziroma vzrokov za nastanek napetosti in krize. Ti strukturalni pogoji se spreminjajo le počasi, zato so temelj dolgoročnih ocen tveganj oziroma ocen verjetnosti, da se bo situacija poslabšala na srednji rok. Te ocene v veliki meri temeljijo na postavitvi in analizi kvantitativnih indikatorjev.
- b. Eskalacija: potencialne krize na tej stopnji je mogoče odkriti z identifikacijo dinamičnih faktorjev oziroma pospeševalcev (angl. *accelerators*), ki lahko poslabšajo obstoječe strukturalne napetosti (npr. nove represivne ali diskriminatorne politike, ki so v Izraelu še pospešile radikalizacijo palestinskega prebivalstva, oboroževanje ali primeri nasilja nizke intenzivnosti ruskih upornikov v Ukrajini, kar je privedlo do radikalizacije delov ukrajinske družbe ipd.). Ti dogodki se lahko odvijajo zelo hitro, zato predstavljajo predmet analize *dinamičnega zgodnjega opozarjanja* oziroma ocenjevanja verjetnosti izbruha krize v prihodnjih mesecih ali tednih.
- c. Kriza: prehod v popolno krizo z velikimi posledicami lahko ponazarjajo sprožilni dogodki oziroma incidenti (angl. *trigger events*), pri čemer pa ostane zgolj še priložnost za »pozno« opozarjanje in reaktivne ukrepe, ki pa so bistveno dražji. Sprožilne dogodke je mogoče predvideti s povečanim opazovanjem in spremljanjem (monitoringom), koristno pa si lahko pomagamo tudi z analizo raznih scenarijev.

Za področje spremljanja radikalizacije pa je tudi relevanten nauk, da nepripravljene organizacije mnogokrat ne upoštevajo nejasnih indecev ali indikatorjev, ki napovedujejo poslabšanje ali krize, poleg tega pa se izogibajo ključnim in nezaželenim vprašanjem (Boin in Lagadec, 2000). Nekateri tudi menijo, da organizacije mnogokrat same ustvarijo krizo, ker ne upoštevajo nekaterih kriznih kazalcev in ker poudarjajo zaznavanje enih indikatorjev na račun drugih (Rosenthal in Kouzmin, 1996).

Naj na koncu še poudarimo relevantno spoznanje glede povezanosti posameznih indikatorjev, ki tudi sama po sebi predstavlja recept za poslabševanje situacije, v našem primeru eskalacijo radikalizacije. Brecke (1998) v tem smislu ugotavlja, da je treba pri zgodnjem opozarjanju poleg indikatorjev določiti tudi t. i. »*Harbingerjeve konfiguracije*«, ki so v bistvu specifične kombinacije oziroma povezave med različnimi indikatorji, ki so v zgodovinskem in geografskem smislu večinoma vodile k izbruhu konflikta ali krize. V tem primeru gre za tehniko prepoznavanja vzorcev (angl. *pattern recognition*), ki se lahko izvaja tudi s pomočjo programske podpore.

4 MODELI RADIKALIZACIJE KOT IZHODIŠČE ZA INDIKATORSKI PRISTOP K SPREMLJANJU RADIKALIZACIJE

Sodobna družboslovna znanost je ustvarila relativno veliko modelov, ki opisujejo proces radikalizacije in ga postopkovno orišejo. Poudarki modelov so deloma različni deloma podobni. Za ta prispevek je pomembno, da modeli ponujajo bolj ali manj izražene indikatorje, na osnovi katerih je mogoče spremljati radikalizacijo posameznikov ali skupin. V nadaljevanju poudarjamo nekatere koristne modele.

Dalgaard-Nielsen (v Schmidt, 2013) je na osnovi spremljanja posameznikov s psihološkega in socialnopsihološkega vidika razvila model radikalizacije s šestimi stopnjami:

- a. identifikacija problema kot krivice;
- b. konstruiranje moralnega opravičila za nasilje (versko, ideološko, politično);
- c. okrivljenje žrtev (angl. *»it is their fault«*);
- d. dehumaniziranje ciljnih žrtev z uporabo sugestivnega jezika in simbolike;
- e. izogibanje odgovornosti (*»bog ali druge avtoritete so ukazale posamezniku, da izvede akt nasilja«*) ali razpršitev odgovornosti (*»skupina je odgovorna in ne posameznik«*),
- f. minimiziranje škodljivih posledic (npr. s poudarjanjem, da so drugi akti še hujši ...).

Schmidt (2013) komentira tovrsten indikatorski pristop z dveh vidikov. Po eni strani so ti indikatorji zelo splošni in medli, saj vsak zajema bistveno več ljudi kot samo tiste, ki so na poti k džihadizmu. Po drugi strani pa lahko v kombinaciji predstavljajo močno vlogo pri identifikaciji potencialnih osumljencev, ki jih je smiselno natančneje nadzirati.

Borumov (2003) štiristopenjski model (tudi v Schmidt, 2013; Bondokji et al., 2017) procesa radikalizacije je eden od prvih zelo vplivnih pojasnjevalnih modelov. Gre za model, ki je nastal kot orodje za usposabljanje ameriških policistov in obveščevalcev pri ocenjevanju vedenj, izkušenj in dejavnosti ekstremističnih skupin ali posameznikov. Borum (2003) ločuje naslednje štiri stopnje radikalizacije v smeri terorizma:

- a. priznanje predradikaliziranega posameznika ali skupine, da je določen dogodek ali pogoj napačen/neprejemljiv (npr. revščina, nezaposlenost, vladne omejitve človekovih pravic in svoboščin ipd.) (angl. *»it is not right«*);
- b. sledi interpretacija dogodka ali pogoja kot nepravilnega (angl. *»framing as unjust – it is not fair«*);
- c. označitev drugih (druge politike, osebe ali države) za krivca (angl. *»it is your fault«*);
- d. demonizacija drugih (angl. *»you are evil«*) z namenom opravičevanja nasilja.

Opisan model je uporaben pri pojasnjevanju procesa radikalizacije posameznika, saj je nasilno vedenje bolj opravičljivo, če je usmerjeno na »slabe ljudi«, še posebej tiste, ki namenoma škodijo drugim. Če se tarča nasilja še razčloveči, potem je nasilje še bolj logična izbira. Pri vsem tem je treba poudariti, da

povzročitelji sebe ne vidijo kot slabe ali zlobne ljudi. Borum (2003) na primer opiše primer radikalizacije ekstremističnih skupin na osnovi rase. Te skupine pogosto usmerijo jezo na manjšine. Najprej poiščejo mlade bele moške, ki prihajajo iz revnih družin. Nato pokažejo situacije, v katerih predstavniki manjšin pridobivajo ekonomsko pomoč ali uživajo preferenco pri zaposlovanju, kar se predstavi kot razlog za trpljenje napadalčeve družine. Borum (2003) zaključuje svojo analizo še z enim pomembnim poudarkom glede motivacije ekstremistov. Zavedati se je treba, da ljudje takoj, ko postanejo ekstremisti, stopijo v boj za prevlado in moč. Iz podobnih kompetitivnih razlogov je Osama bin Laden želel pridobiti tudi jedrsko orožje.

Joshua Sinai (v Schmidt, 2013) je pot radikalizacije razdelil na tri specifične faze: (a) radikalizacija, (b) mobilizacija (oblika aktivne vključitve) in (c) akcija (npr. terorizem). V radikalizacijski fazi je identificiral naslednje dejavnike, ki vodijo v radikalizacijo:

- osebni faktorji, kot je kognitivno odprtje v obliki iskanja uporabne verske ali politične ideologije, ki ustreza posameznikovim skrbem;
- politični in socioekonomski faktorji, kot je percepcija, da je nekdo diskriminiran;
- ideološki faktorji, ki so ključni, vendar ne zadostni za radikalizacijo sami po sebi;
- skupnostni faktorji, kot je prisotnost ekstremističnih subkultur v lokalni skupnosti;
- skupinski faktorji, kot je prisotnost ekstremistične sprejemne organizacije (angl. *extremist gateway organization*) v določeni skupnosti, in
- faktorji, ki zagotavljajo sredstva in priložnost, da postane nekdo ekstremist (glej Sinai v Schmidt, 2013).

V fazi mobilizacije so poudarjeni prožilci ali katalizatorji, ki vodijo ranljivega posameznika po poti, kjerni zadržujejo inhibitorjev. Ta faza je prav tako sestavljena iz treh komponent, in sicer: (a) priložnost (npr. stiki s teroristično skupino), (b) zmogljivost (npr. usposabljanje za uporabo orožja) in (c) pripravljenost delovanja v imenu teroristične skupine. Na koncu pa v fazi akcije pride še do selekcije tarče in izvedbe dejanskega terorističnega napada (Sinai v Schmidt, 2013).

V tabeli 1 predstavljamo še pristop McCauleya in Moskalenka (v Young et al., 2013), ki sta razvila model dvanajstih mehanizmov na treh ravneh (individualna, skupinska in množična), ki vodijo v radikalizacijo.

Raven radikalizacije	Mehanizem
Individualna raven	1. osebna viktimizacija
	2. politična zamera (angl. <i>grievance</i>)
	3. pridružitve radikalni skupini – spolzka strmina
	4. pridružitve radikalni skupini – moč ljubezni
	5. ekstremna sprememba v skupini
Skupinska raven	6. ekstremna kohezija v okolju izolacije in grožnje
	7. tekmovanje za isto bazo podpore
	8. tekmovanje z državo in njeno močjo – kondenzacija
	9. tekmovanje v skupini – fizija
Družbena raven/raven skupnosti	10. <i>jiu-jitsu</i> politika
	11. sovraštvo
	12. mučeništvo

Tabela 1:
Model
dvanajstih
mehanizmov
(McCauley in
Moskalenko
v Young et al.,
2013)

Na ravni posameznika spolzka strmina predstavlja vedno večjo privrženost in vključenost v radikalno skupino, moč ljubezni se nanaša na rekrutiranje družine ali skozi prijateljske vezi, ekstremna sprememba pa pomeni polarizacijo v skupini med enako mislečimi člani kot rezultat medsebojnih interakcij. Na skupinski ravni pride do tekmovanja med skupinami za članstvo (včasih tudi skozi nasilje), tekmovanje z državo, kar lahko tudi vodi v nasilje in interakcijo na osnovi nasilja, in tekmovanje znotraj skupine med različnimi frakcijami. Vse navedeno lahko spodbudi nadaljnjo radikalizacijo. Na množični ravni se *jiu-jitsu politika* nanaša na poenotenje članstva skupine v podporo voditelju ali gibanju na osnovi zunanje grožnje. Sovraštvo se nanaša na razčlovečenje določene zunanje skupine v očeh celotne populacije, kar seveda vodi k opravičevanju ekstremnega nasilja. Mučeništvo se nanaša tudi na uporabo spomina na umrle v boju za personifikacijo celotne zadeve/boja (Young et al., 2013).

V tem poglavju torej lahko ugotovimo, da teoretični modeli (ki so bili večinoma razviti na osnovi empiričnega proučevanja posameznih terorističnih napadov) vključujejo veliko indikatorjev ali nastavkov za indikatorje. Modeli so se razvili za različne potrebe in v rahlo različnih kontekstih, zato nimamo univerzalnega modela indikatorjev. Katere indikatorje radikalizacije bomo opredelili, je torej odvisno od konteksta, potreb in neposrednega okolja.

5 MODEL RADCEPRO ZA IDENTIFIKACIJO IN SPREMLJANJE RADIKALIZACIJE V SMERI NASILJA

Na projektu RadCePro² smo na osnovi pregleda literature in intervjujev v okviru fokusnih skupin identificirali indikatorje radikalizacije po različnih dimenzijah. Namen tega poglavja pa je identificirati široki spekter skupnih transdimenzionalnih indikatorjev na osnovi metode sinteze. Spekter identificiranih indikatorjev lahko uporabijo praktiki v okviru svojega vsakdanjega dela.

² RadCePro je kratica projekta CRP: Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji, ki se izvaja na FDV UL in FVV UM.

5.1 Opis uporabljene metode

V okviru projekta RadCePro smo v letu 2019 izvedli fokusne skupine in poglobljene intervjuje s predstavniki institucij, ki lahko ali bi lahko pri svojem delu zaznavali radikalizacijo posameznikov in skupin v smeri izvajanja nasilja. Raziskovalna skupina je identificirala širok spekter institucij, ki zajema tako lokalne in nacionalne državne ter nedejavne institucije. Fokusne skupine so bile opravljene z deležniki na področju (a) brezposelnih in socialno ogroženih, (b) mladih in šolstva, (c) zdravstva, (č) navijaških skupin, (d) verskih skupnosti, (e) policije, (f) probacije, (g) zaporov in (h) obveščevalne skupnosti (skupaj je sodelovalo 51 sogovornikov). Dimenzije indikatorjev za zgodnjo zaznavo radikalizacije so prikazane na sliki 1.

Slika 1:
Dimenzije
indikatorjev
za zgodnjo
detekcijo,
prepoznavanje
in spremljanje
radikalizacije

Pred izvedbo fokusnih skupin smo izdelali enotni vprašalnik, ki je bil sestavljen iz 13 vprašanj in dveh kontrolnih vprašanj. S slednjima smo preverjali stopnjo poznavanja področja radikalizacije in stopnjo interesa za to temo. Z osnovnimi vprašanji pa smo preverjali način zaznavanja radikalizacije v okviru institucije, terminološke vidike obravnavanja radikalizacije, preverjali smo, ali sogovorniki zaznavajo radikalizacijo pri vsakodnevem delu, ali prepoznajo ranljive osebe in dejavnike tveganja, kakšne so njihove izkušnje iz preteklosti, in ali imajo predvideno, kako postopati ob zaznavi radikalizacije. Poskušali smo ugotoviti, ali imajo izoblikovane zgodnje indikatorje. Zanimale so nas tudi pravne osnove za spremljanje radikalizacije, kaj jih pri delu na tem področju omejuje, kako je z usposabljanjem ter kako sodelujejo z drugimi deležniki.

Na začetku smo sogovornikom predstavili tudi projektno definicijo radikalizacije in ekstremizma, saj smo s tem zmanjšali možnosti nerazumevanja glede tematike. Vsem sogovornikom smo najprej poslali uradno prošnjo za

sodelovanje pri projektu RadCePro, poleg tega pa smo jim poslali vprašalnik pred samim intervjujem ali fokusno skupino. Na fokusnih skupinah smo zapisovali konsenzualna ali ločena mnenja sodelujočih. V okviru projekta je bil pripravljen tudi obrazec GDPR, ki so ga vsi sodelujoči podpisali in s tem dovolili zajem podatkov, njihovo shranjevanje v raziskovalnih organizacijah, obdelavo in nadaljnjo uporabo v znanstvenih in strokovnih publikacijah.

V raziskavi smo se osredotočili na identifikacijo kvalitativnih indikatorjev, pri čemer pa je treba poudariti, da je za večino le-teh možno najti tudi njihove kvantitativne vidike. Če je npr. indikator izkazovanje nenadne agresivnosti, je njegov kvantitativni izraz lahko število primerov tovrstnih agresivnih izpadov ipd.

5.2 Ugotovitve analize in izdelava indikatorskega modela RadCePro

Po analizi posameznih fokusnih skupin³ velja v okviru indikatorskega modela RadCePro izpostaviti mladino kot najbolj ranljivo in ogroženo družbeno skupino na radikalizacijo. Zato je ta dimenzija narisana v samem centru modela (glej sliko 1). Večina primerov radikalizacije na različnih področjih se dogaja ravno med mladimi. Brezposelnost in socialna ogroženost je dodatna dimenzija, ki s pripadajočimi izzivi omogoča radikalizacijo, saj ustvarja pogoje za njen razvoj in splošni motivacijski kontekst. Verske skupine in posamezniki so ranljivi na radikalizacijo, saj verska gorečnost lahko nekatere ponese tudi na nezakonita pota. Bolniki, obravnavani znotraj zdravstvenih institucij, pogosto doživljajo večstransko frustracijo (zaradi bolezni, zaradi pomanjkljivosti v zdravstvenem sistemu, v službi ...), kar lahko privede do oblikovanja motivov po uporabi nasilja v povezavi s konkretno težavo, ki jih pesti, in nezadovoljstvom v zvezi z njenim reševanjem. Navijaške skupine so tradicionalno okolje radikalizacije, kar je treba stalno spremljati na osnovi ključnih indikatorjev. Podobno velja za zapornike in osebe v probacijskem postopku. Posebno kategorijo predstavljajo pripadniki varnostnih struktur (vojaška, policijska in obveščevalne službe), ki glede na izvedene fokusne skupine v Sloveniji sicer niso nagnjeni k radikalizaciji, vendar pa njihova specifična znanja predstavljajo izredno veliko nevarnost smrtonosnega izražanja radikalnosti, če do nje seveda pride. Na projektu smo poudarili tudi indikatorje možne ponovne radikalizacije tujih borcev povratnikov (s pogovori s posamezniki iz obveščevalne skupnosti), kar je prav tako treba spremljati.

Na osnovi identificiranih indikatorjev po vseh dimenzijah smo izvedli sumarno analizo skupnih oziroma splošnih indikatorjev radikalizacije. Najprej smo vse indikatorje posameznih analiziranih skupin združili v skupno tabelo in jih vsebinsko primerjali med seboj. Na takšen način smo dobili občutek, kateri indikatorji se vsebinsko ponavljajo; zapisali smo si ključne besede, potem pa smo s pomočjo korena indikatorja (npr. nasil*; avtorit*; ideolog* ipd.) med vsemi indikatorji poiskali podobne in jih vsebinsko poenotili. Pri tem smo tudi ugotovili frekvenco posameznega pojavljanja, saj se indikatorji, ki se pojavljajo večkrat pri

³ Indikatorji po posameznih fokusnih skupinah so podrobneje predstavljeni v prispevkih v tej številki revije *Varstvoslovje*.

različnih analiziranih skupinah, ne pojavljajo enako pogosto – nekateri indikatorji se pojavijo zgolj nekajkrat (v nadaljnji analizi smo mejo postavili pri frekveni 2), nekateri pa se pojavljajo zelo pogosto (tudi večkrat znotraj iste skupine (na primer nasilje, ideologija, vera, zavračanje ...)). Na podlagi vsebinske primerjave in v okviru ugotovitev iz pregleda literature smo sestavili skupni seznam indikatorjev, ki ga predstavljamo v nadaljevanju. Pri tem smo se omejili na vedenjske indikatorje in izpustili tiste, ki jih povezujemo z biološkimi ali socialnimi dejavniki, ki vplivajo na pojav radikalizacije (na primer spol, revščina ipd.). Ti indikatorji so podrobneje predstavljeni pri posameznih analiziranih skupinah.

Na podlagi vsebinske analize smo tako določili naslednje skupne vedenjske indikatorje radikalizacije posameznikov v slovenskem prostoru.

- a. *Verbalno ali fizično nasilno vedenje, grožnje z nasilnim vedenjem, težave s kontroliranjem jeze.* Nasilni odzivi na doživeto frustracijo ali konflikt so eden najbolj tipičnih vedenjskih odzivov oseb, za katere je značilna radikalizacija, ki vodi v ekstremno (nasilno) vedenje. Če radikalizacija sama po sebi ni nič nenavadnega v sodobnih, demokratičnih, družbah, pa je za radikalizirane osebe, za katere je verjetno, da se bodo v prihodnje vedle nasilno, značilno, da se na frustracije odzovejo z nasiljem. Za takšne osebe je nenasilno reševanje konfliktov manj značilno vedenje.
- b. *Opravičevanje nasilnega vedenja, izkazovanje veselja oziroma naklonjenosti ob prizorih nasilja, poveljevanje mučeništvu.* Opravičevanje nasilja oseb, s katerimi radikaliziran posameznik simpatizira, je vedenje, ki je dojeta kot legitimno, lahko celo kot junaško vedenje (poveljevanje mučeništvu); nasilje je dojeta kot normalno vedenje, s katerim se radikaliziran posameznik lahko poistoveti.
- c. *Absolutno zavračanje drugih (po spolu, veri, politični pripadnosti) in drugačnih (rasa, spolna pripadnost) – demonizacija drugačnih ver, idej, političnih prepričanj.* Svet je dojet bipolarno, in se deli na naše in njihove; kdor koli ne spada v našo skupino, je dojet kot sovražnik, ki ogroža dobrobit posameznikov skupine. Ta skupina je po navadi glavni (če ne edini) vir identitete posameznika, zato je vsako nasprotovanje idejam in vrednotam te skupine dojeta kot sovražno. Do »drugega« posameznik goji intenzivna odklonilna čustva.
- d. *Nenadna sprememba v vedenju – odklanjanje hrane, odklanjanje zdravljenja, odklanjanje nečesa, kar je bilo za osebo značilno in običajno v preteklosti.* Nenadno pretrganje z vedenjskimi vzorci, ki so bili značilni za posameznika v preteklosti, kažejo na njegovo odklonilno stališče do situacij, ki jih posameznik povezuje z neuspehom, zavračanjem, frustracijo v preteklosti, zato z njimi radikalno prekinje; svet se dojema kot črno-bel, zato je zavračanje starega celovito in intenzivno.
- e. *Prostovoljna ali neprostovoljna socialna marginalizacija – nenaden umik v osamo (samomarginalizacija).* Posameznik se umakne iz socialnega (interakcijskega) okolja, kjer je doživljal frustracije, ki mu jih ni uspelo uspešno upravljati.
- f. *Občutek osamljenosti, nekoristnosti, nepripadnosti skupini, skupnosti ter prekinitve socialnih stikov z družino in prijatelji.* Gre za umik iz

- situacij, kjer posameznik ni mogel učinkovito reševati konfliktov ali izzivov, kjer se ni čutil sprejetega ali pa so ga iz določene skupne izločili.
- g. *Nesprejemanje pravil, izvrševanje kaznivih ravnanj.* Za posameznike, za katere je značilno radikalno vedenje, ki vodi v nasilje, je verjetno, da so bili tudi pred radikalizacijo v nasprotju z zakoni ali drugimi družbenimi pravili; obstaja pomembna korelacija med posameznikovim preteklim kriminalnim vedenjem in kasnejšo nasilno radikalizacijo. Za radikalizirane posameznike, ki v preteklosti nimajo zgodovine kršitev zakonov, je verjetnost, da se bodo vedli nasilno, manjša.
 - h. *Izražen narcisizem in dovzetnost za teorije zarot.* Gre za občutek nezmotljivosti, intelektualne superiornosti ter prepričanje, da stvarnost pa nikoli ni takšna, kot se kaže na prvi pogled.
 - i. *Zavračanje avtoritete, pravil, postopkov v povezavi s komuniciranjem, da je bila posamezniku storjena krivica* (pogosto skupaj z izrazito, a prikrito, nizko samopodobo). Posameznik, ki je radikaliziran do te stopnje, da postaja nasilen, ne priznava nobene druge avtoritete, razen tiste v skupini, ki ji želi biti pripaden. Osebe, ki ne pripadajo posameznikovi skupini, na njegovo vedenje nimajo vpliva, ker jim radikaliziran posameznik ne priznava legitimnosti.
 - j. *Avtoritaren pogled na svet, radikalizirana in izključujoča verska ali ideološka stališča, zavračanje zmernih verskih naukov ali zmernih (običajnih) političnih idej, izkazovanje visoke pripadnosti karizmatičnemu vodji ali ekstremni ideji.* Obstaja samo ena nevprašljiva resnica (dogma) in vse, kar ji nasprotuje ali jo relativizira, je dojet kot sovražno.
 - k. *Čezmerna verska vnema, nezadovoljstvo z običajnimi verskimi praksami, zavračanje verskih avtoritet.* Versko znanje ni poglobljeno, po navadi temelji na stereotipih, enoplastnem pojasnjevanju in selektivnem izboru misli in idej.
 - l. *Pogosta zloraba alkohola, drog ob izražanju raznih frustracij in iskanju krivca za te frustracije.* Zloraba alkohola in psihoaktivnih substanc je pogosta pri vedenju posameznikov, ki zagovarjajo skrajna in izključujoča stališča in za katere je značilno nasilno vedenje.
 - m. *Iskanje virov o skrajnih ideologijah in idejah* (priključitev internetnim skupinam, obiskovanje srečanj, ki jih vodijo radikalizirani posamezniki). Posamezniki intenzivno iščejo vire za tvorjenje svoje nove (nadomestne) identitete. Internetni forumi igrajo vlogo vira informacij ali skupine, ki ji posameznik lahko pripada.
 - n. *Tetovaže in nakit z radikalno vsebino in simboli, gestikulacija ekstremističnih znakov, izražanje pripadnosti ekstremistični skupini z oblačili ali na kak drug način (glasba, literatura).* Novo identiteto in pripadnost novi skupini radikalizirani posamezniki radi izražajo z zunanjimi simboli. Izražanje s simboli, ki jim pripisujejo poseben pomen (na primer posebna kombinacija števil ali črk), deluje kot ločevalen dejavnik med posameznikovo novo skupino in vsemi drugimi.

Model ključnih indikatorjev za prepoznavanje in spremljanje radikalizacije smo želeli tudi grafično prikazati na različne načine. V nadaljevanju podajamo prikaz, ki je bil izdelan s pomočjo spletnih orodij *Word Cloud*. Prikaz temelji na predstavitvi ključnih besed na podlagi njihove frekvence. Frekvenco⁴ ključnih besed, ki so bile vključene v grafični izris, smo dobili s pregledom vseh indikatorjev vseh analiziranih dimenzij.

Slika 2:
Grafični
prikaz vseh
indikatorjev
radikalizacije
vseh
analiziranih
skupin

V nadaljevanju predstavljamo izris skupnih indikatorjev, ki smo ga povzeli po najbolj pogostih vedenjskih indikatorjih, ki so bili skupni za vse izvedene fokusne skupine.

4 Glede na štetje ključnih besed se med vsemi indikatorji najpogosteje pojavi vera (n = 35), sledi nasilje (n = 22), zavračanje (n = 17), sprememba (n = 9), ideologija (n = 8), droge (n = 7), kriminal (n = 5), več kot dvakrat pa se pojavijo tudi ključne besede alkohol, avtoritarnost, avtoriteta, demonizacija, frustracija, grožnje, izključevanje, jeza, marginalizacija, mučeništvo, narcisizem, nekoristnost, nesprejemanje, povečevanje, tetovaže, umik in zarota.

Slika 3:
Izris skupnih
vedenjskih
indikatorjev
radikalizacije

6 RAZPRAVA

Identifikacija posameznega indikatorja pri posameznikih je zagotovo odraz dejanske ali možne radikalizacije, medtem ko identifikacija več indikatorjev pri istih osebah odraža še višjo stopnjo radikalizacije. Več hkratnih identificiranih indikatorjev prav tako odraža bolj kompleksno obliko radikalizacije. V teoriji je ugotovljeno, da je poleg indikatorjev treba določiti tudi t. i. »Harbingerjeve konfiguracije«, ki so v bistvu specifične kombinacije oziroma povezave med različnimi indikatorji, ki so v zgodovinskem in geografskem smislu večinoma vodile k izbruhu konflikta ali krize. V tem primeru gre torej za tehniko prepoznavanja vzorcev (angl. *pattern recognition*). Zgornje skupine indikatorjev je torej smiselno pogledati še z vidika medsebojnih povezav. Ker je scenarijev možnih povezav v resnici veliko, je pred tem treba poudariti, da se različni procesi radikalizacije lahko začnejo z različnimi indikatorji, ki pa v naslednji fazi »težijo« k povezovanju v bolj kompleksno sliko oziroma stanje (nasilne) radikalizacije. Uresničene povezave so vedno rezultat specifičnih okoliščin, motivov in omejitev preventivnih in represivnih sistemov.

V tem smislu lahko ugotovimo, da je fizično nasilno vedenje navadno končna postaja radikalizacije, ki je rezultat predhodne aktivacije različnih drugih indikatorjev. Stopnjevanje tega končnega indikatorja po navadi povzročijo indikatorsko izražene dejavnosti, kot so radikalen politični ali verski pogled na svet, ki je izrazito različen od prevladujočega pogleda, pri čemer radikalizirani posameznik zavrača zmerne poglede, absolutno zavrača njihove nosilce (npr. ne sprejema dialoga ali pa se vede neprimerno ob dialogu; zavrača avtoritete zmernih ideologij, ver, političnih stališč) in ne sprejema obstoječih splošno sprejetih pravil (npr. tudi v obliki izvajanja manjših kaznivih dejanj). Takšni posamezniki običajno intenzivno iščejo krivce za njihove frustracije, se v tej smeri samoizobražujejo (lahko versko, zgodovinsko ipd.) in uporabljajo specifično

simboliko (od oblačil, tetovaž, glasba ipd.). Vse navedeno je lahko spremljano z občutki nepripadnosti prevladujoči družbeni skupnosti oziroma občutenjem marginalizacije in nekoristnosti, lahko pa do izločanja posameznika pride tudi s strani skupine, ki ji je ta posameznik v preteklosti pripadal. Ko se ti indikatorji v medsebojni povezanosti zadosti okrepijo, lahko pride do nenadne spremembe v vedenju. Predhodni indikatorji izvajanja fizičnega nasilnega vedenja so običajno opravičevanje nasilnega vedenja, veselje oziroma naklonjenost (simpatiziranje) ob prizorih nasilnega vedenja, povečevanje mučeništva in izražanje verbalnega nasilja ali groženj z nasiljem. Vse to potem rezultira v fizično nasilno vedenje.

Eskalacija povezav radikalizacije v smer nasilne radikalizacije lahko poteka časovno gledano različno hitro. Procesi radikalizacije se lahko več let odražajo le z nekaj indikatorji, ki se ne razširijo na druge indikatorje, lahko pa pride do bliskovite radikalizacije, kjer se nasilje uporabi že zelo hitro po spremembi vedenja posameznika. To dejstvo govori v korist oblikovanja učinkovitih in medsebojno povezanih sistemov za identifikacijo radikalizacije še posebej na lokalni ravni.

Ugotavljamo torej, da je v procesu preprečevanja terorizma in ekstremizma izjemno pomembno prepoznati zgodnje indikatorje radikalizacije, ki bi utegnili voditi v nasilje. V tem kontekstu je treba imeti razdelan celoviti sistem zgodnjega opozarjanja in pa indikatorje, na katerih spremljanje in opozarjanje temelji. V prispevku ugotavljamo, da je v Sloveniji potrebno in tudi možno oblikovati sistem zgodnjega opozarjanja, ki temelji na različnih indikatorjih, ki smo jih ugotovili s terensko raziskavo in s pregledom obstoječe literature. Radikalizacija je proces, ki ga je mogoče zaznati in spremljati s procesom zgodnjega opozarjanja. Namen zgodnjega opozarjanja je v izvajanju preventivnih dejavnosti in preprečevanja eskalacije radikalizacije oziroma vsaj v omejitvi učinkov stopnjevanja radikalizacije. Sistem zgodnjega opozarjanja temelji na širši strokovni »epistemološki skupnosti« v obliki mreže strokovnjakov, ki pripadajo različnim strokovnim področjem in disciplinam ter imajo hkrati podoben vrednostni sistem in podobne predstave glede stvarnosti. V tem smislu bi morali biti vključeni predstavniki institucij, ki se ukvarjajo s socialno ogroženimi in brezposelnimi, šolstvom in mladino, zdravstvom, verskimi skupnostmi, predstavniki varnostnih institucij, kot so MNZ, obveščevalne službe, pravosodje ipd. Za delovanje takšne skupnosti in sistema je izjemno pomembno vzpostaviti dobro koordinirano informacijsko mrežo.

V prispevku potrjujemo tezo, da se radikalizacija v smeri nasilja izraža v širokem spektru med seboj povezanih indikatorjev, ki jih je treba sproti spremljati. Pregled raziskav s področja vzrokov radikalizacije, ki vodi v (nasilni) ekstremizem ter analiza intervjujev v okviru projekta RadCePro (2018), ki smo jih opravili s kompetentnimi posamezniki na posameznih področjih, je rezultirala v širokem naboru identificiranih indikatorjev. Sinteza teh indikatorjev je pripeljala do zoženega, a vendar še vedno širokega spektra indikatorjev, ki so lahko v pomoč posameznikom in organizacijam, delujočim na področju preiskovanja, preprečevanja ali odvrčanja posameznikov od radikalizacije. Indikatorji po posameznih področjih ali dimenzijah so lahko v pomoč pri razvoju politik in projektov na teh področjih, skupni vedenjski indikatorji (nadgrajeni z nevedenjskimi indikatorji) pa so lahko v pomoč tudi pri oblikovanju celovitega pristopa različnih deležnikov pri odzivanju na pojav radikalizacije, ki vodi v ekstremizem.

UPORABLJENI VIRI

- Adeel, A. in Voulieris Kassinis, E. (1998). The humanitarian early warning system: From concept to practice. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems* (str. 203–212). Rowman & Littlefield Publishers.
- Aubourg, L. (25. 11. 2015). *This is what happened at the Bataclan concert hall during the Paris attacks*. NewsWice.com. <https://news.vice.com/article/this-is-what-happened-at-the-bataclan-concert-hall-during-the-paris-attacks>
- BBC News. (15. 11. 2015). *Profile: Omar Ismail Mostefai*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-34827541>
- BBC News. (19. 8. 2016). *Attack on Nice: Who was Mohamed Lahouaiej-Bouhlel?* <https://www.bbc.com/news/world-europe-36801763>
- BBC News. (16. 5. 2018). *Manchester Arena attack: Bomb 'injured more than 800'*. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-england-manchester-44129386>
- Boin, A. in Lagadec, P. (2000). Preparing for the future: Critical challenges in crisis Management. *Journal of Contingencies and Crisis Management Research*, 8(4), 185–191.
- Bondokji, N., Wilkinson, K. in Aghabi, L. (2017). *Understanding radicalization: A literature review of models and drivers*. Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands.
- Borum, R. (2003). Understanding the terrorist mind-set. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 72(7), 7–10.
- Borger, J., Scruton, P., Levett, C., Torpey, P. in Jeffery, S. (18. 3. 2016). The men who attacked Paris: Profile of a terror cell. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2015/nov/16/men-who-attacked-paris-profile-terror-cell>
- Brecke, P. (1998). A pattern recognition approach to conflict early warning. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems* (str. 121–131). Rowman & Littlefield Publishers.
- Bronstein, S. (14. 1. 2015). *Cherif and Said Kouachi: Their path to terror*. CNN. <https://edition.cnn.com/2015/01/13/world/kouachi-brothers-radicalization/index.html>
- Chrisafis, A. in Courcouronnes, C. (16. 11. 2015). Life of Paris attacker Omar Ismail Mostefai: From petty crime to radicalization. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/15/paris-attacker-omar-ismail-mostefai>
- Cockell, J. (1998). Toward response-oriented early warning analysis. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems* (str. 230–241). Rowman & Littlefield Publishers.
- Counter Extremism Project [CEP]. (2014). *Mehdi Nemmouche*. <https://www.counterextremism.com/extremists/mehdi-nemmouche>
- Counter Extremism Project [CEP]. (2018a). *Mohamed Lahouaiej Bouhlel*. <https://www.counterextremism.com/extremists/mohamed-lahouaiej-bouhlel>
- Counter Extremism Project [CEP]. (2018b). *Anis Amri*. <https://www.counterextremism.com/extremists/anis-amri>

- Davies, J. in Gurr, T. R. (1998). *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Dimitrichev, A. (1998). The role of early warning. V J. Davies in T. R. Gurr (ur.), *Preventive measures: Building risk assessment and crisis early warning systems*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Generic Crisis Management Handbook*. (1997). Document NACC/PFP (COEC)D(97)2, NATO/NACC/PFP.
- Johnson, D. L. (1994). A team approach to threat assessment. *Security Management*, 38(9), 73–77.
- Lopez, E. in Meilhan, P. (2014). 3 Dead in shooting at Jewish museum of Belgium, Laura Smith-Spark. CNN. <https://edition.cnn.com/2014/05/24/world/europe/belgium-jewish-museum-shooting/index.html>
- MEMRI. (9. 12. 2015). *Exclusive profile of foued Mohamed-Aggad, Paris Bataclan attacker*. <https://www.memri.org/jttm/exclusive-profile-foued-mohamed-aggad-paris-bataclan-attacker>
- RadCePro. (2018). Oblikovanje konceptualne in terminološke osnove za proučevanje in spremljanje radikalizacije ter ukrepov proti radikalizaciji v RS. CRP Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji. Fakulteta za družbene vede UL in Fakulteta za varnostne vede UM.
- Rosenthal, U. in Kouzmin, A. (1996). Crisis Management and institutional resilience: An editorial statement. *Journal of Contingencies and Crisis Management Research*, 4(3), 119–124.
- Schmidt, A. P. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies*, 4. International Centre for Counter-Terrorism. <http://icct.nl/publication/radicalisation-de-radicalisation-counter-radicalisation-a-conceptual-discussion-and-literature-review/>
- Simon, D., Ellis, R. in Pleitgen, F. (20. 12. 2016). Berlin Christmas market: 12 dead, 48 hospitalized in truck crash. CNN. <https://edition.cnn.com/2016/12/19/europe/berlin-christmas-market-truck/index.html>
- Turbiville, G. in Prinslow, K. (1999). Assessing emerging threats through open sources. *Military Review*, 79(5).
- Uhl, V. (2018). *Značilnosti storilcev terorističnih napadov v Evropi* (Diplomsko delo). Fakulteta za varnostne vede.
- Young, H. F., Zwenk, F. in Rooze, M. (2013). *A review of literature on radicalization and what it means for TERRA*. TerRa: Terrorism and Radicalisation, European Network based prevention and learning program. https://terratookit.en/wp-content/uploads/2014/09/terratookit_literature_review_01.pdf

O avtorjih:

Dr. Iztok Prezelj, redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: iztok.prezelj@fdv.uni-lj.si.

Dr. Branko Lobnikar, redni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si

Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije med mladostniki¹

Janja Vuga Beršnak, Iztok Prezelj

Namen prispevka:

Namen prispevka je identificirati ključne indikatorje radikalizacije med mladimi, izhajajoč iz vzrokov za radikalizacijo in dejavnikov tveganja ter empirične raziskave, kjer smo ugotavljali percepcijo radikalizacije in zmožnosti njenega prepoznavanja v vzgojno-izobraževalnem sistemu Republike Slovenije. V zadnjem delu prispevka predlagamo najprimernejše oblike medinstitucionalnega povezovanja in ukrepanja v slovenskem prostoru.

Metode:

V kvalitativno raziskavo smo vključili 22 strokovnjakov na področju šolstva in obvladovanja nasilja v slovenskem prostoru, s katerimi smo izvedli intervjuje in fokusne skupine.

Ugotovitve:

Raziskovalno tezo »Zaradi vsebinskega neprepoznavanja radikalizacije, delavci v šolskem sistemu potencialno ranljive mladostnike prepoznajo posredno, in sicer z identificiranjem ter spremljanjem bolj 'tradicionalnih' oblik nasilja, kot so fizično, verbalno in v zadnjem času tudi spletno. Izhajajoč iz njihovega posrednega prepoznavanja ranljivosti pa je vendarle mogoče izpeljati določene indikatorje za radikalizacijo med mladostniki.« smo potrdili. Šolskim delavcem uspe prepoznati ranljive mladostnike in so opremljeni z znanjem in izkušnjami, kako ukrepati ob različnih vrstah nasilja, ne pa tudi ob radikalizaciji.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Identifikacija in analiza primerov radikalizacije v slovenskih šolah bi omogočila še bolj zanesljive rezultate.

Praktična uporabnost:

Izhajajoč iz izkušenj delavcev v šolstvu smo opredelili indikatorje za zgodnje prepoznavanje radikalizacije med mladostniki. S tem smo ustvarili temelje za oblikovanje ustreznih politik, razvijanje ukrepov ob zgodnjem prepoznavanju radikalizacije in usposabljanje delavcev v šolstvu. Dolgoročno se družbeni doprinos raziskave kaže v kakovosti življenja slovenskih mladostnikov in stopnji varnosti slovenske družbe.

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvaja Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

V Sloveniji do zdaj indikatorji radikalizacije med mladostniki še niso bili opredeljeni.

UDK: 343.3-053.6

Ključne besede: indikatorji radikalizacije, mladostniki, šolski sistem, ranljive skupine, dejavniki tveganja, ekstremizem

Indicators for Detecting the Radicalization Among Youth

Purpose:

In the period of forming their identities and embarking on an independent and responsible life path, young people are subjected to various types of influence, both positive and negative. International research shows that youth is one of the groups that are the most vulnerable and most susceptible to radicalization. The aim of the article is to identify key indicators of radicalization of youth, drawing on causes for radicalization, risk factors and an empirical study designed to determine the perception of radicalization and the ability of the education system of the Republic of Slovenia to recognize radicalization. In the last section of the article, the authors propose the most suitable forms of interinstitutional cooperation and action in Slovenia.

Design/Methods/Approach:

The quantitative survey included interviews and focus groups with 22 experts in the field of education and violence control in Slovenia.

Findings:

The research thesis "Due to the failure to define and directly recognize radicalization, school workers potentially recognize vulnerable youth indirectly, by identifying and monitoring more "traditional" forms of violence, such as physical, verbal and lately also online violence. However, drawing on their indirect identification of vulnerability it is possible to determine certain indicators of radicalization among youth." was confirmed. School workers are able to recognize vulnerable youth and are equipped with the appropriate knowledge and experience in terms of how to respond to different types of violence, but not radicalization.

Research Limitations/Implications:

Identifying and analysing cases of radicalization would provide even more reliable results.

Practical Implications:

Drawing on the experience of school workers, we have determined the indicators for early recognition of radicalization among youth. By doing so, we have drawn up the foundation for designing appropriate policies, developing measures that accompany early radicalization recognition and training school workers. In the long term, social contribution of the study is reflected in the quality of life of youth in Slovenia and the level of security in Slovenian society.

Originality/Value:

Up until now, indicators of radicalization among youth have not been determined.

UDC: 343.3-053.6

Keywords: radicalization indicators, youth, school system, vulnerable groups, risk factors, extremism

1 UVOD

Mladostniki so v obdobju oblikovanja identitete in vstopanja na samostojno ter odgovorno življenjsko pot podvrženi različnim vplivom. Slednji so tako pozitivni kot tudi negativni. Mednarodne raziskave kažejo, da so mladostniki med najbolj ranljivimi in dovzetnimi za radikalizacijo (glej npr. Baker et al., 2007; Bizina in Gray, 2014; Farrington, 2003; Reitman, 2013; Silke, 2008). Trendi v raziskovanju radikalizacije se sicer pretežno osredotočajo na: študije primerov radikalizacije, študije primerov ukrepov proti radikalizaciji na lokalni in državni ravni ter razvoj modelov radikalizacije, pri čemer ni velikega poudarka na indikatorjih. Zgodnje prepoznavanje radikalizacije in njeno preprečevanje sta zelo pomembni fazi, pri čemer indikatorji predstavljajo orodje za izvajanje le-teh.

Vloga in vpliv šolskega sistema pri preprečevanju radikalizacije med mladimi prevzemata pomembno vlogo. Šolski sistem lahko razumemo kot eno močnejših orodij države pri preprečevanju prevzemanja radikalnih stališč in procesa radikalizacije med mladimi, s čimer se zmanjša tudi verjetnost za radikalizacijo v kasnejšem življenjskem obdobju. Jenkins (2011) poudarja vlogo države, ki s svojimi politikami (na primer z določanjem preventivnih vsebin v nacionalno akreditiranem šolskem sistemu), in družbe, ki z notranjo povezanostjo, aktivnostjo, participacijo (in na druge načine) preprečujeta nastanek vzrokov in ustvarjanje pogojev za radikalizacijo med mladimi. Na makro ravni je namreč država tista, ki s svojimi politikami omejuje in preprečuje pojav okoliščin, ki predstavljajo gojišče za radikalizacijo dela prebivalstva oziroma posameznikov.² Odpornost in ozaveščenost prebivalstva je treba začeti graditi že v procesu sekundarne, morda primarne socializacije.³

V Sloveniji mladostniki še niso bili obravnavani kot ranljiva skupina, dovzetna za proces radikalizacije. Med letoma 2018 in 2019 smo tako prvič izvedli raziskavo med oblikovalci šolskih politik na nacionalni ravni, izvajalci teh politik na ravni osnovnih in srednjih šol ter nekaterimi drugimi strokovnjaki. Namen kvalitativne raziskave v segmentu mladine je bil s strukturiranimi intervjuji ugotoviti, v kolikšni meri je radikalizacija enotno definirana in razumljena ter nadalje ugotoviti, kako slovenski šolski sistem prepozna najranjlivejše med mladostniki. Tako znanstveni kot tudi praktični doprinos omenjene raziskave

2 Okoliščine, ki ustvarjajo pogoje za razvoj radikalizacije in ranljivost določenih skupin, so opisane v nadaljevanju prispevka.

3 V procesu primarne in nadalje sekundarne socializacije je mladostnik najbolj dojemljiv za oblikovanje osebnosti in vrednot ter stališč.

slovenski družbi pa je mogoče videti v indikatorjih za zgodnje prepoznavanje in preventivno delovanje na področju radikalizacije med slovenskimi mladostniki.

Naše raziskovalno vprašanje je izhajalo iz vedenja, da radikalizacija v Sloveniji ni enotno opredeljena, kar pomeni, da je tudi razumevanje zelo raznoliko ter prepuščeno osebnim izkušnjam, interpretacijam ter znanju posameznika. V primeru mladostnikov, torej posameznim strokovnim in drugim šolskim delavcem. Z neenotnim razumevanjem radikalizacije ni bilo omogočeno oblikovanje indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije. Naša raziskovalna teza v tem prispevku je naslednja: »Zaradi vsebinskega neprepoznavanja radikalizacije delavci v šolskem sistemu potencialno ranljive mladostnike prepoznajo posredno, in sicer z identificiranjem ter spremljanjem bolj 'tradicionalnih' oblik nasilja, kot so fizično, verbalno in v zadnjem času tudi spletno. Izhajajoč iz njihovega posrednega prepoznavanja ranljivosti pa je vendarle mogoče izpeljati določene indikatorje za radikalizacijo med mladostniki.«

Cilj pričujočega prispevka je identificirati ključne indikatorje radikalizacije med mladimi na osnovi opredelitve vzrokov za radikalizacijo mladih in sorodnih dejavnikov tveganja in terenske raziskave, kjer smo ugotavljali percepcijo radikalizacije in zmožnosti njenega prepoznavanja v vzgojno-izobraževalnem sistemu RS. V zadnjem delu prispevka želimo tudi ugotoviti, katere bi bile najprimernejše oblike medinstitucionalnega povezovanja in ukrepanja v slovenskem prostoru. Opredelitev radikalizacije v slovenskem prostoru ni bila javno predstavljena pred izvedbo intervjujev in fokusnih skupin, saj jo je razvila raziskovalna skupina v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi (RadCePro), katerega del je bila tudi empirična raziskava iz tega prispevka. Udeleženci raziskave so se z njo prvič seznanili ob sami izvedbi intervjuja. V pričujočem prispevku bomo indikatorje prvič predstavili širši znanstveni, strokovni in drugi zainteresirani javnosti.

Trendi v raziskovanju radikalizacije se pretežno osredotočajo na: študije primerov radikalizacije, razvoj modelov radikalizacije, pri čemer ni velikega poudarka na indikatorjih, in študije primerov ukrepov proti radikalizaciji na lokalni in državni ravni. Pri tem je pomembno zgodnje prepoznavanje radikalizacije in njeno preprečevanje, indikatorji pa predstavljajo orodje za izvajanje le-tega.

2 VZROKI ZA RADIKALIZACIJO MLADIH

V nadaljevanju predstavljamo številne študije in avtorje, ki popisujejo vzroke za radikalizacijo, pri čemer na pomembno mesto vključujejo mlade. V tem delu prispevka želimo prikazati številne in zapletene vzroke za radikalizacijo, ki se še posebej manifestirajo na populaciji mladih.

Za pozive terorističnih skupin so med bolj dovzetnimi tisti, ki občutijo pomanjkanje priložnosti in perspektive v določenem družbenem okolju (Sageman, 2004). Avtor poudarja brezposelnost, občutek nekoristnosti in ponižanja kot pomembne razloge za radikalizacijo. Stern (2016) pa povezuje izobrazbo in ugodne socialnoekonomske razmere z nizko stopnjo tveganja za pojav radikalizacije in terorizma. Pri tem so mladi moški Zahodne Evrope in Severne Amerike bolj kot kadar koli v zgodovini dovzetni za pozive terorističnih skupin (Bizina in Gray, 2014). Porast tako imenovanih doma vzgojenih teroristov ima dve karakteristiki. Prvič, vzroki za radikalizacijo izvirajo iz socialnega, družbenega okolja, v katerem

mladi moški živijo. Drugič, socialno okolje te mlade moške⁴ izloča, odrija iz svoje sredine ter jih s tem sili k iskanju drugih socialnih mrež, ki jih bodo sprejele in s katerimi se bodo identificirali. Bizina in Gray (2014) ugotavljata, da Evropejci v zgodovinski perspektivi niso bili nikoli naklonjeni sprejemanju tujcev v svoje socialne kroge. Avtorja opozarjata, da so nekatere države oblikovale in implementirale politike asimilacije in integracije delovne sile, ki je pomagala zgraditi povojno Evropo, pa vendarle tudi danes otroci druge in tretje generacije, rojeni v Evropi, niso sprejeti v socialni razred t. i. »belih Evropejcev«. Družbena marginalizacija in diskriminacija sta pozitivno povezana z radikalizacijo (Stern, 2016). Podobno ugotavlja Jenkins (2011), da so k radikalizaciji nagnjeni tisti, ki so od socialnega (družbenega) okolja odtujeni, a hkrati od njega odvisni. S čimer potrjuje tezo o ljudeh na socialnem robu, ki se čutijo izključene (lahko materialno, versko, ideološko, etnično idr.), a so hkrati odvisni od socialnega okolja, v katerem živijo. Počutijo se ujete.

Vzroki za radikalizacijo ležijo tudi v tem, da mladi moški ne ponotranjijo skupnih vrednot in kulture (Baker et al., 2007). Baker et. al. (2007) jih poimenujejo paralelna družba, torej mladi (predvsem) moški, ki so v razvojni fazi iskanja identitete in potrebe po zunanji potrditvi. V paralelni družbi avtorji prepoznajo idealne pogoje, v katerih se mladi priseljenci intenzivno povezujejo s svojo matično kulturo in vero ter se ne identificirajo z državo, v kateri živijo, niti z izvirno državo (Stern, 2016). Takšni pogoji so ugodni za oblikovanje in vzgajanje mladih v skrajneže, še posebej, če je osrednja oseba karizmatična (Leiken, 2005).

Sageman (2004) poudarja pomen bližnjih socialnih mrež, ki predstavljajo vstopno točko za proces radikalizacije. Ob tem pa je problematična individualnost sodobnih družb, ki so nezainteresirane za položaj in proces odraščanja mladine v ožjem socialnem, družbenem okolju.

Ob tem je treba poudariti, da niso vsi priseljenci nagnjeni k radikalizaciji, ampak morajo biti za takšen razvoj zadovoljeni različni pogoji, najverjetneje kombinacija več njih. O slednjem govorimo v nadaljevanju prispevka.

Krueger (2007) primerja terorizem celo z volitvami, saj gre pri obeh za željo po vplivu na politično dogajanje in dosegi sprememb. Nadalje Jenkins (2011) povezuje stopnjevanje radikalizacije do nasilja in terorizma z željo dokazati se kot bojevnik.

Reitman (2013) po drugi strani išče vzroke v osebnih travmah in trpljenju, ki ga mladi preusmerijo na družbo, torej širše socialno okolje, ki predstavlja krivca za njihovo osebno stisko (primer bostonskih bratov pri napadu na maratonu leta 2013). Stern (2016) na primeru longitudinalnega preučevanja somalijskih beguncev v ZDA in Kanadi potrjuje, da je travma pomemben dejavnik vpliva na radikalizacijo.

Farrington (2003) izpostavlja kot pomembne dejavnike naslednje: 1) psihične težave (npr. hiperaktivnost, impulzivnost, nesocialno vedenje, agresivnost); 2) družinske odnose (npr. zanemarjanje otroka, odmaknjen stil navezanosti, konflikti med starši); 3) vpliv prijateljev (npr. delinkventnost prijateljev, zavračanje s strani skupine); 4) šolsko okolje (veliko prestopkov in delinkventnih dejanj v šoli); 5)

⁴ Pri tem je treba zapisati, da ne omenjajo mladih žensk, ampak le moške.

lokalno okolje (npr. visoka raven delinkventnosti v okolju, kjer mladostnik živi); 6) socialnoekonomski dejavniki (npr. socialni status družine).

Bizina in Gray (2014) povzemata nekatere ključne razloge za radikalizacijo: 1) kriza identitete; 2) družbena pasivnost – izpraznjen prostor v času, ko mladi oblikujejo osebnost, ki jo zapolni karizmatična oseba z namenom radikalizacije mladih; 3) osebne travme in projiciranje krivde na socialno okolje; 4) socialna izolacija, marginalizacija, diskriminacija, segregacija, odtujitev; 5) zavajajoče informacije o Islamu kot nasilni veri in o zahodnih politikah do Islama; 6) želja po političnem vplivu, po doseganju sprememb.

Jenkins (2011) poudarja, da sta tako radikalizacija kot tudi terorizem (kot potencialno stopnjevanje radikalizacije) individualna procesa, ki vključujeta kombinacijo zunanjih (angl. *external*) in osebnih (angl. *personal*) dejavnikov ter okoliščin. Pri tem trdi, da radikalizacijo sproži kombinacija posameznih dogodkov.

Stern (2016) kot zaščitni dejavnik pred radikalizacijo poudarja močne družinske vezi in občutek pripadnosti državi oziroma obstoj državne oziroma nacionalne identitete.

3 DEJAVNIKI TVEGANJA ZA RADIKALIZACIJO MLADIH

Polič (1988) ugotavlja, da v procesu radikalizacije prihaja do postopnega umikanja iz socialnega okolja, ki lahko v skrajnem primeru pripelje do popolne prekinitve stikov s primarnim okoljem ter do ponotranjenja drugačnih norm in vrednot ter do oblikovanja močnega občutka pripadnosti skupini. Avtor poudarja, da je čustveno intenzivna pripadnost skupini značilna za obdobje adolescence. Če se nadaljuje še v dvajsetih letih, bi lahko sklepali na nezadostno socializacijo v nepopolnih družinah ter na nerešene konflikte znotraj družine.

Kot dokazujejo znanstvena dognanja (npr. Silke, 2008) je pri mladih moških moč zaznati višjo stopnjo impulzivnosti, višjo raven samozavesti, nagnjenost k tveganju, željo po statusu (biti sprejet med sovrstniki ali v določeni skupini). Biološka dejavnika spola in starosti, v povezavi z družbenimi (socialnoekonomski položaj, vpliv skupine, brezperspektivnost idr.) in osebnostnimi dejavniki (kriza identitete, labilnost, dokazovanje, osebne stiske, pomanjkanje močnega družinskega jedra in vzornika) so torej lahko uporabljeni kot kazalniki zgodnjega opozarjanja za radikalizacijo med mladimi.

Analiza vzrokov za radikalizacijo v sodobnem svetu razkriva najpogostejše dejavnike tveganja za vstop na pot radikalizacije med mladostniki. Izhajajoč iz mednarodne in slovenske literature, navedene v teoretičnem delu tega prispevka, dejavnike tveganja razvrščava v tri skupine, in sicer biološke (spol in starost), družbene (zunanje) in osebne (notranje).

3.1 Biološki dejavniki tveganja

Silke (2008) ugotavlja, da sta najpomembnejša biološka dejavnika, ki ju lahko povežemo z radikalizacijo spol in starost. Terorističnim skupinam se pridruži največ mladih (definirani so kot najstniki in osebe v zgodnjih dvajsetih letih)

moških. Nadalje Silke (2008) kot potrditev navaja podatke, ki dokazujejo, da so za največ kriminalnih dejanj, v vseh kulturnih okoljih, odgovorni moški, stari med 15 in 25 let (Budda et al. v Silke, 2008). Farrington (2003) ugotavlja, da je kritična starost med 15. in 18. letom, ko so moški v največji meri pripravljeni fizično ali na druge načine delovati proti sočloveku (angl. *offend*) in uporabljati delinkventno vedenje.

3.2 Družbeni dejavniki tveganja

Družbeni vzroki se povezujejo okrog osrednje ugotovitve, in sicer pasivnost družbe, ki vodi v nezainteresiranost in slabo prepoznavanje posameznih pojavov v ožjem socialnem okolju. Gre torej za individualizem, nuklearnost sodobnih družb. Dejavniki tveganja, ki jih povzemamo iz predhodno opredeljene literature in ugotovitev, so naslednji:

- neugoden družbeni status in socialnoekonomski položaj;
- izločenost iz socialnega okolja, izolacija, diskriminacija, segregacija;
- socialna identiteta, neuspešna socializacija in integracija (npr. odsotnost skupnih vrednot in pomanjkljiva identifikacija z družbo in kulturo);
- občutek osebne in družbene nekoristnosti;
- prijatelji (zavračanje s strani skupine, delinkventnost v skupini) in skupina (skupinska dinamika – prevzemanje pričakovane vloge).

3.3 Osebnostni dejavniki tveganja

Pri osebnostnih dejavnikih tveganja gre za različne dejavnike, ki vplivajo na posameznikovo psihično stanje in dojemljivost za radikalne ideje v določenem trenutku in okoliščinah. Pomembno je, da gre za kombinacijo dogodkov/situacij, ki lahko pri posamezniku sprožijo odziv, ki vodi na pot radikalizacije. Osebnostni dejavniki tveganja so:

- individualizem;
- identiteta: 1. identitetni prepad (angl. *gap*, ki pomeni, da ne pripadajo niti Evropi niti izvorni državi); 2. upor staršem (npr. projekcija krivde za identitetno praznino na starše, ker ne zaznavajo pripadnosti niti matični kulturi niti kulturi države, v kateri živijo); 3. oblikovanje identitet v obdobju adolescence;
- osebna labilnost in vpliv karizmatične osebe;
- nizka raven moralnega imperativa, pri čemer se sprašujemo o učinkih permissivne vzgoje, potrebe po zadovoljevanju trenutnih potreb, narcisoidne osebnosti;
- percepcija nepravilnosti in krivice;
- želja po aktivnem državljanstvu, participaciji, političnem vplivu, ki se odraža na nesprejemljiv način;
- dokazovanje moči, izhajajoč iz tradicionalne percepcije spolnih vlog (dokazati se kot 'moški' in bojevniki);
- nizka izobrazba (v kombinaciji z drugimi dejavniki);
- osebne travme, stiske, trpljenje;
- psihične težave (npr. hiperaktivnost, impulzivnost, agresivnost, antisocialno vedenje).

Povezava zgornjih treh skupin dejavnikov je torej ključna pri ugotavljanju indikatorjev za radikalizacijo mladih. Oblikovanje identitete in umestitev v družbeno strukturo se na primer odvijata ravno v najstniških letih, ki so identificirana kot najbolj tvegana za odklonska dejanja med moškimi.

3.4 Medsebojno prepletanje dejavnikov tveganja in njihova vpetost v socialno okolje

Našteti vzroki za radikalizacijo in dejavnikov tveganja nikakor ni mogoče obravnavati parcialno, ampak gre za povezanost različnih skupin dejavnikov (socialni, osebni, biološki) kot tudi posameznih faktorjev znotraj skupin. Preplet dejavnikov in njihov vpliv na posameznika je mogoče prikazati na socialnoekoloških ravneh (Bronfenbrenner, 1994). Na individualni ravni se pojavljajo osebni dejavniki, kot so psihične težave, osebne travme, stiske, trpljenje, raven izobrazbe, labilnost, kriza identitete, pomanjkljiv moralni imperativ, želja po dokazovanju. Vlogo pa igrajo tudi biološki dejavniki, torej starost in spol. Na mikro ravni na mladostnika vplivajo že različne skupine, in sicer:

1. Družina, v kateri lahko močne vezi odvrčajo ali povzročajo radikalizacijo. Pomembni so družinski odnosi, stil navezanosti s starši, vzgoja, izražanje ljubezni idr. (npr. Lenos in Haanstra, 2017; Stern, 2016). Družina je tudi tista, ki prva prepozna znake porajajoče radikalizacije.
2. Prijatelji in vpliv skupine (npr. Farrington, 2003; Silke, 2008), ki prav tako lahko odvrčajo ali vodi v radikalizacijo.
3. Vera, ki lahko zapolni prostor v fazi oblikovanja osebnosti/identitete, pri čemer ima pomembno vlogo močna karizmatična osebnost (npr. Baker, 2007; Bizina in Gray, 2014). Tudi ta lahko deluje na mladostnika pozitivno ali negativno.

Nadalje govorimo o mezo ravni, kjer prihaja do prepletanja vplivov različnih skupin in institucij na mladostnika. Mladostniku lahko širše družbeno okolje ne ponuja priložnosti, ga izloča iz socialnega okolja in ga potiska na socialni rob. Institucije, kot je šola, lahko ne prepoznavajo stiske, prijatelji ga/je ne vključujejo, starši so sami na socialnem robu ipd. Nazadnje pa ima pomembno vlogo tudi institucionalni okvir (zakonodaja), državne politike (npr. šolska, socialna, zdravstvena idr.), kultura, zgodovinski kontekst, mediji, javno mnenje idr., kar tvori t. i. makro družbeno oziroma državno raven radikalizacije.

4 EMPIRIČNA RAZISKAVA: INDIKATORJI ZA PREPOZNAVANJE IN SPREMLJANJE RADIKALIZACIJE MLADOSTNIKOV

4.1 Metodološki okvir raziskave

Da bi analizirali stanje na področju prepoznavanja in preprečevanja radikalizacije v ranljivi skupini mladih v slovenskem prostoru, smo v okviru projekta RadCePro izvedli 10 intervjujev ter 2 fokusni skupini, s skupno 22 strokovnjaki. Pri raziskavi

so tako sodelovali: Šolski center Velenje,⁵ Vzgojni zavod Kranj,⁶ OŠ Simon Jenko in OŠ Naklo,⁷ OŠ (anonimna),⁸ Prevzgojni dom Radeče, Vzgojni zavod – Mladinski dom Maribor, Vzgojni zavod Smednik, Vzgojni zavod Veržej, Mladinski dom Ljubljana, Vzgojno-izobraževalni zavod Višnja Gora, Vzgojni zavod Kranj,⁹ Zavod RS za šolstvo,¹⁰ Urad za mladino,¹¹ Peter Debeljak (ekspert OECD),¹² Društvo za nenasilno komunikacijo¹³ in Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.¹⁴

Kot je razvidno iz zgornjega opisa v raziskavo vključenih institucij, je bil en intervju na željo vodstva šole popolnoma anonimiziran. Ostali intervjuji in fokusne skupine so bili neanonimizirani. Vsi vključeni v raziskavo so podpisali informirano soglasje k sodelovanju v raziskavi. Opravljeni so bili osnovni prepisi intervjujev ter fokusnih skupin.¹⁵

V intervjujih in fokusnih skupinah smo spraševali o razumevanju radikalizacije med delavci v izobraževalnem sistemu, o zaznavanju strokovnih šolskih delavcev glede ranljivosti slovenskih mladostnikov ter pri vodilnih v državnih institucijah na področju šolstva, poleg tega pa nas je zanimalo zaznavanje možnih indikatorjev radikalizacije mladih, pravni in finančni pogoji za prepoznavanje, preprečevanje ali ukrepanje ob radikalizaciji in raven medinstitucionalnega sodelovanja. Vsak sodelujoči je izpolnil tudi dve vprašanji, pri katerih je bila uporabljena petstopenjska lestvica. Tovrsten pristop je služil pridobivanju podatkov o poznavanju problema radikalizacije in percepciji potrebe po usposobljenosti na tem področju.

Za analizo smo uporabili kombiniran pristop od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor (angl. *top down* in *bottom up*). Intervjuje smo opravili s predstavniki institucij, ki v Sloveniji oblikujejo in izvajajo šolsko politiko ter sistem. Prav tako smo intervjuvali predstavnike, ravnatelje ter strokovne delavce nekaterih šol in vzgojnih zavodov, ki to politiko izvajajo in predstavljajo temelj izobraževalnega sistema v Sloveniji. Ob tem smo se pogovarjali tudi z nekaterimi identificiranimi strokovnjaki na področju dela z mladimi, ki ne sodijo v nobeno od omenjenih kategorij.

4.2 Razumevanje radikalizacije

Ugotovitve raziskave kažejo, da je radikalizacija dokaj slabo prepoznana v slovenskem vzgojno-izobraževalnem prostoru. Na vzorcu 22 sogovornikov je večina sogovornikov (53 %) svoje poznavanje področja nasilne radikalizacije

5 Elektronski intervju (Ljubljana, 1. 4. 2019) in osebni intervju (Velenje, 17. 4. 2019)

6 Fokusna skupina 1 (Kranj, 7. 5. 2019)

7 Fokusna skupina 2 (Kranj, 16. 5. 2019)

8 Osebni intervju (Ljubljana, 29. 3. 2019)

9 Fokusna skupina 3 (Radeče, 23. 5. 2019)

10 Osebna intervjuja (Ljubljana, 3. 4. 2019 in 16. 4. 2019)

11 Osebni intervju (Ljubljana, 16. 4. 2019)

12 Osebni intervju (Ljubljana, 10. 4. 2019)

13 Osebni intervju (Ljubljana, 27. 3. 2019)

14 Osebni intervju (Ljubljana, 25. 4. 2019)

15 Gre za točen prepis, vendar so izpuščene ponovljene besede ali stavki, mašila, vzdih ... Poleg samega govora so zabeleženi smeh, vznemirjenje idr. Takšen način je primeren za analizo vsebine govora. To je tudi minimum, ki je zahtevan za arhiviranje in deljenje z drugimi (Arhiv družboslovnih podatkov FDV, 2018).

ocenila s srednjo vrednostjo.¹⁶ 33 % jih meni, da področje poznajo slabo (ocena 2), le dva pa menita, da o temi vesta veliko ali zelo veliko. 86 % jih želi o tematiki izvedeti več, torej se bolje izobraziti. Le eden te potrebe ne čuti, eden pa je neopredeljen.

Naši intervjuvanci v okviru svojega dela o radikalizaciji ne razmišljajo, je ne prepoznajo, težko bi jo prepoznali tudi ob obstoječi definiciji. Radikalizacijo v največji meri povezujejo z nasiljem mladih (ne le medvrstniškim). Pri tem najpogosteje poudarijo tri vrste nasilja, in sicer fizično, verbalno (psihično) ter virtualno/spletno. Prva oblika je po mnenju intervjuvancev bolj značilna za mlade moške, druga pa za ženske. Tretja oblika je relativno nova in izjemno težko prepoznana. V virtualnem prostoru se namreč tako radikalizacija kot tudi nasilje izvaja skrito očem odraslih, a hkrati dosega veliko večjo ciljno skupino ter je posledično za žrtev veliko bolj obremenjujoče (lahko tudi nevarno), kot če bi šlo za tako imenovano tradicionalno fizično nasilje. Razprava v socialnih mrežah predstavlja enega od virov radikalizacije, ki se dopolnjuje z uporabo spleta in tam dostopnih družabnih omrežij. Mladi so na spletu izpostavljeni različnim oblikam negativnih vplivov, pri čemer lahko govorimo o medvrstniškem nasilju, zlorabah in tudi širjenju radikalnih idej ter novačenju.

Najbolj večši in pogosti uporabniki interneta so ravno mladi, torej tisti, ki so po zgoraj navedenih ugotovitvah najbolj dovzetni za radikalne ideje. Jenkins (2011) ob tem poudarja, da internet oblikuje in pomembno vpliva tudi na obliko boja. Torej ni le orodje za prenašanje sporočil, ampak je aktivni kreator radikalizacije in terorizma.

Pretekle izkušnje sogovornikov so pretežno vezane na fizično nasilje, pri čemer se v različnih slovenskih regijah pokaže, da je občasno vzrok nasilja (fizičnega ali verbalnega) nacionalna osnova (npr. posebej izpostavljeni so Albanci, malo manj pripadniki drugih etničnih skupin z balkanskega prostora). Tukaj lahko torej zaznamo znake radikalizacije na osnovi etnične ali nacionalne osnove, pri čemer moramo poudariti, da naši sogovorniki teh primerov niso dojemali niti obravnavali kot primere radikalnega vedenja. Zanimivo je, da tudi nekaterih drugih primerov izražanja negativnih stališč, povezanih z vero ali spolom, ne dojemajo kot znake radikalizacije.

Ko naši sogovorniki o radikalizaciji razmišljajo v kontekstu nasilja, lažje identificirajo ranljive skupine ter indikatorje za zgodnje prepoznavanje. Ob tem bi poudarili odnos do žensk, ki je bil pri enem od sogovornikov prepoznan kot indikator odklonskih stališč in vedenja pri nekaterih moških posameznikih, ki so bili obravnavani zaradi nasilja (ki pa ni bilo nujno usmerjeno proti ženskam). Ti posamezniki so ženske dojemali kot lastnino. Eden od indikatorjev za zgodnje prepoznavanje radikalizacije bi torej lahko bil lastniški odnos do žensk (podobno ugotavlja tudi poročilo RAN Health and Social Care, 2016).

4.3 Ranljivost slovenskih mladostnikov

V okviru intervjujev in fokusnih skupin so bile kot ranljive izpostavljene naslednje kategorije mladih: 1) mladostniki, ki imajo težave z identifikacijo/identiteto; 2)

¹⁶ Uporabljena je bila 5-stopenjska lestvica, pri čemer je ocena 1 pomenila, da o področju ne ve nič, ocena 5, da ve zelo veliko.

čustveno labilne osebe; 3) pripadniki manjšin (tudi migranti in begunci), tujci in deprivilegirani zaradi neznanja jezika; 4) socialno izključeni mladostniki (npr. v vzgojnih zavodih) in tisti s slabšimi izobrazbenimi možnostmi; 5) osebe z nizko samopodobo; 6) osebe z nizkim družinskim socialnim statusom (izobrazba staršev, izguba zaposlitve enega ali obeh staršev¹⁷); 7) radikalizirano družinsko okolje (ob vseh sistemskih prizadevanjih za zmanjševanje nagnjenosti k nasilju se ob stiku z družino mladostniki lahko ponovno radikalizirajo).

5 INDIKATORJI PROCESA RADIKALIZACIJE MED SLOVENSKIMI MLADOSTNIKI

Za slovensko okolje ugotavljamo, da sta pri prepoznavanju in preprečevanju radikalizacije med mladimi ključni dve socialno-ekološki ravni, in sicer mikro ter makro, pri čemer seveda ne smemo zanemariti tudi mezo ravni, na kateri se prepletajo učinki različnih organizacij ter skupin na mladostnika. Na mikro ravni so pomembni družina, prijatelji in šolski delavci. Prva raven prepoznavanja radikalizacije, ki se izkazuje na osnovi razgovorov v okviru projekta, je družina, saj bi zaradi dnevne interakcije z mladostnikom lahko med prvimi opazila spremembe v vedenju. Lahko je tudi vir intervencije, ki posameznika odvrne od nasilne radikalizacije in terorizma (Jenkins, 2011; Stern, 2016). Družina v procesu socializacije, odraščanja gradi in v kasnejšem obdobju predstavlja steber mladostnikove odpornosti (angl. *resilience*), pri čemer slednja temelji na družinskih odnosih, stilu navezanosti s starši, vzgoji, izražanju čustev idr. (Lenos in Haanstra, 2017). Intervjuvanci iz slovenskega šolskega sistema ugotavljajo, da pomembno vlogo pri prepoznavanju procesa radikalizacije prevzemajo tudi prijatelji, torej ožja družba mladostnika. Pomembna je tudi vloga šolskega sistema pri preprečevanju radikalizacije med mladimi, kjer na mikro ravni poudarjamo predvsem vlogo šolskih delavcev (npr. razrednik, psiholog, drugi strokovnjaki) pri prepoznavanju odklonskega vedenja in potencialne radikalizacije med mladostniki. Šolski sistem lahko razumemo kot eno močnejših orodij države pri preprečevanju prevzemanja radikalnih stališč in procesa radikalizacije med mladimi, s čimer se zmanjša tudi verjetnost za radikalizacijo v kasnejšem življenjskem obdobju. V tem primeru gre za makro raven.

Indikatorji za radikalizacijo lahko posegajo na osebno, socialno oziroma družbeno ali biološko raven, pri čemer je ključnega pomena medsebojno prepletanje in vzajemen vpliv različnih indikatorjev, ki pri mladostniku sprožijo odziv, ki predstavlja prvi korak na poti radikalizacije.

Pri obravnavi spodnjih indikatorjev moramo upoštevati, da izhajajoč iz izvedene raziskave ugotavlja, da v slovenskem šolskem sistemu indikatorji radikalizacije zaenkrat niso prepoznani neposredno, ampak posredno z mladostniškim (medvrstniškim) fizičnim, verbalnim in spletnim nasiljem. Na osnovi intervjujev in fokusnih skupin lahko identificiramo naslednje indikatorje radikalizacije mladostnikov:

¹⁷ Predvsem naj bi veljalo za konservativne družine, kjer je oče glavni skrbnik družine (angl. *bread winner*) in v primeru izgube službe je to socialno-ekonomski problem, pa tudi težava zaradi lastne percepcije o izgubi družbenega ugleda. Takšni posamezniki bi lahko bili posebej ranljivi. Prav tako tudi njihovi otroci.

1. (nenadna) agresivnost;
2. nenaden odmik od družbe, prijateljev ter opustitev priljubljenih dejavnosti (npr. obšolskih dejavnosti, krožkov idr.);
3. osamljenost;
4. padec uspeha;
5. slaba samopodoba;
6. nestrpnost do drugačnih (hkrati so tudi sami lahko ranljivi);
7. socialno-ekonomski položaj družine in življenje na socialnem robu;
8. nenadna sprememba socialno-ekonomskega položaja družine zaradi izgube dela enega ali obeh staršev (posebej, če gre za očeta v družinah, ki tradicionalno dojemajo delitev vlog med spoloma);
9. podcenjevalen odnos do žensk, ki so razumljene kot lastnina;
10. zavračanje določene hrane v kombinaciji s spremembo vedenja, oblačenja idr. zaradi verskih razlogov;
11. zavračanje komunikacije ali telesnega stika (npr. rokovanje) glede na spol zaradi verskih/ideoloških razlogov;
12. obiskovanje specifičnih radikalnih spletnih strani in spremljanje novic glede specifične teme (npr. vera, migracije).

Iz spoznanj avtorjev, ki smo jih navajali v tem prispevku, lahko izvedemo še naslednje indikatorje, ki nikakor ne smejo biti uporabljeni individualno, ampak vedno zgolj v kombinaciji z drugimi, ki skupaj nakazujejo odklonsko ter radikalno vedenje:

Biološki indikatorji

1. spol in starost.

Družbeni indikatorji

2. nezmožnost osebnega in profesionalnega razvoja v povezavi z nezadovoljstvom ter vdanostjo v usodo;
3. izločenost iz socialnega okolja, izolacija, diskriminacija, segregacija;
4. izkazovanje občutka osebne in družbene nekoristnosti;
5. skupinska dinamika (npr. zavračanje s strani skupine, delinkventnost med prijatelji, prevzemanje določene vloge).

Osebnostni indikatorji

6. težave z lastno identiteto (npr. odsotnost skupnih vrednot in pomanjkljiva identifikacija z družbo in kulturo);
7. osebnostna labilnost;
8. percepcija nepravilnosti in krivice;
9. želja po aktivnem državljanstvu, pri čemer je percepcija sveta črno-bela in pripravljenost uporabiti nedemokratična sredstva za doseganje svojih ciljev visoka;
10. osebne travme, stiske, trpljenje;
11. psihične težave.

Ob tem je bil v raziskovalnem procesu pri intervjuvancih omenjen tudi družbeni individualizem, ki pravzaprav deluje kot dejavnik preprečevanja radikalizacije. Mladostniki naj ne bi verjeli v idejo v tolikšni meri, da bi zanj bili pripravljeni izstopiti iz svojega območja ugodja ter udobja. Nadalje naj bi

kot dejavnik preprečevanja deloval tudi kakovosten in visoko dostopen sistem javnega šolstva, ki vsem omogoča izobrazbo kot pogoj za dostojno delo. Slednje je dejavnik preprečevanja revščine. Tretji dejavnik preprečevanja pa je razvejan in mladim v vseh socialnih skupinah dostopen sistem obšolskih, pristočasnih dejavnosti, ki mlade povezujejo in jim omogočajo vključevanje v skupnost. Ravno slednje je namreč ključno v obdobju adolescence, ko mladostniki oblikujejo svojo identiteto ter potrebujejo občutek pripadnosti skupnosti. V tem kontekstu mora svojo vlogo prevzeti tudi lokalna (v mestih četrtna) skupnost in mladim (tudi tistim iz socialno šibkejših okolij) nuditi tako prostor kot tudi dejavnosti za druženje ter koristno preživljanje časa. Skupnost (torej šola, prijatelji idr.)¹⁸ je prva, ki poleg družine prepozna spremembe pri mladostniku ter lahko prepreči stopnjevanje procesa radikalizacije.

6 PREDLOGI ZA CELOVIT IN MEDINSTITUCIONALNO POVEZAN PRISTOP

Najprej je treba identificirati institucije, ki so v stiku z otroki in mladino ter družinami, kar pomeni, da lahko prepoznajo odklonske oblike vedenja ali vedenje, ki lahko izvira iz travmatične izkušnje. Drugi korak je usposabljanje zaposlenih v omenjenih institucijah za prepoznavanje vedenja, ki je posledica travmatične izkušnje (angl. *trauma sensitivity*) in oblikovanje zavedanja o travmatičnih izkušnjah (angl. *trauma awareness*). Tretji korak je identifikacija in usposabljanje institucij ter zaposlenih, kako se odzvati na travmatično izkušnjo otroka, mladostnika ali družine (angl. *trauma responsiveness*). Četrty korak je oblikovanje dobrih praks, modela za odzivanje ter zdravljenje posledic travmatičnih izkušenj med otroki, mladimi in v družinah (angl. *trauma informed practice*) (Wall et al., 2016).

Glede na to, da izobraževanja na področju radikalizacije znotraj slovenskega vzgojno-izobraževalnega prostora ni, niti ni soglasja glede razumevanja radikalizacije, lahko zaključimo, da je skorajda nemogoče pričakovati njeno zgodnje prepoznavanje ali preprečevanje. Nadalje pa za ozaveščanje, usposabljanje, soočanje izkušenj idr. ni namenjenih finančnih ali drugih sredstev, niti ni zagotovljena normativna podlaga za ukrepanje ob morebitni zaznavi radikaliziranega mladostnika.

Zavedanje o problemu radikalizacije v Sloveniji je torej treba uveljaviti od zgoraj navzdol (angl. *top down*). Pri tem bi indikatorje za prepoznavanje ter protokol za ukrepanje ob zaznavi ter za preprečevanje stopnjevanja radikalizacije lahko, v sodelovanju s policijo in z zunanjimi institucijami/strokovnjaki, pripravil Zavod RS za šolstvo, podobno kot so pripravili ukrepe za ravnanje ob zaznavi medvrstniškega nasilja v šolah. Prav tako bi Zavod RS za šolstvo lahko prevzel koordinacijsko funkcijo za izobraževanje za osnovne in srednje šole, in sicer v sodelovanju s strokovnjaki iz vrst policije, MNZ ter znanstveno-raziskovalnih institucij. Koordinacijsko funkcijo bi za nevladne in druge organizacije, ki opravljajo delo z mladimi, prevzel Urad za mladino.

¹⁸ Eden od sogovornikov je poudaril, da radikalizacijo v najzgodnejši fazi zaznajo prijatelji in sošolci. Torej še pred učitelji.

Pri tem bi bilo nujno zagotoviti celovit pristop, pri čemer bi bilo treba zagotoviti redno sodelovanje in izmenjavo informacij, znanj, izkušenj med državnimi institucijami (Ministrstvo za šolstvo, MNZ, Zavod RS za šolstvo, Urad za mladino, Policija) in nevladnimi organizacijami, ki delajo z mladino, znanstveno-raziskovalno skupnostjo, srednjimi in osnovnimi šolami ter ostalimi zainteresiranimi strokovnjaki iz civilne družbe.

Pri identificiranju in spremljanju radikalizacije bi bilo potrebno povezovanje na različnih ravneh: 1) med institucijami na državni ravni (Zavod za šolstvo, Urad za mladino, Ministrstvo za šolstvo, centri za socialno delo, Policija idr.); 2) med institucijami na državni ravni in institucijami na lokalni ravni (npr. šola in občina ali lokalna, četrtina skupnost); 3) med javnimi institucijami (vse zgoraj naštetje) in organizacijami, ki se ukvarjajo z mladimi (mladinski centri, nevladne in neprofitne). Tovrstna platforma bi lahko skrbela tudi za redno izmenjavo izkušenj in izobraževanje.

7 ZAKLJUČEK

Kompleksnost prepletanja različnih zgoraj naštetih (in drugih) dejavnikov tveganja med mladostniki, ki izvirajo iz različnih socialno-ekoloških ravni. Ugotavljamo, da v uvodu zastavljena teza načeloma drži. Intervjuji so razkrili, da šolski delavci dobro prepoznajo ranljive skupine mladostnikov, kar predstavlja obetajoč prvi korak pri prepoznavanju radikalizacije. Še vedno je sicer fizično nasilje najlažje prepoznano in ob njem je ukrepanje najhitrejše, še posebej, ker je Zavod za šolstvo pripravil Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih (Lešnik et al., 2016). Ostale bolj prikrite oblike (sodelujoči v raziskavi govorijo predvsem o verbalnih in spletnih oblikah) predstavljajo večji izziv, še posebej poudarijo spletno nasilje. Prav tako se morda premalo naslavlja vzroki za nasilje med mladostniki (ki lahko izvirajo iz radikalnih stališč, vrednot idr.). Vendarle pa imajo šolski delavci znanje in izkušnje, da prepoznajo ranljive mladostnike ter ukrepajo ob nasilju skladno s protokoli.

Na osnovi njihovega znanja in izkušenj, povezanega s prepoznavanjem ranljivih skupin in ukrepanjem ob nasilju, je bilo vendarle mogoče razviti indikatorje za zgodnje prepoznavanje radikalizacije. Naslednji korak je ozavestiti vse delavce v šolstvu glede omenjenih indikatorjev ter razviti protokole za ukrepanje ob pojavu suma na radikalizacijo, in sicer po vzoru ukrepov ob pojavu različnih oblik nasilja.

Oblikovati indikatorje za zgodnje prepoznavanje radikalizacije med mladostniki je izjemno zahtevno. Ob tem *zagovarjamo stališče, da je zgodnje prepoznavanje bolj učinkovito, kot kurativno odvrčanje mladostnikov, ki so že stopili na pot radikalizacije*. Zatorej je vendarle družbeno odgovorno nasloviti problem radikalizacije v časovni točki, ko o njej lahko govorimo kot o izzivu, ki še ne predstavlja velikega tveganja za Slovenijo. V primeru pojava prvih terorističnih napadov bo priložnost preventive zamujena. S sistematičnim zgodnjim in preventivnim pristopom, ki se vedno prične s prepoznavanjem indikatorjev, lahko država, njene institucije in celotna družba preprečimo pojavnost radikalizacije ali jo vsaj omejimo na zgodnje faze, ne dopustimo pa stopnjevanja do ekstremnega nasilja ali terorizma.

UPORABLJENI VIRI

- Arhiv družboslovnih podatkov FDV. (2018). *Vodič za pripravo transkriptov v družboslovju*. <https://www.adp.fdv.uni-lj.si/blog/2018/blog/vodic-za-pripravo-transkriptov-v-druzboslovju/>
- Bizina, M. in Gray, D. H. (2014). Radicalization of youth as a growing concern for counter-terrorism policy. *Global Security Studies*, 5(1), 72–79.
- Baker, K., Mitchell, J. in Tindall, B. (2007). Combating Islamic terrorism in Europe. *American Diplomacy*. http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2007/1012/bake/bakeretal_islameurope.html
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *Readings on the Development of Children*, 2(1), 37–43.
- Farrington, D. P. (2003). Developmental and life course criminology: Key theoretical and empirical issues – the 2002 Sutherland award address. *Criminology*, 41(2), 221–255.
- International Juvenile Justice Observatory. (2015). *The prevention of juvenile radicalization: Promoting the use of alternatives to detention through judicial training. On line Policy Brief*. http://www.oijj.org/sites/default/files/policy_brief_pralt_en.pdf
- Jenkins, B. M. (2011). *Stray dogs and virtual armies. Radicalization and recruitment to Jihadist terrorism in the United States since 9/11*. RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP343.html
- Krueger, A. B. (2007). *What makes a terrorist?: Economics and the roots of terrorism, Lionel Robbins lectures*. Princeton University Press.
- Leiken, R. S. (2005). Europe's angry Muslims. *Foreign Affairs*, 84(4), 120–135.
- Lenos, S. in Haanstra, W. (2017). *Ex Post Paper: Police, families and family workers*. RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-pol/docs/ran_pol_foster_closer_engagement_families_family_workers_lisbon_12-13_10_2017_en.pdf
- Lešnik, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja, E. in Novaković, T. (2016). *Navodila s priložnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/strokovne-resitve/digitalna-bralnica/podrobno?publikacija=124>
- Polič, M. (1988). Psihološki vidiki terorizma. *Naša obramba*, 88(1), 48.
- RAN Health and Social Care. (2016). *Ex-post paper, RAN H&SC Meeting on children and youth, The effects of violent extremism on children, Hamburg 14-15 September 2016*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-h-and-sc/docs/ran_h_sc_meeting_on_children_and_youth_hamburg_14-15_09_2016_en.pdf
- Reitman, J. (17. 7. 2013). Jahar's world. *Rolling Stone*. <https://www.rollingstone.com/culture/culture-news/jahars-world-83856/>
- Sageman, M. (2004). *Understanding terror networks*. University of Pennsylvania Press.

- Silke, A. (2008). Holy warriors: Exploring the psychological process of Jihadi radicalization. *European Journal of Criminology*, 5(1), 99–123.
- Stern, J. (2016). Radicalization to extremism and mobilization to violence: What have we learned and what can we do about it? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 668(1), 102–117. <https://doi.org/10.1177/0002716216673807>
- Wall, L., Higgins, D. in Hunter, C. (2016). *Trauma-informed care in child/family welfare services* (CFCA Paper No. 37). Child Family Community Australia information exchange. Australian Institute of Family Studies. <https://aifs.gov.au/cfca/publications/trauma-informed-care-child-family-welfare-services>

O avtorjih:

Dr. Janja Vuga Beršnak, izredna profesorica in višja znanstvena sodelavka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: janja.vuga@fdv.uni-lj.si

Dr. Iztok Prezelj, redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: iztok.prezelj@fdv.uni-lj.si

Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini¹

Anja Kolak

Namen prispevka:

Namen prispevka je opredeliti ključne dejavnike tveganja za radikalizacijo posameznika, umestitev ranljivih skupin socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini v proces radikalizacije ter na podlagi empiričnih izsledkov raziskave za obe ranljivi skupini predlagati indikatorje za prepoznavanje radikalizacije.

Metode:

Raziskovalna metodologija je kombinacija kabinetnega in terenskega dela. Del s pregledom znanstvene literature je namenjen teoretičnemu razumevanju fenomena radikalizacije, terensko delo z izvedbo intervjujev pa pridobivanju informacij o zaznavanju radikalizacije. Intervjuje smo izvedli s predstavniki državnih institucij v Republiki Sloveniji, ki pokrivajo področje zaposlovanja, družinske politike in izvajajo socialnovarstvene storitve, za analizo percepcije radikalizacije laične javnosti pa smo izvedli spletno anketo med študenti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru.

Ugotovitve:

Rezultati spletne ankete kažejo, da so pri preprečevanju radikalizacije centri za socialno delo, nevladne organizacije in izobraževalne institucije srednje učinkoviti. Intervjuvanci področja radikalizacije in nasilnega ekstremizma ne poznajo dobro, sam pojem radikalizacije pa pomensko povezujejo z drugimi bolj prepoznavnimi oziroma tradicionalnimi oblikami nasilja, kot so fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje. Dejavnikov tveganja za radikalizacijo socialno ogroženih oseb in udeležencev nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za tesno povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj posamezne skupine. Brezposelnost je v povezavi z nasiljem v družini del širšega konteksta okoliščin, ki jih skupaj oblikujejo socialno-psihološki, splošno družbeni in socialno-ekonomski dejavniki, tako lahko iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje radikalizacije identificiramo v obeh ranljivih skupinah.

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Kljub visoki odzivnosti intervjuvancev smo zajeli majhen del svetovalcev in strokovnih delavcev, zato rezultatov ne moremo posploševati na celoten sistem obravnave radikalizacije znotraj sistema Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Praktična uporabnost:

Z raziskavo smo identificirali indikatorje za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini. Rezultati raziskave so lahko dobra osnova za umestitev indikatorjev za preprečevanje radikalizacije v že aktualne Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini oziroma v druge zakonske in siceršnje pravne okvire, ki urejajo podobna področja.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek bralcu predstavi rezultate analize percepcije radikalizacije izbranih deležnikov in laične javnosti, ki v Sloveniji še ni bila narejena. Predlagani indikatorji lahko pomembno prispevajo k celostnemu pristopu prepoznavanja in preprečevanja radikalizacije v Sloveniji.

UDK: 364.614+343.3

Ključne besede: socialno ogroženi, brezposelni, nasilje v družini, dejavniki tveganja, indikatorji radikalizacije

Indicators for Detection of Radicalization of Socially Endangered and Participants of Domestic Violence

Purpose:

The purpose of the paper is to identify key risk factors for radicalization of an individual, integration of vulnerable groups as socially endangered and participants of domestic violence into the process of radicalization, and based on the empirical research findings propound indicators for detection of radicalization in both vulnerable groups.

Design/Methods/Approach:

The research methodology is divided into two approaches: office and field research. A review of the scientific literature is proposed to deliver a theoretical understanding of the radicalization phenomenon, and a fieldwork for conducting interviews for gathering information on the perception of radicalization. Interviews were conducted with representatives of Slovenian institutions, primarily covering the fields of employment, family policies and social care services. In order to analyze the perception of radicalization of the lay public, we conducted an online survey among students of the University of Ljubljana and the University of Maribor.

Findings:

According to the respondents, in the field of the radicalization prevention efforts, social centres, NGOs and educational institutions are relatively high successful. Interviewees are unfamiliar with radicalization and violent extremism,

therefore they often find the semantic connection through other violence manifestations that have more “identifiable” and “traditional” forms, like physical, psychological, sexual and economic violence. Risk factors of radicalization of socially endangered and participants of domestic violence cannot be discussed separately, since there is a close connection and interlace of a different factors groups, and as of individual factors in one group. In a broader context unemployment is connected with domestic violence, which are formed together with socio-psychological, social and socio-economic factors, similar or identical indicators of radicalization can be recognised in both vulnerable groups.

Research Limitations/Implications:

Despite the high interviewees’ responsiveness, we covered a small part of counselors and professionals, so the results cannot be generalized to all organizational units of the Ministry of Labor, Family, Social Affairs and Equal Opportunities.

Practical Implications:

The study results identified key risk factors for the radicalization, plus indicators for identifying radicalization of an individual level. Both factors and indicators can be implemented into existing legislation - for example, in the guidelines for identifying domestic violence, which are defined in the Groundwork of dealing with domestic violence, or in other legal acts that regulate similar policy areas.

Originality/Value:

The article presents the perception of radicalization of selected stakeholders and the lay public. Presented research is the first one in Slovenia reflecting this topic. The proposed indicators can make a significant contribution to a holistic approach in identifying and preventing radicalization in Slovenia.

UDC: 364.614+343.3

Keywords: socially endangered, unemployed, domestic violence, risk factors, radicalization factors

1 UVOD

Radikalizacija, ki vodi v nasilni ekstremizem ali novačenje za namen terorizma, predstavlja varnostno tveganje za državljane in nacionalno varnost. Temeljna naloga (demokratske) družbe je na eni strani zaščita njene ustavne ureditve in varnosti, na drugi zaščita posameznika in skupnosti pred grožnjami kriminalnih združb, radikaliziranih skupin ali posameznikov. Ključno za doseganje tega cilja je razumevanje elementov procesa radikalizacije, poznavanje izvorov konfliktov in spremljanje javnega diskurza ter pravočasno (pred)ukrepanje v ključnem trenutku, ki posameznika ali manjšo skupino zaradi različnih motivov spodbudi, da deluje zoper družbo in skupnost. Socialno odtujeni, čustveno nestabilni, versko indoktrinirani in nezaposleni posamezniki so zaradi svoje ranljivosti in pod vplivom več različnih dejavnikov lahko dovzetnejši za nasilna vedenja, kriminaliteto in terorizem (Buzawa et al., 2015; Hudson, 1999). Spomin na morilski pohod Andersa Behring Breivika na Norveškem leta 2011 in bombni napad bratov

Carnajev leta 2013 na bostonskem maratonu nas opomni, da lahko radikaliziran posameznik ali majhna skupina povzroči veliko zla.

Ob izvajanju preventivnih ukrepov za preprečevanje ekstremizma vseh oblik in priprav podpornih programov za deradikalizacijo se vlade EU in strokovnjaki s področja varnosti in obrambe pripravljajo na implementacijo t. i. diagnostičnih orodij, s katerimi bi lažje prepoznavali in spremljali posameznike ali manjše skupine, ki družbi predstavljajo grožnjo. V smeri prepoznavanja radikalizacije v prispevku na podlagi teoretičnih izhodišč naredimo pregled dejavnikov tveganja za radikalizacijo, umestimo ranljivi skupini *socialno ogroženi – brezposelni in udeleženci nasilja v družini* v proces radikalizacije ter za obe ranljivi skupini, glede na rezultate raziskave, predlagamo indikatorje za prepoznavanje radikalizacije. Iz konteksta celotnega prispevka je razvidno, da dejavnikov tveganja za radikalizacijo socialno ogroženih – brezposelnih in udeležencev nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za tesno povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi samih dejavnikov znotraj posamezne skupine (Global Center on Cooperative Security, 2018; Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE], 2014; Ranstorp, 2016). Brezposelnost se v povezavi z nasiljem v družini omenja kot eden od prevladujočih dejavnikov (povečanega) tveganja za pojav nasilja (Šimenc, 2015) ter kot dejavnik tveganja za kazniva dejanja na splošno (Buzawa et al., 2015). Ob razumevanju, da je brezposelnost v povezavi z nasiljem del širšega konteksta okoliščin, ki jih oblikujejo socialno-psihološki, splošno družbeni in socialno-ekonomski dejavniki, smo postavili hipotezo, da *iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje morebitne radikalizacije lahko identificiramo tako v ranljivi skupini socialno ogroženi kot v skupini udeleženci nasilja v družini*.

V sklepnem delu prispevka naredimo premestitev poudarka z dejavnikov tveganja in indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije tudi na druge dileme in odprta vprašanja, ki se pojavljajo na področju preprečevanja radikalizacije in vzpostavitve celovitih protiuukrepov v Republiki Sloveniji.

2 DEJAVNIKI TVEGANJA ZA RADIKALIZACIJO

Pri proučevanju procesa radikalizacije, ki lahko vodi v nasilni ekstremizem, ne moremo mimo vprašanja, zakaj (?) se pravzaprav pojavi.

Dejavnikov tveganja, ki posameznika lahko pahnejo v radikalizacijo, in indikatorjev, ki lahko kažejo njegovo namero ali večjo dovzetnost, je veliko. Proučujemo in spremljamo jih lahko na makro- (družbeni), mezo- (skupinski) in mikro- (individualni) ravni, pri čemer vsaka od ravni prinaša širok nabor različnih potisnih in vlečnih (angl. *push and pull*) dejavnikov (Ranstorp, 2016; Veldhuis in Staun, 2009). V strokovnih razpravah velja, da je radikalizacija nelinearen proces, v katerem imajo sociološki in politični dejavniki enako vlogo kot ideološki in psihološki dejavniki. Je rezultat konvergence posameznikove (življenjske) poti in njegovega prepričanja v sistem, ki opravičuje nasilje ter hkrati slabi čut za dojemanje grožnje lastni identiteti in moralnim vrednotam (Dzhekova et al., 2017). Po Khosrokhavarju (2017) teoretični koncepti, ki pojasnjujejo proces radikalizacije, temeljijo predvsem na kulturnih, političnih, psihosocialnih in mednarodnih dejavnikih ter na dejavnikih, ki jih identificiramo znotraj radikaliziranih skupin in v medijskem prostoru.

Ranstorp (2016) nasilni ekstremizem konceptualizira in opredeljuje skozi prizmo kalejdoskopa več dejavnikov, ki se medsebojno združujejo in prepletajo ter pri tem ustvarjajo številne posamezne kombinacije. Avtor predlaga večplastno tipologijo dejavnikov, pri kateri *osnovne oblike skupin dejavnikov in posameznih dejavnikov* znotraj teh skupin z medsebojnim prepletanjem ustvarjajo zapletene kombinacije dejavnikov, ki vplivajo na posameznika in ga lahko vodijo v radikalizacijo in nasilni ekstremizem. Skupine indikatorjev so: [1] osebni socialno-psihološki dejavniki; [2] socialni dejavniki; [3] politični dejavniki; [4] ideološki in religijski dejavniki; [5] kulturne in identitetne stiske; [6] travma in drugi sprožilni mehanizmi ter trije dejavniki, ki so *pogonski stroj* za radikalizacijo: [7] skupinska dinamika; [8] »radikalizatorji« in »groomerji« ter [9] vloga socialnih medijev.

Za naš prispevek omenimo še razvrščanje dejavnikov tveganja za radikalizacijo na *vlečne* in *potisne*. Med slednje Ranstorp (2016) prišteva zamere do družbe, politike in gospodarstva; občutek nepravčnosti in diskriminacija; osebne stiske in tragedije; frustracija; odtujenost; fascinacija nad nasiljem; iskanje smisla življenja; kriza identitete; socialna izključenost (tudi marginalizacija); splošno razočaranje nad družbo – demokracijo; polarizacija, itd. Vlečni dejavniki pa se nanašajo *neposredno na osebne občutke posameznika* in so: občutek pripadnosti – ideologiji ali družbenemu omrežju; občutek moči in nadzora; občutek zvestobe in predanosti; občutek navdušenja in pustolovščine; graditev identitete na ideologiji; zasluge in junaštvo, odrešitev itd. Medsebojno vplivanje *potisnih* in *vlečnih* dejavnikov, po Kruglanski et al. (2014), lahko na posameznika deluje v obliki t. i. motivacijske sile (angl. *motivational force*).

Posameznik je izpostavljen več posrednim ali neposrednim vplivom na različnih (strukturnih) ravneh in (družbenih) okoljih. Dejavniki tveganja za radikalizacijo posameznika oziroma za njegovo namero pogosto izvirajo iz preteklih travmatičnih izkušenj ali *zamer do nečesa*, običajno povezano s pojavom *socialne neenakosti* kot obliko *družbene krivice*. Pri tem imajo pomembno vlogo širši mednarodni in nacionalni prostor ter druge situacijske okoliščine, ki ustvarjajo ugodno okolje za aktivno novačenje in rekrutiranje oseb. Ne smemo pozabiti tudi na družbene, ekonomske in politične okoliščine, ki povečujejo pojavnost *osebnostnih socialno-psiholoških dejavnikov*, ki pri posamezniku sprožijo različne *psihološke procese* in so lahko vzrok za radikalizacijo (Deckard in Jacobson v Verkuyten, 2018).

OSCE (2014) v priročniku *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism* radikalizacijo opredeljuje kot dinamičen proces, v katerem se ustvarjajo ugodne okoliščine za morebitno teroristično nasilje v imenu namišljenih višjih ciljev posameznikov, ki so lahko celo prepričani, da delujejo legitimno. Radikalizacija, ki vodi v nasilni ekstremizem ali v novačenje za namen terorizma, se dogaja v različnih okoliščinah, na različne načine ter z različno hitrostjo. Vsak posamezni primer radikalizacije in novačenja za terorizem je rezultat edinstvenega preseka ugodnega okolja z osebnimi okoliščinami in psihologijo posameznika. Za prepoznavanje ekstremistov in teroristov noben profil posameznika ni popoln, prav tako noben dejavnik ali indikator oziroma kombinacija teh ne (po)kaže posameznikove dovzetnosti za radikalizacijo.

Predispozicije in osebnostne lastnosti posameznika so za spremljanje procesa radikalizacije pomembni elementi, vendar proučevanje fenomena hkrati tudi otežujejo. Strokovnjaki vzroke temu pripisujejo številnim dejavnikom tveganja in njihovi medsebojni zapleteni prepletenosti, ki se pri vsakem primeru povezujejo na edinstven način (Global Center on Cooperative Security, 2018; OSCE, 2014). Na drugi strani Stern (2016) opozarja, da vsak posameznik, ki se sooča s težkimi socialnimi razmerami, ni pripravljen *uveljavljati svoje pravice s silo in z orožjem*.

3 DEJAVNIKI TVEGANJA ZA RADIKALIZACIJO SOCIALNO OGROŽENIH IN UDELEŽENCEV NASILJA V DRUŽINI

Pri formulaciji indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije posameznikov znotraj ranljivih skupin *socialno ogroženi – brezposelni in udeleženci nasilja v družini* se v nadaljevanju prispevka usmerjamo na tri skupine dejavnikov, ki so med seboj tesno povezani ter so ključni pri prepoznavanju indikatorjev omenjenih ranljivih skupin.

[1] Skupino dejavnikov, ki temeljijo na zamerah in emocijah, Ranstorp (2016) poimenuje *osebnostni socialno-psihološki dejavniki*. V skupino avtor prišteva odtujenost in izključenost; jezo in razočaranje; zamere in močan občutek krivice; občutek ponižanja; togo razmišljanje; popačena percepcija; teorije zarote; občutek žrtve; občutke osebne ranljivosti in protikulturne težnje. Drugo skupino dejavnikov, ki je prav tako pomembna za našo raziskavo, avtor imenuje [2] *socialni dejavniki*, v skupino umešča socialno izključenost, marginalizacijo in diskriminacijo (dejanska ali namišljena), omejeno socialno mobilnost, omejeno izobraževanje in zaposlovanje, kriminaliteto, slabo socialno kohezijo in samoizključitev iz družbenih okvirov.

Pri proučevanju širših družbenih okoliščin in strukturnih dejavnikov tveganja, ki lahko vodijo v radikalizacijo, se je med drugim treba ozreti tudi na prizadevanja in akcije na relevantnih področjih, ki niso nujno neposredno povezana z ukrepi proti kriminalu in terorizmu. Eno teh področij², ki jih poudarjajo avtorji (OSCE, 2014), so [3] *negativni socialno-ekonomski dejavniki*³, med katere prištevajo korupcijo, slabo vladanje in visoko *brezposelnost*, zlasti tisto pri mladih⁴.

2 Identificirana področja so še: (1) krepitev demokratičnih politik, institucij in pravne države, spodbujanje dialoga med državo in družbo ter zagotavljanje spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin; (2) boj proti nestrpnosti in diskriminaciji ter spodbujanje medsebojnega spoštovanja, sožitja in skladnih odnosov med etničnimi, verskimi, jezikovnimi in drugimi skupinami; (3) preprečevanje nasilnih konfliktov ter spodbujanje mirnega reševanja sporov in reševanje obstoječih konfliktov (OSCE, 2014).

3 Brezposelnost ima za družbo in posameznika ekonomske ter socialne posledice, vpliva tudi na zaviranje gospodarske rasti (Cvahte, 2004). Ekonomsko ozadje držav, ki podpirajo upornike in teroriste (Al Kaida) razkriva, da so države podpornice tako revne kot srednje premožne države. Alžirija, Egipt, Indija, Indonezija, Pakistan, Filipini, Suadova Arabija in Uzbekistan se soočajo z vrsto gospodarskih težav in dokaj nizkim GDP, visoko stopnjo brezposelnosti ter s stagnacijo razvoja in rasti. Takšna zaostalost ni presenetljiva, saj so revnejše države bolj izpostavljene družbenim uporom kot premožne in prav ti upori so (lahko) ovira za gospodarski razvoj (Brown et al., 2010).

4 Na mlade posameznike, ki so najbolj dovzetni za radikalizacijo, vplivajo dejavniki, kot so občutek izključenosti, krivica in diskriminacija; slabša dostopnost do izobraževanja in zaposlitve; nasilje v družini ali državi ter morebitna predhodna kazniva dejanja (Global Counterterrorism Forum, 2015).

3.1 Socialno ogroženi – brezposelni

Empirični podatki raziskav s področja terorizma in politične psihologije kažejo, da se posamezniki pogosto vključujejo v organizirane kriminalne združbe z namenom vzpostavljanja močnih vezi z drugimi člani in podobno mislečimi in ne v tolikšni meri z namenom doseganja politične(ga) oblasti in vpliva. Brown et al. (2010) razloge za to vidijo v tem, da se teroristične organizacije usmerjajo v rekrutacijo tistih posameznikov, ki so socialno izolirani, in ne (toliko) v tiste, ki imajo jasno izoblikovane (politične) cilje oziroma so že aktivni v drugih (političnih) organizacijah.

Ko govorimo o *socialni izoliranosti*, se navezujemo na *socialno izključenost*, ki odraža nesprejemanje posameznika ali skupine ljudi s strani družbenega okolja. Socialna izključenost se lahko pojavi po dalj časa trajajočem materialnem pomanjkanju, ko se ljudje počasi izključujejo iz družbenega dogajanja in postanejo socialno, kulturno in politično izolirani. Človeku lahko odvzema njegove temeljne pravice in je povezana z revščino, prikrajšanostjo ter nestrpnostjo. Gre za problem, ki odraža neenakost posameznikov ali skupin prebivalstva in njihove participacije v družbi (Hvalič Touzery, 2018). Socialno izključevanje posameznikov se pogosto začne z materialnim pomanjkanjem, do katerega lahko pride dolgoročno *brezposelnost*⁵.

Brezposelnost ni le ekonomska kategorija, je tudi socialna in je po mnenju Svetlika (1985) med posamezniki in skupinami prebivalstva neenakomerno porazdeljena. Kot socialna kategorija povzroča diskriminacijo in stopnjuje socialno razslojevanje, dodaja avtor. Ignjatović (2002) meni, da zaposlovanje predstavlja pomemben vir socialne integracije, medtem ko *brezposelnost pomeni dejavnik tveganja*, s tem tudi *marginalizacijo* in *socialno izključevanje posameznika*.

Abbas (2007) pojasnjuje, da vse večja razširjenost političnega radikalizma izhaja iz strukturnih dejavnikov – ekonomski, politični, socialni – in kulturnih dejavnikov – spol, rasa in narodnost. *Ekonomska in socialna izključenost, revščina ter neustrezen izobraževalni sistem* so tisti (potisni) dejavniki, ki med mladimi moškimi povečujejo odtujenost in frustracije. Številni mladi muslimani živijo na segregiranih območjih in v prenaseljenih domovih, pri čemer se soočajo z brezposelnostjo, kar še dodatno krepí nezaupanje v družbeni sistem in povzroča nasprotovanja. Ti dejavniki lahko vplivajo na posameznikovo dovzetnost za nasilje in radikalizacijo. Po mnenju Muršiča (2012) je danes redkokdo zaščiten pred ekonomskimi, bivanjskimi, identitetnimi in drugimi negotovostmi. Večina ljudi je potopljena v globalizirano kulturo, ki oglašuje večini populacije nedosegljiv način življenja. Takšna kulturna vključenost in neugoden strukturni položaj pri ljudeh vzbudita neprijetna čustva, kot so nezadovoljstvo, bes, prezir, sovraštvo, tesnoba, strah, razočaranost, žalost, zavist, sram in celo samoprezir. To lahko vodi v nasilno izražanje čustev v medosebnih odnosih (Muršič, 2012).

V globalnem svetu se vrzel med stopnjo izobrazbe in ustrezno zaposlitvijo povečuje, ob tem pa Rabasa in Benard (2015) vidita tudi *korelacijo med pomanjkanjem*

⁵ *Brezposelnost je stanje, ko se del pripadnikov neke družbe, ki prebiva na nekem teritoriju in je sposoben za delo, ne more zaposliti v skladu s svojimi fizičnimi in psihičnimi sposobnostmi ter s svojo strokovno kvalifikacijo ob običajni plači (Svetlik, 1985).*

zaposlitev (ali nekvalificiranimi delovnimi mesti) in *radikalizacijo*. Pomanjkanje služb in nezaposlenost mladih iz regije Bližnjega vzhoda in Severne Afrike sta sprožilna dejavnika, ki lahko vodita posameznika v radikalizacijo (Dunne, 2015). Frustracije posameznika ob občutku socialne krivde so potisni dejavnik, katerega različne ekstremistične skupine dobro izkoriščajo za novačenje. Raziskavi, ki sta ju izvedla Pedahzur (2006) in Sageman (2006), kažeta, da Hezbolah, Kurdska delavska stranka ter čečenske in palestinske skupine *rekrutirajo mlade brezposelne, osamljene, odtujene in marginalizirane moške*, ki se neuspešno vključujejo v družbo in skupnost. Merkl (v Brown et al., 2010) vidi podobnosti z marksističnimi terorističnimi skupinami, ki so v preteklosti tudi rekrutirale mlade brezposelne, neuspešne pri doseganju življenjskih ciljev in tiste brez možnosti umestitve v družbo. Enako ugotavlja tudi Johnsen (v Brown et al., 2010), in sicer v Jemnu Al Kaida ne rekrutira džihadistov, temveč mlade muslimanske moške brez jasnih (življenjskih) ciljev.

S stališča novačenja in rekrutiranja posameznikov v organizirane kriminalne združbe, je brezposelnost lahko etiketa ranljive osebe oziroma lahko poveča dovzetnost za nagrade in druge koristi, ki jih prinaša priključitev skupini ali organizaciji. T. i. model skupinsko rekrutiranje-novačenje (angl. *group-based recruitment model*) in model stroški *vs.* koristi (angl. *cost/benefit model*) kažeta, da je *fizična ranljivost* posameznika pomembna komponenta procesa radikalizacije. Dejstvo, ki ga ne smemo zanemariti, je, da so sporočila za rekrutacijo oziroma novačenje usmerjena ciljno na posameznikovo kulturno, socialno in osebno ozadje. *Rekrutacijski kanali* prav s tem namenom delujejo na pristopu izkoriščanja krize in stiske ekonomsko deprivilegiranih posameznikov in jim za premagovanje osebnih travm obljubljajo močne socialne vezi, ugled znotraj skupnosti ter dvig občutka lastne vrednosti (Jensen et al., 2018).

Brezposelnost in materialno pomanjkanje ter slabi življenjski pogoji v mikro in makro (družinskem, družbenem) okolju, so le nekateri dejavniki, ki posameznika lahko potisnejo v primež nasilnih ideologij, ki slonijo na lažnih obljubah in prelomljenih besedah skrajnežev.

Iz zapisanega lahko sklepamo, da celostnega profila radikaliziranega posameznika ni mogoče predlagati, saj se ta lahko od primera do primera razlikuje. Nekateri avtorji (Lafree et al., 2018; Silke v Verkuyten, 2018) so pri določitvi profila vsaj glede spola in starosti bolj jasni, in sicer pravijo, da so radikalizirani posamezniki pogosto *mladi odrasli moški*. Bhatia in Ghanem (2017) sta na vzorcu 8 arabskih držav⁶ preučevala, *kako izobrazba in brezposelnost vplivata na podporo nasilnega ekstremizma*. Rezultati raziskave kažejo, da je stopnja verjetnosti radikalizacije mladih brezposelnih Arabcev visoka. Ob tem poudarjata, da gre za *akutno težavo*, saj se stopnja brezposelnosti in podzaposlenosti skupaj z izobrazbo zvišuje in tako lahko mladi izobraženi dobijo delo – sicer v manj perspektivnih sektorjih.⁷ Preventivni ukrepi zoper radikalizacijo bi morali med

6 Alžirija, Egipt, Irak, Libanon, Palestina, Tunizija, Jemen in Katar.

7 Zaradi idealiziranih podob življenja v Islamski državi mladi strokovnjaki zapuščajo države, kar je zagotovo skrb vzbujajoče, pravi strokovnjak z Washingtonskega inštituta za politiko Bližnjega vzhoda Aaron Zelin. ISIS snubi tuje strokovnjake iz Sudana, Tunizije in Indije s strateških področij, kot je energetika (Maloof, 2015).

drugim vključevati tudi izobraževalne in delovne reforme, ki lahko neposredno ali posredno posameznika odvrčajo od radikalizacije, dodajata avtorja.

3.2 Udeleženci⁸ nasilja v družini

Na vprašanje, ali so lahko fizično, psihično, spolno, ekonomsko nasilje in zanemarjanje⁹ kot oblika nasilja (v družini) dejavniki, ki vplivajo na posameznikovo odločitev za vstop na pot radikalizacije, ni enoznačnega odgovora. Bronner (v Khosrokhavar, 2017) ugotavlja, da se radikalizacija pogosto obravnava kot artikulacija med ekstremistično ideologijo in organiziranim nasilnim dejanjem. Vzporednice za pojav nasilnega dejanja, katerega povod ni *radikalna ideologija*, najdemo tudi v kriminalnih dejanjih, »klasičnem nasilju« ter nasilju, ki je posledica duševnih motenj in drugih bolezenskih stanj. Za mnoge posameznike je radikalna ideologija zgolj teoretična možnost in jih ne vodi v nasilno dejanje. O radikalizaciji, v strogem pomenu besede, govorimo, ko pride do konjunkcije obeh, pojasnjuje Khosrokhavar (2017).

V 3. členu Zakona o preprečevanju nasilja v družini je nasilje opredeljeno kot vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje ali zalezovanje žrtve in telesno kaznovanje otrok (Zakon o preprečevanju nasilja v družini, 2008). Pri nasilju gre za zlorabo moči osebe, ki nasilje povzroča, z namenom podrejanja in nadziranja žrtve nasilja (Centri za socialno delo Slovenije, 2020).

Mnenja nekaterih avtorjev (Saltman, 2016; Stewart v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017) so, da sta izkušnja in (dolga) zgodovina nasilja v družinskem okolju lahko *vzrok za radikalizacijo* posameznika. Temu pritrjuje tudi Saltman (2016) z Inštituta za strateški dialog, ki pravi, da *vsakršno nasilje v družini vodi v radikalizacijo*. Trditev podkrepi s konkretnimi podatki Zveznega preiskovalnega urada (FBI), ki kažejo, da je bilo 16 % vseh množičnih morilcev v preteklosti že obtoženih povzročitve nasilja v družini. Podatki raziskave START¹⁰, ki je bila leta 2018 izvedena na vzorcu identificiranih ekstremistov v ZDA, kažejo, da je 12,7 % takih, ki imajo dokazano kaznivo dejanje nasilja v družini, 44 % pa je tistih, ki so povzročili druge oblike nasilja ali kaznivih dejanj (START, 2018). Priročnik *Homegrown Violent Extremist Mobilization Indicators* (Office of the Director of National Intelligence, 2019) med drugimi izpostavi nasilje v družini in surovo izživljanje nad živalmi kot pomembna dejavnika pri analizi okoliščin in določitev indikatorjev za radikalizacijo.

8 Udeleženci imajo za našo raziskavo dva pomena: (1) lahko govorimo o povzročitelju nasilja, ki odločilno vpliva na delovanje, ali (2) govorimo o žrtvi in opazovalcu, ki je udeležen pri/v dogodku.

9 Fizično nasilje (tepež, brcanje, davljenje, porivanje, metanje predmetov, namerno uničevanje osebne lastnine, napad z orožjem ali drugimi predmeti); psihično nasilje (grožnje, zmerjanje, poniževanje, žaljenje, kritiziranje, omejevanje stikov z družino in prijatelji, ustrahovanje, ignoriranje, ljubosumni izpadi); spolno nasilje (siljenje v spolne odnose, prepoved uporabe kontracepcijskih sredstev, siljenje v gledanje pornografskega materiala); ekonomsko nasilje (jemanje denarja, samovoljno upravljanje s tujim premoženjem in/lali denarjem, neenakopravnost pri finančnih odločitvah, onemogočanje zaposlitve, izsiljevanje z denarjem) in zanemarjanje (opustitev ali pomanjkanje skrbi in nege za osebo, ki le-to potrebuje – otrok, starostnik, invalid, bolnik).

10 START – National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START, 2018).

Po mnenju Stewart (v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017) pa je nasilje v družini lahko rdeči alarm (angl. *red flag*) za nasilni ekstremizem. Kot navaja, so prav množični morilci tisti, ki imajo v glavnini zgodovino družinskega nasilja in gojijo zamere do žensk. Na podlagi analiz podatkov FBI o množičnih streljanjih v letih med 2009 in 2015 pa ugotavlja, da tisti, ki so ubili več kot štiri ljudi, prihajajo iz t. i. *disfunkcionalnih družin*. Čeprav za to povezavo ni strokovne razlage, Stewart (v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017) vidi vzporednice med motivacijskimi dejavniki za *nasilje, kot sta potrebi po nadzoru in moči*, do katerih pa posameznik pride z ustrahovanjem in silo. Stewart omenja raziskavo START iz leta 2017, ki kaže povezavo med nasiljem v družini in kasnejšimi storjenimi nasilnimi dejanji posameznikov, ki so bili v preteklosti zlorabljeni – 55 % intervjuvancev je bilo v otroštvu fizično zlorabljenih, 21 % spolno zlorabljenih, 75 % jih je imelo duševne težave, 27 % pa je imelo težave z alkoholom ali prepovedanimi drogami.

Storilci nasilnih dejanj so pogosto posamezniki s travmatično izkušnjo iz otroštva, ki je posledica nasilja v družini. Vedenjski vzorci teh oseb so pogosto posledica preteklih izkušenj in so del nezavednega ozadja, ki ga oseba nosi s seboj. Kadar je udeleženec nasilja v družini povzročitelj in stori nasilje nad partnerjem ali drugim družinskim članom, pa lahko kasneje, tudi v drugih okoljih/okolicih, izvaja nasilna dejanja kot sredstvo za reševanje osebnih konfliktov. Spomin na morilski pohod Andersa Behring Breivika na Norveškem leta 2011 in bombni napad bratov Carnajev leta 2013 na bostonskem maratonu nas opomni, da lahko radikaliziran posameznik ali majhna skupina povzroči veliko zla. V obeh primerih so bili storilci v otroštvu fizično in psihično zlorabljeni (OSCE, 2019).

3.3.1 Brezposelnost in nasilje v družini

Vzrokov za radikalizacijo in dejavnike tveganja predhodno opisanih ranljivih skupin ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj ene skupine. Širše razumevanje brezposelnosti obsega raznovrstnost zapletenih dinamičnih procesov več dimenzij in številne vzročno-posledične dejavnike, tako na družbeni ravni kot ravni posameznika, tudi v povezavi z nasiljem v družini. Brezposelnost je v povezavi z družinskim nasiljem nemogoče iztrgati iz širšega konteksta okoliščin, ki jih oblikujejo splošno družbeni in negativni socialno-ekonomski dejavniki, posledice pa so neurejeni statusi, ločitveni postopki, izguba doma, neplačane preživnine in zdravstvena zavarovanja, sodni postopki itd. (Šimenc, 2015). Avtorica zato razume brezposelnost kot dinamično kategorijo v širšem kontekstu *ekonomske in/ali socialne izključenosti* posameznika, revščine, ekonomskega pomanjkanja ter neenakosti – v povezavi z družinskim nasiljem pa jo interpretira kot dejavnik tveganja in okoliščino, ki lahko vodi v dodatno marginalizacijo, viktimizacijo in druge oblike socialnoekonomskega izključevanja.

Dvosmerno povezavo med socialnoekonomskim položajem posameznika in nasiljem v družini prepoznavajo tudi slovenski strokovnjaki s področja varnosti in obrambe, ki v Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023 zapišejo, da je »*nasilje splošen družbeni problem, pri čemer obstajajo različne oblike nasilja, vsaka posebej pa vpliva na občutek varnosti in*

kriminaliteto nasploh. V vsaki izmed omenjenih oblik nasilja gre za specifičen sociološki položaj, povezan z mnogo dejavniki, ki posredno in neposredno vplivajo na posamezno nasilje. Tako na družinsko in medvrstniško nasilje ter nasilje nad ženskami lahko vpliva socialnoekonomski položaj posameznikov ...» (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023, 2019).

4 RANLJIVOST ZA RADIKALIZACIJO SOCIALNO OGROŽENIH IN UDELEŽENCEV NASILJA V DRUŽINI

4.1 Raziskovalna metodologija

Raziskovalna metodologija je kombinacija kabinetnega in terenskega dela. Pregled znanstvene literature je namenjen teoretičnemu razumevanju fenomena radikalizacije, terensko delo z izvedbo intervjujev¹¹ pa pridobivanju informacij o percepciji radikalizacije. Intervjuvanci so bili predstavniki državnih institucij v Republiki Sloveniji, ki pokrivajo področje zaposlovanja, družinske politike, družinskega razmerja, socialnega varstva in izvajajo socialnovarstvene storitve. V raziskavi je sodelovalo 12 predstavnikov Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Zavoda RS za zaposlovanje in predstavniki centrov za socialno delo iz osrednjeslovenske in gorenjske regije. Od treh območnih služb Zavoda RS za zaposlovanje smo prejeli kratka poročila o dogodkih, ki so jih obravnavali kot incidente, o nekaterih vprašanih in dilemah obravnavane tematike smo se pogovarjali tudi s predstavniki policije. Za proučevanje percepcije radikalizacije laične javnosti smo izvedli spletno anketo med študenti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, vrnjenih veljavnih anket je bilo 544. V raziskavo smo tako zajeli osebe s strokovnim znanjem in izkušnjami s področij nasilja, kriminalitete in radikalizacije ter laično javnost, ki s področja obravnavane teme nimajo strokovnega znanja ali specifičnega razmerja.

4.2 Ranljivost brezposelnih in udeležencev nasilja v družini

Anketirani študenti Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru menijo, da na razvoj nasilnega ekstremizma in krepitve radikalizacije med drugim vpliva slab socialnoekonomski položaj, 28 % vprašanih pa vidi dokaj močno korelacijo med socialnoekonomskimi razmerami in morebitno radikalizacijo. *Pripadniki verskih skupin in brezposelni* so po mnenju vprašanih najbolj ranljivi oziroma dovzetni za radikalizacijo in nasilni ekstremizem, da osebne travme in stiske zelo oziroma

¹¹ Vprašalnik za izvedbo intervjujev je vključeval 13 vprašanj in dve kontrolni vprašanji. S kontrolnima vprašanjema smo preverjali poznavanje področja radikalizacije in zanimanje za to temo. Z osnovnimi vprašanji smo pri intervjuvancih preverjali percipiranje radikalizacije v njihovih institucijah, terminološke razlage radikalizacije in ali pri tekočem delu lahko zaznavajo radikalizacijo. Zanimalo nas je, ali imajo z radikalizacijo že izkušnje, ali pri svojem delu lahko prepoznajo ranljive osebe in dejavnike tveganja, kaj so po njihovem mnenju zgodnji indikatorji za radikalizacijo ter ali imajo pravne osnove in predvidene postopke/ukrepe za ustrezno ravnanje. Spraševali smo po pravnih in sistemskih omejitvah, po odgovorni osebi za področje radikalizacije, po usposabljanju in izobraževanju na področju radikalizacije, sodelovanju z drugimi akterji na tem področju in po razpoložljivih finančnih.

močno vplivajo na spodbujanje in netenje sovraštva, pa jih meni polovica vprašanih. *Centri za socialno delo, nevladne organizacije in izobraževalne institucije* so na področju preprečevanja radikalizacije in nasilnega ekstremizma povprečno učinkoviti, 19 % vprašanih pa jih meni, da centri za socialno delo na tem področju naredijo premalo. Da lahko mediji, izobraževalne institucije, vlada, obveščevalne službe in verske organizacije na področju preprečevanja radikalizacije naredijo več od centrov za socialno delo, anketiranci pripisujejo področju in naravi dela.

Na podlagi opravljenih intervjujev s predstavniki državnih institucij v RS, ki pokrivajo področje zaposlovanja, družinske politike, družinskega razmerja, socialnega varstva in izvajajo socialnovarstvene storitve ugotavljamo, da sogovorniki področja radikalizacije in nasilnega ekstremizma ne poznajo dobro ter da za prepoznavanje dovzetnih/ranljivih oseb nimajo indikatorjev/smernic in orodij za ustrezno ukrepanje. Radikalizacijo in nasilni ekstremizem povezujejo z drugimi pojavnimi oblikami nasilja, s tistimi bolj prepoznavnimi oziroma z najpogostejšimi (tradicionalnimi) oblikami, kot so fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje. Na podlagi tega spoznanja smo intervjuvance spraševali le po zaznavanju nasilja, ki je usmerjeno proti zaposlenim in instituciji ali na širše družbeno okolje oziroma se izvaja znotraj družin, med ožjimi družinskimi člani in sorodniki. Kot ugotavljajo strokovnjaki (Khosrokhavar, 2017; Saltman, 2016; Stewart v National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2017), so te oblike nasilja lahko (v kasnejši dobi življenja) tudi povod/vzrok za radikalizacijo in nasilni ekstremizem.

Na centrih za socialno delo posredujejo in nudijo strokovno pomoč pri fizičnem in psihičnem nasilju v družinah, med družinskimi člani in sorodniki, spolnih zlorabah ter drugih kriznih situacijah, povejo sogovorniki. Posredujejo pri nasilju nad otroki kot najranljivejši družbeni skupini, ženskami (tudi moškimi, čeprav ti redko nasilje prijavijo), invalidi, starejšimi osebami in osebami s posebnimi potrebami. Pomoč in druge storitve poleg žrtvam nudijo tudi povzročiteljem nasilja, ki enako kot žrtve potrebuje strokovno pomoč. V zadnjih letih zaznavajo porast nasilnih dejanj mladoletnikov nad svojimi starši, vzroke za to vidijo v splošnem trendu permisivne vzgoje, prestavljanju meja, odsotnosti staršev, njihovi nemoči in bolezenskih motnjah.

Sogovorniki kot potencialno ranljivo skupino prepoznajo *mlade moške, mladostnike iz disfunkcionalnih in nestabilnih družin*, ki v domačem okolju doživljajo nasilje, oziroma tiste mlade, ki so ponotranjili napačne vzorce od najbližjih ali iz okolice in so posledično lahko čustveno prikrajšani. Kot ranljivo skupino vidijo tudi posameznike iz družin z *nizkim socialnoekonomskim statusom*, ki je lahko posledica *brezposelnosti*, ter iz družin, v katerih so prisotni *alkohol, droge in različne psihofizične bolezni*. Sogovorniki dodajajo, da visoko izobražene in socialno dobro situirane družine niso izvzete iz konkretnih primerov. Poudarijo primer psihičnega nasilja, za katerega vzroke pripisujejo *narcistično osebnostni motnji*, ki je posledica pomanjkanja *empatije* ter temelji na *čustveni prefinjenosti in manipulaciji*. Fizičnega nasilja opažajo več pri moških osebah, psihičnega in verbalnega nasilja pa je več pri ženskah. *Socialnopsihološka dinamika odnosov* v družini ali med njenimi posamezniki je odvisna od številnih dejavnikov in situacijskih okoliščin, ki lahko povzročijo destabilizacijo družine in ranljivost njenih članov, še dodajajo sogovorniki.

Ugotavljamo, da dejavnike tveganja za nasilje v družini, ki lahko vodi v radikalizacijo, po Ranstorpovi tipologiji prištevamo med *travme* in *druge sprožilne mehanizme*, ki vključujejo psihološke »poškodbe« iz otroštva, posttravmatski sindrom ali psihološke težave. Kadar je udeleženec družinskega nasilja *povzročitelj*, potem lahko govorimo o t. i. dejavniku *fascinacija nad nasiljem*. Posledice nasilja v družini so *osebne stiske* in *krize* ter *psihološka* in *fizična ranljivost*, ki na posamezniku puščajo travmatične posledice – te pa lahko vodijo v čustveno nestabilnost.

Žrtve nasilja, ustrahovanj in groženj so tudi zaposleni na institucijah. Na Zavodu RS za zaposlovanje tovrstne dogodke obravnavajo kot enkratne, če se ti pojavijo večkrat, potem jih obravnavajo kot *sistematične vedenjske vzorce določene osebe*. Med nasilna dejanja sogovorniki prištevajo nespoštovanje, aroganco, grobo žaljenje in resnejše groženje ter tudi fizične napade in uničevanje/poškodovanje tuje lastnine. Običajno gre za zaplete s težavnimi osebami, ki jih je v preteklosti že obravnavalo strokovno osebje (zdravniki in policisti). Sogovorniki takšna dejanja pripisujejo *duševnim težavam* oziroma drugim čustvenim stanjem. Postopki za ravnanje zaposlenih v primerih incidenta so jasno opredeljeni in se izvajajo po načelu *ukrepanje – obveščanje*, v sodelovanju s policijo ali drugimi pristojnimi službami. Sogovorniki nobenega od *evidentiranih primerov nasilnega dejanja ne povezujejo z radikalizacijo ali nasilnim ekstremizmom*.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti kot drugostopenjski organ s posamezniki in družinami nima pogostih neposrednih stikov. Sogovornik pove, da centralnega registra podatkov o evidentiranih grožnjah ali nasilnih dejanjih na prvostopenjskih organih, ki ukrepe izvajajo neposredno in delujejo na terenu, ne vodijo.

V centrih za socialno delo obravnavajo tudi primere mladoletnih moških migrantov iz Afganistana, Pakistana in Sudana. Kot razloge za pobeg iz svojih držav sogovornica navaja beg pred vojno in umik pred političnimi ter ideološkimi pritiski. Z migranti in begunci se srečujejo tudi na Zavodu za zaposlovanje, kjer imajo za njihovo integracijo v delovno okolje pripravljene posebne programe, omogočajo jim različna usposabljanja ter jim ob razgovoru z delodajalcem nudijo spremstvo na terenu in ustrezno usposobljeno ekipo. Nobena institucija, vključena v raziskavo, od migrantov in beguncev ne zaznava nasilnih dejanj.

Intervjuvanci so si glede stališča do medinstitucionalnega sodelovanja in povezovanja enotni, in sicer menijo, da gre za primer dobre prakse, še posebno pri izvajanju ukrepov za preprečevanja nasilja v družini, kjer sodeluje tudi policija, izobraževalne in zdravstvene institucije (psihiatrične ustanove) ter sodišče in tožilstvo. Sodelovanje je dobro tudi z nevladnimi in humanitarnimi organizacijami.

4.3 Indikatorji za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini

Nabor indikatorjev za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini smo pripravili na podlagi empiričnih izsledkov. Univerzalnega seznama indikatorjev, s katerim bi lahko neovrgljivo potrdili, da se posameznik radikalizira oziroma je za radikalizacijo dovzeten, ni in ga tudi v okviru te raziskave ne moremo predlagati. V nadaljevanju navajamo indikatore, ki jih sogovorniki v naši raziskavi prepoznavajo pri svojem delu.

Kot že uvodoma zapisano, je pri oblikovanju orodij za spremljanje in zgodnje opozarjanje na radikalizacijo ali nasilni ekstremizem pomembno poznavanje dejavnikov tveganja, ki na posameznika vplivajo posredno ali neposredno. Dejavniki tveganja in predlagani indikatorji temeljijo na predpostavki, da je radikalizacija dinamičen, večstopenjski in večplasten proces, ki se začne zaradi prepletanja več potisnih in vlečnih dejavnikov v okolju, ki to dopušča (ugodnem okolju). Pri analizi se opiramo na dejavnike tveganja na ravni posameznika, pri katerem lahko identificiramo t. i. *vedenske* in *socialno-psihološke* indikatorje, ki kažejo na njegovo morebitno dovzetnost za radikalizacijo.

Tabela 1:
Vedenjski in
socialno-psihološki
indikatorji ranljivih
skupin socialno
ogroženi in
udeleženci nasilja v
družini

VEDENJSKI INDIKATORJI	- osamljenost, odtujenost in samoizključitev posameznika iz skupnosti – socialna izolacija - nenadna prekinitve stikov in vezi z družinskimi člani in prijatelji - stiki s kriminalnimi in ekstremističnimi skupinami - posedovanje propagandnega gradiva, drugih gradiv, povezanih z radikalizacijo ali nasilnim ekstremizmom - pisanje manifestov – načrtovanje umorov, napadov - spreminjanje imen, fizičnega videza - razočaranje, občutek ponižanja - izražanje jeze zaradi socialne krivice - nagnjenost k napačnemu razumevanju situacij, dovzetnost za teorije zarote in izmišljotine - korenito spreminjanje mišljenj/razmišljanj - neracionalno zavračanje vsakršnih predlogov s strani uradnih oseb - hujša kriminalna dejanja in prekrški (graffiti, uničevanje tuje lastnine) - stopnjevanje verbalnih groženj do uporabe fizične sile - poveljevanje mučeništva in nasilja, izražanje skrajnih stališč, nasilne demonstracije
SOCIALNO-PSIHOLOŠKI INDIKATORJI	- socialna marginalizacija in diskriminacija - omejena socialna mobilnost in omejeno izobraževanje - pomanjkanje socialnih vezi - materialno pomanjkanje – revščina - težave pri kontroliranju jeze - narcistična osebnostna motnja - čustvena prikrajšanost – ponotranjenje napačnih vzorcev od najbližjih ali iz okolice - občutek žrtve in nemoči - togo razmišljanje - težave v duševnem zdravju - nejasni ali nedoločeni (življenjski) cilji - disfunkcionalne in nestabilne družine - razveza s partnerjem, ki vodi v veliko osebno stisko - nasilje mladoletnih oseb nad starši – permissivna vzgoja, prestavljanju meja, odsotnosti staršev, nemočni starši, bolezenska stanja - alkoholizem, zloraba prepovedanih substanc in različna bolezenska stanja (psihična, fizična) - druge oblike psiholoških stisk, ki so posledica strahu in negotovosti

V obeh proučevanih ranljivih skupinah indikatorje prepoznamo kot posledice splošno družbenih, socialno-ekonomskih in socialno-psiholoških dejavnikov, ki na posameznika vplivajo posredno ali neposredno ter oblikujejo njegovo identiteto, vrednote, prepričanje in vedenje. Da dejavnike tveganja za radikalizacijo socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za tesno povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj posamezne skupine, zapišemo že uvodoma. Na podlagi izvedenih intervjujev ugotavljamo, da iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje radikalizacije socialno ogroženih in udeležencev nasilja v družini

identificiramo v obeh skupinah. Zavod RS za zaposlovanje z razliko od centrov za socialno delo prepozna manj indikatorjev in še te bolj vedenjske, kar gre pripisati področju in naravi dela – hitra obravnava posameznika na okencu, pogovor z različnimi referenti, spremljanje posameznika krajše časovno obdobje, tuje okolje ter prisotnost drugih oseb.

Uvodoma zapisano hipotezo, da *iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje morebitne radikalizacije lahko identificiramo tako v ranljivi skupini socialno ogroženi kot v skupini udeleženci nasilja v družini*, z rezultati raziskave potrjujemo.

5 ZAKLJUČEK

Dejavnikov tveganja za radikalizacijo ranljivih skupin socialno ogroženi – brezposelni in udeleženci (žrtve in povzročitelji) nasilja v družini ni mogoče obravnavati ločeno, saj gre za povezanost in prepletanje različnih skupin dejavnikov kot tudi posameznih dejavnikov znotraj posamezne skupine. Brezposelnost je v povezavi z nasiljem v družini del širšega konteksta okoliščin, ki jih oblikujejo socialno-psihološki, splošno družbeni in socialno-ekonomski dejavniki, pri čemer iste ali podobne indikatorje za prepoznavanje morebitne radikalizacije lahko identificiramo tako v ranljivi skupini socialno ogroženi kot v skupini udeleženci nasilja v družini. Sogovorniki v raziskavi kot potencialno ranljivo skupino prepoznajo mlade moške, mladostnike iz disfunkcionalnih in nestabilnih družin, ki v domačem okolju doživljajo nasilje, oziroma tiste mlade, ki so ponotranjili napačne vzorce od najbližjih ali iz okolice in so posledično lahko čustveno prikrajšani. Kot ranljivo skupino vidijo tudi posameznike iz družin z nizkim socialnoekonomskim statusom, ki je lahko posledica brezposelnosti. V raziskavi identificirani t. i. vedenjski in socialno-psihološki indikatorji lahko kažejo na posameznikovo morebitno dovzetnost za radikalizacijo.

Medtem ko ocene tveganja, spremljanje in preprečevanje kaznivih/kriminalnih dejanj, ki lahko ogrozijo nacionalno varnost, spadajo v pristojnost varnostnih in obveščevalnih služb, imajo pri zgodnjem prepoznavanju in naslavljanju tveganj za radikalizacijo pomembno vlogo tudi drugi akterji na lokalni ravni. V raziskavi smo identificirali centre za socialno delo in območne službe Zavoda RS za zaposlovanje kot pomembna akterja, ki bi lahko s sistemskim pristopom pripomogla pri preprečevanju radikalizacije že na mikro ravni – ravni posameznika, družine ali manjše skupine.

V Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023 (2019) strokovnjaki izpostavljajo pomembnost lastnih vlog resorjev, še posebno tistih katerih operativa se na terenu prva srečuje s pojavnimi oblikami radikalizacije. Kot primarne ciljne skupine, ki bi lahko prispevale k učinkovitejšemu preprečevanju, omenjajo družino, socialno delo, šolstvo, zdravstvo in zapore. Rezultati raziskave lahko deloma pripomorejo tudi k prepoznavanju vlog posameznih organov in institucij ter njihovo postopno vključevanje v model za spremljanje radikalizacije v RS. Ocenjujemo, da bi imeli prav centri za socialno delo lahko izrazito pomembno vlogo, saj delujejo lokalno ter imajo dober vpogled v stanje in razmerja v družinah. Za pomoč žrtvam in povzročiteljem nasilja (v družini) pa imajo ustrezno usposobljene svetovalne in socialne delavce. Rezultati

raziskave so lahko dobra osnova za umestitev indikatorjev za preprečevanje radikalizacije v že aktualne Strokovne smernice za obravnavo nasilja v družini oziroma v druge zakonske in siceršnje pravne okvire, ki urejajo podobna področja. Zavod RS za zaposlovanje lahko indikatorje za prepoznavanje radikalizacije vključi v t. i. *Priporočila in postopke v primerih izrednih dogodkov ogrožanja zaposlenih*, kjer so opredeljeni že postopki in ukrepi za ravnanje v primeru terorističnega napada in ogrožanja z najavo eksplozivnega telesa. Intervjuja s predstavniki nevladne organizacije *Društvo za nenasilno komunikacijo* nismo izvedli, vendar menimo, da bi organizacija v modelu za spremljanje radikalizacije lahko imela vidno vlogo, saj so njena glavna prizadevanja zmanjševati toleranco do nasilja v družbi in pomoč tako žrtvam nasilja kot osebam, ki nasilje povzročajo.

Sogovorniki v naši raziskavi se strinjajo, da je medinstitucionalno sodelovanje dobro, a hkrati poudarijo potrebo po opredelitvi jasnih nalog in vlog posameznih akterjev ter izboljšanju mehanizmov za usklajeno delovanje horizontalnih in vertikalnih ravni državnih resorjev in drugih (ne)vladnih institucij/organizacij. Z raziskavo ugotavljamo tudi, da imajo vse sodelujoče institucije dovolj finančnih sredstev za izobraževanja in usposabljanja kot tudi za izvajanje tematskih projektov ter za uvajanje novih ukrepov in postopkov za prepoznavanje radikalizacije.

UPORABLJENI VIRI

- Abbas, T. (2007). *Islamic political radicalism. An european perspective*. University Press Ltd.
- Bhatia, K. in Ghanem, H. (2017). *How education and unemployment affect support for violent extremism? Evidence from eight Arab countries*. Global Economy and Development. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/03/global_20170322_violent-extremism.pdf
- Brown, M. E., Côté, Jr. O. R., Lynn-Jones, S. M. in Miller, S. E. (2010). *Contending with terrorism roots, strategies, and responses*. MIT Press.
- Buzawa, E. S., Buzawa, C. G. in Stark, E. D. (2015). *Responding to domestic violence: The integration of criminal justice and human services*. SAGE Publications.
- Centri za socialno delo Slovenije. (2020). *Preprečevanje nasilja v družini*. Pridobljeno na <https://www.csd-slovenije.si/delovna-podrocja/#varstvo-odraslih>
- Cvahte, B. (2004). *Revščina in socialna izključenost oziroma vključenost*. Varuh človekovih pravic RS. http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/govori-referati-in-clanki/novice/detajl/revscina-in-socialna-izkljucenost-oziroma-vkljucenost/?L=&cHash=95c32a75437dc2a344_c985408854dd67
- Dunne, M. (2015). *Is unemployment to blame for radicalization?* World economic forum. <https://www.weforum.org/agenda/2015/05/is-unemployment-to-blame-for-radicalization/>
- Dzhekova, R., Mancheva, M., Stoynova, N. in Anagnostou, D. (2017). *Monitoring radicalisation: A framework for risk indicators*. Center for the Study of Democracy. <http://old.csd.bg/artShow.php?id=17916>
- Global Counterterrorism Forum. (2015). *Initiative to address the life cycle of radicalization to violence*. <https://theij.org/wp-content/uploads/English-Neucha--tel-Memorandum-on-Juvenile-Justice.pdf>

- Global Center on Cooperative Security. (2018). *Recommendations for the consideration of the counter-terrorism committee in the adoption of the 2018 addendum to the Madrid guiding principles*. https://www.globalcenter.org/wp-content/uploads/2018/11/18Nov28_Recommendations-Addendum-Madrid-Principles.pdf
- Hvalič Touzery, S. (2018). *Socialna izključenost*. Inštitut Antona Trstenjaka. <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1026.html>
- Hudson, R. A. (1999). *Sociology and psychology of terrorism: Who becomes a terrorist and why?* Library of Congress, Federal Research Division. <https://www.hsdl.org/?view&did=3801>
- Ignjatović, M. (2002). *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Založba FDV.
- Jensen, M. A., Atwell Seate, A. in James, P. A. (2018). Radicalization to violence: A pathway approach to studying extremism, terrorism and political violence. *Terrorism and Political Violence*. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1442330>
- Khosrokhavar, F. (2017). *Radicalization: Why some people choose the path of violence*. The New Press.
- Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M. in Gunaratna, R. (2014). The psychology of radicalization and deradicalization: How significance quest impacts violent extremism. *Advances in Political Psychology*, 35(1), 69–93.
- Lafree, G., Jensen, M. A., James, P. A. in Safer-Lichtenstein, A. (2018). Correlates of violent political extremism in the United States. *Criminology*, 56(2), 233–268.
- Maloof, M. F. (2015). *ISIS recruiting engineers, doctors, accountants, reporters*. WND.com. <http://www.wnd.com/2015/02/isis-runs-help-wanted-ads-for-professionals/>
- Muršič, M. (2012). Prekiniti krog nasilja (za varnejše družine in vzgojno-izobraževalne zavode). V M. Marušič (ur.), *(O)krog nasilja v družini in šoli* (str. 7–42). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. http://nenasilje.inst-krim.si/images/docs/inst-krim_okrog-nasilja-v-druzini-in-soli.pdf
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2017). *Countering violent extremism through public health practice: Proceedings of a Workshop*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/24638>
- Office of the Director of National Intelligence. (2019). *Homegrown violent extremist mobilization indicators*. https://www.dni.gov/files/NCTC/documents/news_documents/NCTC-FBI-DHS-HVE-Mobilization-Indicators-Booklet-2019.pdf
- Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE]. (2014). *Preventing terrorism and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism: A community-policing approach*. <https://www.osce.org/secretariat/111438?download=true>
- Organization for Security and Co-operation in Europe [OSCE]. (2019). *Understanding the role of gender in preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism: Good practices for law enforcement*. Druckerei Ferdinand Berger & Söhne GmbH. <https://www.osce.org/secretariat/420563>

- Pedahzur, A. in Perliger, A. (2006). Introduction: Characteristics of suicide attacks. V A. Pedahzur (ur.), *Root causes of suicide terrorism: The globalization of martyrdom* (str. 1–12). Routledge.
- Rabasa, A. in Benard, C. (2015). *Eurojihad. Patterns of Islamist radicalization and terrorism in Europe*. Cambridge University Press.
- Ranstorpe, M. (2016). The root causes of violent extremism. *RAN issue paper*, 2016. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2019–2023. (2019). *Uradni list RS*, (43/19).
- Sageman, M. (2006). Islam and Al Qaeda. V A. Pedahzur (ur.), *Root causes of suicide terrorism: The globalization of martyrdom* (str. 122–131). Routledge.
- Saltman, E. M. (2016). *Orlando and Nice attacks: Domestic violence links to radicalisation*. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-36861840>
- START. (2018). *Pre-radicalization criminal activity of United States extremists. Research brief*. https://www.start.umd.edu/pubs/START_PIRUS_PreRadCriminal_Activity_of_US_Extremists_Jan2018.pdf
- Stern, J. (2016). Radicalization to extremism and mobilization to violence: What have we learned and what can we do about it? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 668(1), 102–117.
- Svetlik, I. (1985). *Brezposelnost in zaposlovanje*. Delavska enotnost.
- Šimenc, J. (2015). Brezposelnost. V M. Vah Jevšnik (ur.), *Nasilje v družini in ranljive skupine: Končno poročilo o raziskavi POND SiZdrav* (str. 55–69). ZRC SAZU; Družbenomedicinski inštitut. http://www.prepoznajnasilje.si/docs/default-source/izdelki/porocilo_ds4_mvj_final.pdf?sfvrsn=4
- Veldhuis, T. in Staun, J. (2009). *Islamist radicalisation: A root cause model*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael. https://www.diiis.dk/files/media/publications/import/islamist_radicalisation.veldhuis_and_staun.pdf
- Verkuyten, M. (2018): Religious fundamentalism and radicalization among Muslim minority youth in Europe. *European Psychologist*, 23(1), 21–31.
- Zakon o preprečevanju nasilja v družini. (2008, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (16/08, 68/16 in 54/17).

O avtorici:

Mag. Anja Kolak, raziskovalka in doktorska kandidatka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njeno raziskovalno delo je usmerjeno na področje sprejemanja in uporabe sodobnih tehnologij v različnih delovnih okoljih. E-pošta: anja.kolak@fdv.uni-lj.si

Pojavnost in indikatorji radikalizacije zapornikov, oseb v probaciji in prosilcev za mednarodno zaščito v Sloveniji¹

Kaja Prislan, Andrej Sotlar, Branko Lobnikar, Maja Modic

Namen prispevka:

Namen prispevka je analizirati dovzetnost in ranljivost zapornikov, oseb v probaciji in prosilcev za mednarodno zaščito za radikalizacijo, ki vodi v nasilni ekstremizem. Proučiti želimo izkušnje iz slovenske prakse in na tej podlagi identificirati indikatorje, ki bi lahko služili za zgodnjo detekcijo tveganj za radikalizacijo pri analiziranih skupinah.

Metode:

Indikatorji za analizo tveganj, povezanih z radikalizacijo, so bili identificirani v večdelni raziskavi, ki je obsegala pregled literature in primerov iz praks, terensko anketiranje med policisti, ki se ukvarjajo s preiskovanjem ter preprečevanjem radikalizacije, ter fokusno skupino, v katero so bili vključeni strokovnjaki s področja izvrševanja kazenskih sankcij.

Ugotovitve:

Rezultati raziskave so pokazali, da je ranljivost in dovzetnost za radikalizacijo, ki vodi v nasilni ekstremizem, mogoče prepoznati na podlagi zunanjih in notranjih indikatorjev, povezanih z vedenjem, socializacijo in osebnimi prepričanji, ob upoštevanju kontekstualnih okoliščin analiziranih populacij. Kljub prepoznavanju potencialnih tveganj za radikalizacijo zapornikov, oseb v probaciji in prosilcev za mednarodno zaščito med ključnimi deležniki, ki se ukvarjajo s problematiko radikalizacije, je pojavnost radikalizacije med analiziranimi skupinami v Sloveniji zaenkrat relativno redka.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Zaradi omejenega števila strokovnjakov, ki se v Sloveniji ukvarjajo s preprečevanjem in preiskovanjem radikalizacije, sta bili empirični raziskavi opravljeni na manjšem vzorcu izpraševancev. Rezultati, ki dajejo vpogled v trenutno stanje radikalizacije med različnimi ranljivimi skupinami v Sloveniji,

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

so uporabni za strateško in operativno raven varnostnih strokovnjakov, tako pri načrtovanju kot izvajanju programov preprečevanja radikalizacije, odvrčanja od radikalizacije ter deradikalizacije.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek z večdelno raziskavo, ki vključuje kombinacijo različnih raziskovalnih metod, prikazuje izkušnje iz prakse in daje vpogled v trenutno stanje na področju radikalizacije med zaporniki, osebami v probaciji in prosilci za mednarodno zaščito. Gre za prvo raziskavo v Sloveniji, ki proučuje dovzetnost specifičnih ranljivih skupin. Nabor predstavljenih indikatorjev za prepoznavanje tveganj za radikalizacijo pa je uporaben za razvoj nacionalnih in lokalnih strategij v prihodnje.

UDK: 343.3

Ključne besede: zaporniki, probacija, prosilci za mednarodno zaščito, radikalizacija, ranljivost

Incidence and Indicators of Radicalization of Prisoners, Persons in Probation and Asylum Seekers in Slovenia

Purpose:

The purpose of the article is to analyse the susceptibility and vulnerability of prisoners, persons in probation, and asylum seekers for radicalisation leading to violent extremism; to examine experiences from Slovenian practice, and on this basis identify indicators that could serve for early detection of risks of radicalisation in the analysed groups.

Design/Methods/Approach:

Potential indicators for analysis of risks associated with radicalisation were identified in a multipart survey that included a review of literature and case studies, a field survey of police officers involved in the investigation and prevention of radicalisation, and a focus group with experts responsible for enforcement of penal sanctions.

Findings:

The results of the study showed that vulnerability and susceptibility to radicalisation leading to violent extremism can be identified on the basis of external and internal indicators related to behaviour, socialization and personal beliefs, taking into account the contextual circumstances of the analysed populations. Despite recognizing the potential risks for the radicalisation of prisoners, persons in probation, and asylum seekers among key stakeholders dealing with the issue of radicalisation in Slovenia, the perception of such phenomena in practice is rare.

Research Limitations/Implications:

Due to the limited number of experts involved in prevention and investigation of radicalisation in Slovenia, empirical research has been conducted on a smaller sample of respondents. The results that give insight into the current state of

radicalisation among various vulnerable groups in Slovenia are useful for the strategic and operational level of experts, both in planning and implementing programmes for prevention of radicalisation and programmes of deradicalisation.

Originality/Value:

Through a multipart survey involving a combination of different research methods, the article presents practical experiences and provides an insight into the current state of radicalisation among prison population, persons in probation and asylum seekers. This is the first survey in Slovenia to examine the susceptibility of specific vulnerable groups. The set of presented indicators for identification of risks of radicalisation is useful for the development of national and local strategies in the future.

UDC: 343.3

Keywords: prisoners, probation, asylum seekers, radicalisation, risks

1 UVOD

Po zelo dinamičnem terorističnem dogajanju v zadnjih dveh desetletjih se je predvsem v zahodnih demokracijah pojavila zaskrbljenost, da bo radikalizacija, ki vodi v nasilni ekstremizem, vplivala na družbeno polarizacijo, socialno izključenost, nestrpnost in nasilje. Preprečevanje radikalizacije je zato postalo gonilna sila in prednostna naloga tako mednarodnih kot nacionalnih varnostnih strategij (European Network of Deradicalisation, 2014; Norwegian Refugee Council, 2017). Evropska unija (EU) na tem področju kot prioriteto izpostavlja preventivni večdeležniški pristop, zlasti v visoko ogroženih okoljih ali med ogroženimi populacijami. Poudarek je na oblikovanju skupnih pristopov za prepoznavanje in obvladovanje potencialno nevarnega vedenja, preprečevanja spodbujanja k radikalizaciji in rekrutiranja v tveganih okoljih oz. med ranljivimi skupinami prebivalstva (Council of the European Union, 2014, 2018). Kot posebej učinkovit se izpostavlja pristop, ki temelji na analiziranju tveganj. Vendar oblikovanje zanesljivih indikatorjev tveganj ni enostavna naloga, saj se okolja in skupine ranljivih posameznikov med sabo močno razlikujejo (Kozmelj, 2018; Sarma, 2017).

Skladno s tem bi morale strategije preprečevanja nasloviti različne dejavnike, ki vodijo do nasilnega ekstremizma in vključevati širok spekter strokovnjakov iz državne in lokalne ravni (De Goede in Simon, 2013; Prislan et al., 2018). Med pomembne deležnike sodijo strokovnjaki, ki se ukvarjajo z ranljivimi posamezniki oziroma skupinami in delujejo v okoljih, v katerih je pojav radikalizacije še posebej verjeten (Vermeulen in Bovenkerk, 2012). Med tovrstna tvegana okolja in ranljive skupine sodita tudi zaporsko okolje in marginalizirane skupine, kot so na primer prosilci za mednarodno zaščito.

Kljub prepoznavanju ranljivosti zaporske populacije in prosilcev za mednarodno zaščito za procese radikalizacije je razumevanje problematike izjemno omejeno, kar se posledično odraža tudi v problemih upravljanja v praksi. Zaporski sistemi se denimo pogosto omenjajo kot popolno okolje za razvoj

radikalnih in ekstremističnih prepričanj oz. kot »šole za terorizem«, vendar pa razširjenost in narava pojava nista znana (Jones, 2014; UNODC, 2016). Avtorji se na splošno strinjajo, da primanjkuje empiričnih raziskav, ki bi omogočile vpogled v pojavnost, procese in dinamiko radikalizacije v zaporih. Pregled dosedanjega dela kaže, da primanjkuje predvsem raziskav o tem, kakšna so dejanska tveganja za pojav radikalizacije med zaporniki in kateri so indikatorji za prepoznavanje tveganj (Hannah et al., 2008; Jones, 2014; RAN, n. d.; Silke in Veldhuis, 2017). Slednje je ključnega pomena za preprečevanje radikalizacije, saj lahko neutemeljeni pristopi k interpretaciji vedenja in prepričanj med zaporniki vodijo v napačne sklepe (povezave z radikalizacijo) in poglobijo frustracije, s katerimi se soočajo zaporniki. Raziskava med zaporniki, opravljena v ameriškem zaporu, je pokazala, da med zaposlenimi v zaporih pogosto prihaja do neutemeljenih sklepov o radikalizaciji zapornikov, vendar pa je samo zbiranje dokazov oz. utemeljevanje tveganj, povezanih z radikalizacijo, izjemno težko, tudi zaradi prikritosti delovanja radikalnih posameznikov/skupin (Liebling et al., 2011). Težava pa je tudi v primerjavah učinkovitosti pristopov k reševanju problematike, saj se tako zaporske populacije kakor tudi zaporski režimi medsebojno razlikujejo (Illgner, 2019; RAN, n. d.). Nepoznavanje stanja razumljivo ustvarja dodatne izzive, povezane z upravljanjem zaporskega sistema. Med posebej aktualne dileme sodi na primer način prepoznavanja in obravnave radikaliziranih zapornikov ter vzpostavitev najprimernejšega strateškega pristopa (Silke in Veldhuis, 2017; UNODC, 2016).

Podobni raziskovalni izzivi obstajajo tudi na področju razumevanja tveganj, povezanih z radikalizacijo, med prosilci za mednarodno zaščito. Kljub prepričanju, da gre za eno izmed najbolj ranljivih skupin, praksa za zdaj kaže, da je verjetnost radikalizacije v tej populaciji relativno nizka, četudi obstajajo določeni pogoji, povezani z integracijo in socialno vključenostjo, ki lahko ta proces spodbudijo (Antunez, 2019; Perešin, 2019). Izkušnje kažejo tudi, da pogosto pristopi preprečevanja radikalizacije med manjšinskimi skupinami v državah niso prilagojeni njihovi specifičnosti in da so potrebne poglobljene študije, ki bi podrobneje raziskale indikatorje ter okoliščine, ki so povezane z radikalizacijo marginalnih skupin (Perešin, 2019).

Poleg navedenega so pogosta tudi opozorila, da države ne posvečajo dovolj pozornosti analizi učinkovitosti preventivnih pristopov in deradikalizacije (UNODC, 2016). V praksi je zato opaziti pomanjkanje celovitih in trajnostnih strategij (Antunez, 2019). Jasno je namreč, da ne obstajajo univerzalni pristopi, saj je najprimernejša strategija odvisna od vrste kontekstualnih dejavnikov, države pa bi morale strategije prilagoditi specifikam okolja, v katerem se izvajajo (Eleftheriadou, 2018; UNODC, 2016). Med državami članicami EU se mnenja in izkušnje bistveno razlikujejo, kar otežuje primerjavo in oblikovanje splošnih priporočil. Da bi izboljšali razumevanje problematike, mreža RAN² priporoča, da je treba v prihodnje več pozornosti usmeriti v raziskovanje (Perešin, 2019):

- a. učinkovitosti programov naslavljanja ranljivih skupin v različnih nacionalnih strategijah;

² Radicalisation Awareness Network (RAN) je mreža pod pokroviteljstvom Evropske komisije, ki povezuje praktike in raziskovalce, ki se ukvarjajo s preprečevanjem radikalizacije.

- b. dejanskega obsega problematike in stopnje nevarnosti z ugotavljanjem primerov in analiziranjem njihovih karakteristik;
- c. primernih pristopov k identifikaciji in odpravljanju žarišč;
- d. učinkovitosti izvedenih ukrepov z vidika javnega zaupanja in preprečevanja družbene polarizacije;
- e. s kakšnimi izzivi se soočajo države, ki imajo s tovrstnimi pojavi največ izkušenj, in
- f. kakšni so najboljši možni strateški pristopi, na podlagi ugotavljanja dejavnikov tveganj in indikatorjev, ki nakazujejo na radikalizacijo.

Skladno s predstavljenimi izzivi in raziskovalnimi vrzeli je namen prispevka proučiti izkušnje s pojavnostjo radikalizacije in nasilnega ekstremizma med zaporsko populacijo in prosilci za mednarodno zaščito v Sloveniji. Cilj je identificirati indikatorje tveganj in učinkovitost programov preprečevanja radikalizacije. V ta namen je bil izveden pregled literature in primerov iz prakse o ranljivosti omenjenih skupin, ki je predstavljen v drugem poglavju prispevka. Za vpogled v dejansko stanje v Sloveniji pa sta bili izvedeni dve empirični (kvantitativna in kvalitativna) študiji med ključnimi deležniki, odgovornimi za preprečevanje radikalizacije. Uporabljene metode in vzorci so opisani v tretjem poglavju, rezultati, ki prikazujejo stališča in izkušnje policistov, ter strateške ravni na področju izvrševanja kazenskih sankcij pa so predstavljeni v četrtem poglavju. V razpravi, ki zaključuje prispevek, so povzeti tudi indikatorji tveganj za radikalizacijo, ki lahko služijo za načrtovanje učinkovitejših strategij identificiranja in preprečevanja radikalizacije med zaporsko populacijo ter prosilci za mednarodno zaščito v Sloveniji.

2 TVEGANJE ZA RADIKALIZACIJO MED ZAPORNIKI IN PROSILCI ZA MEDNARODNO ZAŠČITO

Strategije preprečevanja in odvracjanja od radikalizacije ter nasilnega ekstremizma v Evropi izhajajo iz predpostavke, da so nekatere skupine v družbi bolj ranljive in izpostavljene večjemu tveganju za radikalizacijo. Med bolj ranljive posameznike, poleg mladih, deprivilegiranih in izključenih, sodijo tudi zaporniki, osebe v probaciji ter prosilci za mednarodno zaščito. Četudi migrante v javnosti in medijih pogosto neutemeljeno in na podlagi predsodkov povezujejo s kriminaliteto in terorizmom, kar krepi nestrpnost družbe do tujcev, podatki kažejo, da ne obstaja večja verjetnost za pojav terorizma ali kriminalitete med migranti v primerjavi s splošno populacijo (Dreher et al., 2017; Kubrin, 2012). Prosilci za mednarodno zaščito sicer predstavljajo bolj ranljivo tarčo za tiste, ki širijo nasilno in ekstremistično ideologijo, saj je moč opaziti, da se pripadniki terorističnih skupin vključujejo v migrantske tokove in poti, vendar za zdaj to še ne poteka na sistematičen način (Europol, 2019). V obdobju med 2014 in 2018 smo v Evropi zaznali skupaj 104 primere migrantov, povezanih s terorizmom, pri čemer je večina zaprosila za mednarodno zaščito, skupaj pa so izvedli 28 terorističnih napadov (Bensman, 2019). Na drugi strani podatki kažejo, da so v 28 % primerov islamistično motivirane teroristične napade v Evropi (raziskava, izvedena v

enajstih državah EU) izvedli posamezniki, ki so že prestajali zaporno kazen zaradi povezave s terorizmom, več kot 70 % pa je že bilo kazensko obravnavanih, pri čemer se je od tega več kot polovica radikalizirala v zaporu (Rekawek et al., 2018). V EU je bilo sicer v obdobju 2015–2018 skupaj zabeleženih 687 terorističnih napadov, število se na letni ravni giblje okoli številke 210 (2015–2018), vendar je pri tem treba poudariti, da močno prevladuje (etno)nacionalistični in separatistični ekstremizem ($n = 449$; 65,4 %), medtem ko je verski (islamski) ekstremizem manj pogost ($n = 87$; 12,7 %) (Europol, 2019). Kljub temu je na področju omenjenih skupin pomembno razvijati ustrezne strategije preprečevanja radikalizacije in deradikalizacije, saj so migracije večjega obsega in večje količine teroristov v zaporniškem okolju postala nove evropska resničnost.

V nadaljevanju zato podrobneje predstavljamo okoliščine in dejavnike, ki vplivajo na večjo ranljivost in dovzetnost zaporske populacije ter prosilcev za mednarodno zaščito za procese radikalizacije.

2.1 Ranljivost oz. dovzetnost zapornikov za radikalizacijo³

Zaradi povečanega tveganja, ki se pojavlja s širjenjem nasilnega ekstremizma, migracijami in vračanjem »borcev« t. i. Islamske države v matične države, so se v zadnjem desetletju okrepile aktivnosti preprečevanja radikalizacije v zaporskem sistemu. Ta je v številnih državah postal pomemben partner v procesu deradikalizacije (Berardinelli in Guglielminetti, 2018; RAN, n. d.; Silke in Veldhuis, 2017). Družbene spremembe se namreč odražajo tudi v zaporskem okolju, kjer prav tako lahko zaznamo součinkovanje dejavnikov, ki vplivajo na večja tveganja (RAN, n. d.) oz. visoko ranljivost zapornikov za radikalizacijo v času prestajanja kazni (UNODC, 2016).

Zaporsko in probacijsko okolje⁴ postajata vse bolj vključeni v procese (de) radikalizacije oziroma odvrčanja od radikalizacije, ki vodi v ekstremno nasilje in terorizem. Izkušnje iz tujine namreč kažejo, da sta tovrstni okolji več kot primerni »gojišči« za radikalizacijo. Pri tem je pomembno poudariti, da ne gre za nov pojav. Zapor in probacija se z omenjenim problemom soočata že dlje časa (RAN, n. d.). Že skozi zgodovino je moč opaziti, da je zapor služil kot rekrutacijski center ideoloških ekstremistov in kot prostor, kjer so se ustanovile in organizirale največje kriminalne skupine (Mulcahy et al., 2013). Ker pa proces radikalizacije ni omejen izključno na zaporsko okolje, ampak se lahko pojavi pri osebah, ki kazen prestajajo na prostosti ali pa nadaljuje po odhodu iz zapora (Rekawek et al., 2018), ima tudi probacijski sistem, ki je v stiku z obsojenimi osebami na prostosti, pomembno vlogo v procesu deradikalizacije oziroma odvrčanja od radikalizacije.

3 Avtorji se za pomoč pri pregledu literature zahvaljujemo Špeli Černigoj, magistrski študentki Fakultete za varnostne vede UM.

4 Probacija se nanaša na izvrševanje pogojne obsodbe z varstvenim nadzorstvom in delom v splošno korist kot način izvršitve kazni zapora, denarne kazni, hišnega zapora, pogojnega odpusta, dela v splošno korist ali nalog pri odloženem pregonu. Probacija se opravlja v skupnosti in vključuje omejitve svobode z naložitvijo določenih pogojev in obveznosti, izvaja jo Uprava RS za probacijo, glavni cilj pa je doseči ustrezno integracijo posameznika v družbo in zagotoviti pomoč pri reševanju osebnih, življenjskih okoliščin in težav, povezanih z nesprejemljivim vedenjem (Zakon o probaciji, 2017).

Še posebej če upoštevamo dejstvo, da bo do 2023 večina zapornikov, obsojenih kaznivih dejanj terorizma v EU, že prestala zaporno kazen oz. izpuščena na prostost (Rekawek et al., 2018).

Tveganja za radikalizacijo znotraj zaporov ni preprosto oceniti, saj imamo opravka s težko oprijemljivimi podatki glede obsega in razširjenosti pojava, po različnih državah. Pa vendar obstajajo posamezniki, ki so bili radikalizirani med prestajanjem zaporne kazni in nadaljevali z ekstremističnimi, tudi terorističnimi dejanji po prihodu na prostost. V zadnjem času je veliko govora predvsem o procesih radikalizacije islamistov znotraj evropskih zaporov (Global Counterterrorism Forum, 2016). Kot primer spomnimo na teroristični napad na berlinskem božičnem sejmu decembra 2016, ko je Anis Amri, Tunizijec, ki mu je bila zavrnjena prošnja za mednarodno zaščito, s tovornjakom zapeljal v množico in pri tem ubil 12, ranil pa več 10 ljudi. Pred napadom je Amri prestajal štiriletno zaporno kazen v več italijanskih zaporih, kasnejše preiskave varnostnih organov pa so pokazale, da je bil radikaliziran prav v času prestajanja zaporne kazni (»Nasilni ekstremizem v zaporih«, 2017).

Zapor kot institucija predstavlja neugodno okolje, saj se zaporniki soočajo z izoliranostjo od družbe, kulturno odtujenostjo, omejenostjo, občutkom razočaranja in stalno tekmovalnostjo, pa tudi z nasiljem med skupinami zapornikov. V zaporu praviloma velja stroga hierarhija in stalna prisotnost občutka podrejenosti ter manjvrednosti, prihaja pa lahko tudi do nepoštenega ravnanja, slabe organizacije zapora oz. slabega zaporskega režima in nevzdržnih bivalnih pogojev. Našteto bi lahko opredelili kot zunanje dejavnike, ki vplivajo na ranljivost oz. tveganost zapornikov za radikalizacijo (Meško et al., 2006).

Ko posameznik začne prestajanje zaporne kazni, gre skozi različno intenzivne čustvene in fizične travme, kar ga posledično naredi še bolj ranljivega. Sooča se z motnjami spanja, pomanjkanjem apetita, v sebi nosi mešanico občutkov, kot so jeza, sovraštvo, dvom, ponižanje, strah, žalost in razočaranje (Mulcahy et al., 2013). Ranljivost za radikalizacijo lahko spodbudijo tudi težke oz. neurejene razmere v zasebnem življenju, kot je npr. izguba podpore družine oz. podpornega okolja, v katero bi se po prestajanju kazni lahko vrnil (UNODC, 2016). Poleg tega lahko v zaporskem okolju prihaja do rasne, verske in druge diskriminacije oz. nestrpnosti tako drugih zapornikov kot zaporskega osebja, kar zgolj povečuje frustracije in željo po pripadnosti, podpori (Liebling et al., 2011). Zgodi se tudi, da se zaporniki soočijo z izgubo identitete – kar je značilno predvsem za tiste, ki iz različnih vzrokov ne prestajajo kazni zapora v matični državi oz. so zaprti v tuji državi, kjer ne poznajo niti kulture niti jezika države. Izguba identitete jih naredi še bolj občutljive in dovzetne za prevzemanje nove, skrajne ideologije, ki jim nudi novo identiteto, novo upanje in nov smisel. Ko gre posameznik skozi takšno krizo, se lahko zgodi, da v miselnih procesih dane situacije ne dojema kot »normalne, običajne«, zato pride do »izkrivljenja«. Posledično se zateče k novim izkušnjam oz. procesom (npr. nova religija), ki mu bodo pri prestajanju krize dajali nov pomen. Te nove perspektive mu namreč omogočajo obvladovati novo okolje s prevzemanjem novega vedenja, vlog in odnosov. Ob upoštevanju opisanih okoliščin, s katerimi se lahko soočijo zaporniki, lahko razumemo, kako pride do radikalizacije zapornikov. Med prestajanjem kazni radikalizacija zapornikom omogoča prevzem nove identitete, nove pripadnosti in nov način spoprijemanja z notranjo (in zunanjo) krizo (Mulcahy et al., 2013).

Radikalizacija v zaporu lahko poteka na več načinov (RAN, n. d.):

- a. novačenje drugih zapornikov;
- b. vodenje in podpora skrajnih skupin znotraj zapora;
- c. radikaliziranje in priprava novih nasilnih skrajnežev na nasilna dejanja po izpustu iz zapora;
- d. spodbujanje sovražnosti do drugih skupin, posameznikov, zapornikov, zaposlenih; ali
- e. samoradikaliziranje – zaradi odtujenosti od družine, prijateljev, socialnega okolja oz. frustracij, povezanih s prestopanjem kazni.

Na splošno lahko posameznike v zaporskem okolju, dovzetne za radikalizacijo, delimo v štiri skupine:

- a. posamezniki, ki v zapor pridejo z že razvito ekstremistično ideologijo in so uporabljali ekstremistična dejanja že v »zunanjem« svetu – t. i. »pravi verniki« (angl. *true believers*);
- b. zaporniki, ki so (načeloma) bili prepričani v sodelovanje z ekstremisti/teroristi, vendar (iz neznanega razloga) niso bili dejansko radikalizirani (lahko so bili prisiljeni v sodelovanje, lahko gre za prijatelje ali pa družinske člane teroristov);
- c. povsem »običajni« zaporniki, ki jih drugi prepričajo v razvoj oz. prevzem ekstremistične ideologije ali dejanja v zaporu, in
- d. tisti, ki so (lahko) dovzetni za radikalizacijo, vendar se le-ta še ni razvila, je pa zgolj vprašanje časa in pogojev, v katerih bi se lahko (Silke, 2014).

Kljub specifikam zaporskega okolja, v katerem se pojavljajo številni dejavniki tveganja za radikalizacijo, je treba poudariti, da je pri večini zapornikov majhna verjetnost, da bodo podlegli procesu radikalizacije. Ne glede na to pa je pomembno spremljati dogajanje in pozornost usmeriti v manjši delež tistih posameznikov, ki so za to posebej ranljivi oz. dovzetni. Če je denimo v zapor sprejet radikaliziran posameznik, je treba izvajati aktivnosti, povezane z deradikalizacijo, in intervencijo ter ukrepe, ki preprečujejo, da bi radikalizirani zaporniki okrepili svoja prepričanja ali vplivali na radikalizacijo drugih zapornikov (Berardinelli in Guglielminetti, 2018).

Iz predstavljenega pregleda literature je razvidno, da na ranljivost oz. tveganost zapornikov za radikalizacijo vplivajo številni notranji in zunanji dejavniki. Pri tem je izrednega pomena zgodnja identifikacija: a) ranljivih posameznikov in b) zunanjih indikatorjev primernosti določene zaporske institucije kot inkubatorja za uspešen razvoj oz. prenos radikalizacije (Thompson, 2016).

Ob tem je treba upoštevati, da se tveganost oz. ranljivost za radikalizacijo ne konča z odhodom na prostost. Velika večina zapornikov se po izpustu na prostost sooči s pomanjkanjem osnovnih potrebščin in zmožnosti za normalno življenje – finančne, čustvene, družinske, bivanjske in druge podpore. Prav to pa jim po navadi ponujajo različne skupnostne in verske organizacije, kar omogoča posameznikom (legitimno) podporo, hkrati pa lahko tu še naprej (prikrito) ohranjajo vezi z nekdanjimi zaporniki. Prav to pa jim omogoča (nadaljnje) prevzemanje radikalne, ekstremistične ideologije in skrivljeno pot oz. odmik od sprejemljivega družbenega življenja (Mulcahy et al., 2013).

2.2 Ranljivost oz. dovzetnost prosilcev za mednarodno zaščito za radikalizacijo

Marginalizirane skupnosti so pogosto omenjane kot žarišče za širjenje ideologije nasilnega ekstremizma, člani takšnih skupnosti pa so prepoznani kot visoko dovzetni za procese radikalizacije (De Goede in Simon, 2013). Pri tem med posebej ranljive sodijo migranti, prosilci za mednarodno zaščito in begunci. Evropske države se v zadnjem desetletju namreč soočajo s prisotnostjo več milijonov migrantov in beguncev (Sude et al., 2017), eksponentno povečanje prosilcev za mednarodno zaščito pa je sočasno sprožilo številne pomisleke glede varnostnih tveganj, vključno z vprašanji o povezavi s terorizmom (Antunez, 2019; Korn, 2016). Čeprav izkušnje kažejo, da begunci niso izvor terorističnih napadov, pogosto predstavljajo tarčo za rekruterje. Še posebej verjetna je radikalizacija med marginaliziranimi posamezniki (Eleftheriadou, 2018; Parliamentary Assembly, 2018). Kot tvegana okolja se omenja predvsem begunske centre in centre za nastanitev tujcev, kjer se pojavlja kombinacija več dejavnikov tveganj (Koser in Cunningham, 2017).

Od leta 2014 dalje v Evropi poteka široka politična razprava glede (ne)obstoja povezave med begunci, migranti⁵ in tveganji za nevarnost, v smislu nasilnega ekstremizma, radikalizacije in terorizma. Pri tem strokovnjaki priznavajo vsaj tri tveganja:

- a. da džihadisti prihajajo v Evropo skupaj z begunskimi tokovi;
- b. da posamezniki oz. skupine novačijo nove džihadiste med begunci in
- c. da radikalizacija le-teh poteka tudi znotraj begunskih centrov, kjer so nastanjeni (Wijk in Bolhuis, 2017).

Venhaus (2010) je v raziskavi, v kateri je analiziral motiviranost tujih borcev za pridružitve Al Kaidi, ranljive oz. dovzetne posameznike za radikalizacijo, razdelil v štiri skupine. Prva skupina so t. i. »iskalci maščevanja«, pri katerih je prisotna jeza in iščejo neki zunanji vzrok, nekoga drugega, ki ga lahko okrivijo za njihovo lastno nesrečo. Navadno gre za posameznike, ki so bili priča nasilju in preganjanju v njihovi matični državi. Iz omenjenega razloga so travmatizirani, prav tako pa so ostali brez ustreznih sredstev in podpore. Obenem so primorani ostati v neki tuji

5 Javne in strokovne razprave pogosto enačijo izraza »migranti« in »begunci«, vendar se pojma bistveno razlikujeta. Opravka imamo namreč z dvema zelo različnima skupinama. Migranti so osebe, ki se selijo v drugo državo z željo po višjem standardu življenja, bodisi zaradi izobrazbe, dela, družine ali kakšnih drugih razlogov. Migrantov, ekonomskih in drugih oblik, ne preganja nevarnost oz. smrt in se lahko (kadar koli) vrnejo v svojo matično državo. Begunci pa so posamezniki, ki bežijo pred oboroženimi spopadi, nasiljem, mučenjem, preganjanjem, njihov položaj pa je tako nevaren in nevzdržen, da so pripravljeni (nevarno) prečkati številne nacionalne meje, v upanju po varnejšem in boljšem življenju. Begunce opredeljuje in ščiti mednarodno pravo, natančneje Konvencija o statusu beguncev (1951), ki jim med drugim omogoča dostop do azilnih postopkov ter drugih ukrepov za zagotovitev dostojnega življenja, varnosti in drugih temeljnih človekovih pravic. Od leta 2014 smo v Evropi priča prihodu obojih, pri čemer je manjši delež migrantov in večji delež beguncev (Edwards, 2015). Predvsem slednji so zaradi nevarnosti, grozot, ki so jim bili priča, nevarnih potovanj v Evropo in številnih drugih negativnih izkušenj na njihovi življenjski poti ena najranljivejših skupin, tudi ko gre za radikalizacijo.

državi, kjer ne poznajo ne jezika ne kulture, kar naredi proces vključevanja precej težaven. Slabi bivalni pogoji, morda zavrnjena prošnja za mednarodno zaščito in podobne negativne izkušnje, lahko v nekaterih posameznikih vzbudijo negativne občutke in jezo do države »gostiteljice«. Druga skupina so t. i. »iskalci statusa«, ki so v procesu iskanja boljšega, uspešnejšega življenja na Zahodu. Dolgotrajni postopki odločanja o dodelitvi mednarodne zaščite in neuresničena pričakovanja njihove stiske in frustracije samo še povečuje, zato so begunci dodatno ranljivi za proces radikalizacije in izpostavljeni tveganju, da bodo novačeni za potrebe nasilnega ekstremizma in terorizma. Pogosto se zgodi, da nimajo priložnosti pokazati oz. izkoristiti svojega znanja, izkušenj in sposobnosti. Lahko, da so bili v matičnih državah uspešni in cenjeni, v novi državi pa se znajdejo na dnu, kar predstavlja velik šok. Nekateri se zato odločijo svoje veščine in sposobnosti udejanjiti preko ilegalnih dejanj, pri čemer je teroristično dejanje najbolj ekstremna oblika le-tega. Tretja skupina so t. i. »iskalci identitete«. Glavno vodilo teh je občutek pripadnosti. V tej skupini se največkrat znajdejo mladi, ki so v iskanju identitete in jim je pripadnost oz. naklonjenost skupine pomembna. Begunci se zaradi nepoznavanja jezika, ljudi in kulture težko vključijo oz. povežejo z lokalnim prebivalstvom. Vse to dodatno otežuje oz. onemogoča integracijo in asimilacijo. Njihove socialne mreže so pomanjkljive, zaradi česar so še posebej ranljivi. Nedvomno so ranljivi tudi zato, ker so se znašli v novem okolju, kjer so stalno razpeti med dvema kulturama. Po eni strani se od njih pričakuje hitra integracija, vključenost in sprejemanje novega jezika in kulture, po drugi strani pa se nekateri posamezniki ne želijo odreči svoji kulturi in navadam, kar jih privede do vprašljivosti svoje identitete. Takšni posamezniki so v iskanju pripadnosti neki novi skupini, pri čemer so dovzetni tudi za pridružitve k skrajnim ekstremističnim skupinam. Pri tem je pomembno poudariti, da so takšni primeri redkost. Številni avtorji (npr. Butcher in Morrison Peihl, 2007; Kubrin, 2012; Martinez in Lee, 2000; Salas-Wright et al., 2016) namreč opozarjajo, da prva generacija priseljencev oz. beguncev ne predstavlja problema z vidika odklonskega vedenja, saj je stopnja kriminalitete v teh skupinah navadno nižja kot med ostalo populacijo, medtem ko je odklonsko vedenje večji problem med drugo generacijo priseljencev (Bucierius, 2011). Zadnja, najmanjša, skupina pa so t. i. »iskalci vznemirjenja«. Gre za redke posameznike, ki so za razliko od prejšnjih treh skupin zelo oz. še posebej motivirani. Razlog za njihovo pridružitve k ekstremističnim skupinam je želja po dokazovanju moči, iskanju novih pustolovščin. Njihovo vsakdanje življenje jim namreč ne predstavlja zadostnega izziva, zato posnemajo vzorce drugih (Venhaus, 2010).

Vse štiri – oz. predvsem prve tri – opisane skupine posameznikov so vsaka iz svojih razlogov ranljive in dovzetne za radikalizacijo, ki lahko vodi v terorizem in nasilni ekstremizem. Proces radikalizacije je sestavljen iz kombinacije različnih zunanjih in notranjih dejavnikov – psiholoških, socialnih, političnih, ideoloških, verskih, kulturnih in drugih (Venhaus, 2010). In v vseh teh vidikih so begunci ter migranti lahko oz. so pogosto najprej (primarno) »žrtev« tega procesa. Vsakodnevno se namreč srečujejo z diskriminacijo, odtujenostjo, neodobravanjem, nesprejemanjem, občutkom manjvrednosti, domotožjem, nasiljem in podobnimi negativnimi izkušnjami. Odkar smo bili priča zadnjim terorističnim napadom, se je

negativni odnos do beguncev in migrantov še povečal. Raziskave OECD (2013) so potrdile, da se begunci in migranti pogosteje kot avtonomno prebivalstvo srečujejo s težavami pri zaposlovanju in samouresničenju. Tudi če imajo podobno izobrazbo, kot je zahtevana za neko delovno mesto, morda celo boljšo, je njihova možnost za pridobitev službe bistveno slabša. Tudi če pridobijo izobrazbo v državi gostiteljici, senjihove možnosti ne izboljšajo. Podobno je tudi pri pridobitvi stanovanja, ureditvi bančnih storitev in podobno. Posledično je življenje beguncev in migrantov v državah gostiteljicah pogosteje povezano z revščino, brezposelnostjo, zahtevami za izobrazbeno prekvalifikacijo za delo, ki ga opravljajo. Vse to lahko posledično vzbudi jezo, željo po maščevanju oz. okrepi željo po pripadnosti k neki skupini, ki razume te izkušnje, zasleduje enaka prepričanja, ceni njihove zmožnosti, pozna njihovo kulturo. Takšni posamezniki lahko, ob pomanjkanju ustreznih alternativ, skozi proces radikalizacije prevzamejo stališča, ki opravičujejo uporabo nasilja za doseg svojega cilja (OECD, 2013). Ekstremistične skupine so namreč znane po novačenju sposobnih, tehnično podkovanih posameznikov, ki lahko pripomorejo k izboljšanju dela njihove skupine/organizacije. Prav begunci in migranti pa so pri tem lahka tarča, saj izkoristijo njihovo brezposelnost, jezo, razočaranje in znanje. Še posebej ranljivi so begunci in migranti brez dokumentov, saj je njihovo bivanje v državah gostiteljicah ilegalno, nimajo pravic do dela in podobno, kar pa posledično lahko vodi v vključevanje v delo na črno in druge nelegalne dejavnosti.

Pri vsem skupaj pogosto pomembno vlogo igrajo tudi diaspore oz. manjšinske skupnosti posameznikov z isto versko, etično, narodnostno pa tudi interesno pripadnostjo. Prav te igrajo pomembno vlogo v procesih radikalizacije, še posebej v procesu novačenja (McCauley in Moskalenko, 2008). Slednje je mogoče zaznati tudi v begunskih nastanitvenih centrih po Evropi. Nezadostna varnostna kontrola in prepuščenost samim sebi namreč ustvarja idealne pogoje za proces radikalizacije. Teroristične, ekstremistične skupine se zavedajo ranljivosti in dovzetnosti posameznikov v teh centrih, kar izkoristijo za pridobivanje novih članov.

Tovrstni centri predstavljajo nevarnost za nasilno radikalizacijo z več vidikov. Nasilni ekstremisti lahko v teh centrih poiščejo zatočišče in skrivališče ter postanejo vir za iskanje novih pripadnikov. Prav tako med nastanjenimi posamezniki zaradi okoliščin in prisotnosti številnih dejavnikov tveganja obstaja možnost hitrejšega razvoja radikalnih prepričanj v nasilni ekstremizem (Koser in Cunningham, 2017). RAN pri tem navaja, da je z vidika preprečevanja radikalizacije kot ranljive treba upoštevati tako tiste, ki nameravajo zaprositi za mednarodno zaščito ali pa so v procesu pridobivanja dovoljenja, še posebej pa tiste, ki jim je bila zavrnjena prošnja. Med posebej ranljive uvrščajo tudi migrante in begunce, ki se soočajo s težavami duševnega zdravja, mladoletnike brez spremstva ter mlade odrasle (Perešin, 2019).

Simcox (2018) je analiziral teroristična dejanja, ki so se v Evropi zgodila med januarjem 2014 in decembrom 2017. V tem času so bili v teroristične napade vključeni tudi nekateri prosilci za mednarodno zaščito, in sicer v 32 primerih. Od tega se je v letu 2014 zgodil eden, v letu 2015 štirje, v letu 2016 kar osemnajst in v letu 2017 devet napadov. Napadi so se zgodili v dvanajstih različnih državah, od

tega največkrat v Nemčiji, Franciji, Belgiji in Veliki Britaniji. Med napadalci jih je bilo vsaj devet zavrženih v postopku prošnje za mednarodno zaščito, vendar so kljub temu nenadzorovano ostali v Evropi. V 56 % napadov so bili tarča civilno prebivalstvo, v 9 % je bil izveden napad zoper državo, v 34 % primerov napadov pa tarča ni bila jasno opredeljena. Najpogostejše orožje je bilo eksploziv (28,1 %), v ostalih napadih pa so bila uporabljena vozila, nož idr. V enajstih primerih je bil napad uspešno izveden, posledice pa so se odražale v poškodbah in smrtnih žrtvah. Natančneje, 814 oseb je bilo ranjenih, 182 pa mrtvih. Kar 22 od 32 napadov je bilo povezanih s terorističnimi organizacijami, od tega 18 z ISIS. Raziskava je pokazala tudi, da je bilo 12 posameznikov od 32 radikaliziranih po prihodu v Evropo, 10 jih je bilo radikaliziranih že v času pred prihodom. Pet jih je sicer v Evropo prišlo že radikaliziranih, vendar so sodelovali s terorističnimi celicami iz držav gostiteljic. Za preostalih 5 pa izvor radikalizacije ni bil znan. Analiza kaže, da so napadi, ki so temeljili na radikalizaciji po prihodu v Evropo, povzročili več poškodb in smrtnih žrtev (Simcox, 2018).

Na podlagi opredeljenih zunanjih in notranjih dejavnikov, ki spremljajo številne begunce in migrante na njihovi poti, predvsem v zadnjih nekaj letih in zgoraj opisanih raziskav, lahko sklenemo, da so prosilci za mednarodno zaščito med najranljivejšimi skupinami, ki so dovzetne za novačenja. Poleg osebne stiske, domotožja, soočanja z nasiljem, preganjanja in travme k temu ključno pripomorejo tudi slabi življenjski pogoji v azilnih domovih, diskriminacija, okrnjene pravice, dolgotrajni postopki odločanja, (ne)odobrene prošnje za mednarodno zaščito in podobno. Ker jim pogosto niso zagotovljene zadostne sprejemljive alternative glede preživljanja svojega časa, izživljanja jeze, razočaranja in travm, denimo s športnimi, umetniškimi in drugimi interesnimi dejavnostmi, se nekateri posamezniki zatečejo k nevarnim, ekstremističnim, nasilnim skupinam. Te jim pogosto ponudijo »zavetje«, osmislijo njihov obstoj ter jim dajo občutek pripadnosti. Takšne skupine in odgovorni za novačenje prepoznajo odsotnost celovitih programov za integracijo oz. neučinkovitost državnega aparata ter jim sami ponudijo, pogosto sporno alternativo, ki vodi ranljive skupine beguncev in migrantov na pot radikalizacije.

Pregled dosedanjega dela in strokovnih stališč torej potrjuje dovzetnost begunske in zaporske populacije za razvoj radikalnih stališč, ki lahko vodijo v nasilni ekstremizem. Četudi so ranljive skupine fokus številnih preventivskih strategij in političnih razprav, pa je ocenjevanje dejanskega stanja težavno, zato raziskave vse več pozornosti namenjajo preučevanju izzivov in priložnosti pri obravnavanju tovrstnih skupin, identifikaciji indikatorjev, ki nakazujejo na potencialna tveganja, in analizi učinkovitosti različnih pristopov/strategij. Ker pa je pojavnost problematike med državami različna, smo izvedli raziskavo med ključnimi deležniki v Sloveniji, ki delujejo na področju preprečevanja radikalizacije med omenjenimi skupinami. Na ta način smo pridobili podrobnejši vpogled v razširjenost problema, izkušnje iz prakse in podrobneje definirali dejavnike, ki nakazujejo na potencialna tveganja.

3 RAZISKAVA O PRISOTNOSTI RADIKALIZACIJE MED ZAPORNIKI, OSEBAMI V PROBACIJI IN PROSILCI ZA MEDNARODNO ZAŠČITO IN INDIKATORJIH ZA ZGODNJO PREPOZNAVNO TVEGANJ V SLOVENIJI

3.1 Opis metod, vzorcev in instrumentarijev raziskave

V nadaljevanju predstavljamo rezultate dveh študij, in sicer a) študije, opravljene na vzorcu slovenskih policistov, ki so znotraj policije odgovorni za področje ekstremnega nasilja, ter b) fokusnih skupin s strokovnjaki z Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij.

Prva študija je bila opravljena na vzorcu 57 policistov, ki so bili vključeni v proces usposabljanja s področja preprečevanja radikalizacije in ekstremnega nasilja v letu 2017. Skupina teh policistov predstavlja skoraj celotno populacijo policijskih strokovnjakov, ki so specializirani za preiskovanje kaznivih dejanj, povezanih z ekstremnim nasiljem, zato vzorec predstavlja ekspertno skupino posameznikov s področja proučevanja posledic radikalizacije, ki vodi v ekstremno nasilje. Za potrebe raziskave je bil uporabljen skrajšan in prirejen vprašalnik, ki je bil uporabljen v raziskavi o radikalizaciji na zahodnem Balkanu (Prislan et al., 2018). S tem vprašalnikom smo pri policistih, specialistih s področja odzivanja na pojave radikalizacije, ugotavljali njihovo poznavanje vzrokov za radikalizacijo, njihove izkušnje s procesom preprečevanja radikalizacije in njihovo mnenje o tem, kdo in v kolikšni meri je odgovoren za upravljanje teh procesov v Sloveniji. V raziskavo je bilo vključenih 57 policistov, ki so imeli v povprečju 23 let delovnih izkušenj (minimalno 10, maksimalno 35). 12,3 % izpraševancev je prihajalo z lokalne ravni (policijske postaje), 47,4 % z regijske ravni (policijske uprave), 40,3 % pa z državne ravni policijske organizacije (Generalna policijska uprava). Sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno, udeležencem je bila zagotovljena anonimnost.

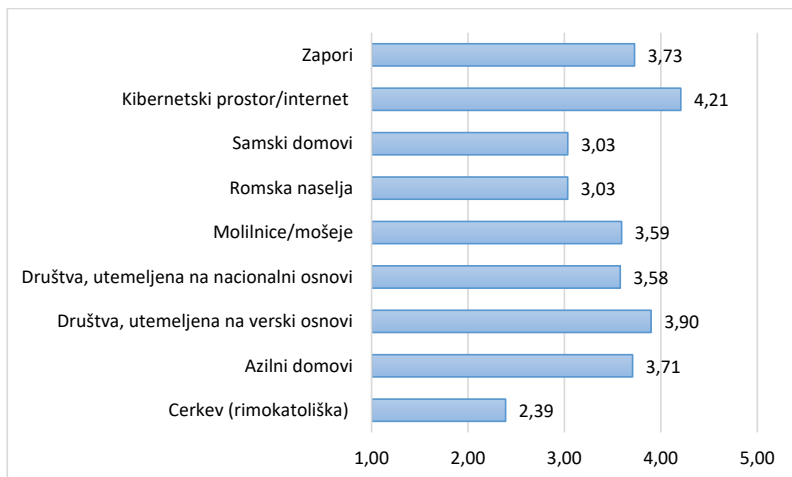
V drugi študiji pa smo v okviru fokusnih skupin izvedli poglobljeno razpravo (junij 2019) z uslužbencem Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju URSIKS) in uslužbencem Uprave RS za probacijo (v nadaljevanju UPRO). Namen študije je bil na sistematičen način in v organizirani obliki pridobiti povratno informacijo od ključnih deležnikov v zaporskem sistemu za ugotovitev njihovih stališč in izkušenj glede stanja radikalizacije ter njenega obvladovanja v Sloveniji. Skupaj je bilo izpraševancema zastavljenih 13 vprašanj, ki so se nanašala na percepcijo radikalizacije v Sloveniji, izkušnje njihove organizacije s primeri iz prakse, sistemsko ureditev področja, postopke obravnavanja primerov, zgodnje indikatorje za prepoznavanje tveganj in izzive, s katerimi se na tem področju soočajo pri svojem delu.

3.2 Predstavitev rezultatov empirične raziskave na vzorcu policistov

V nadaljevanju bomo najprej prikazali rezultate študije, ki smo jo opravili na vzorcu policistov, ki so v policiji odgovorni za področje ukvarjanja z ekstremnim nasiljem. Izpraševance smo najprej prosili, da ocenijo okoliščine, v katerih lahko

pride do radikalizacije posameznikov. Izpraševanci so ocenili, v kolikšni meri je verjetno, da v določenih situacijah/prostorih v Sloveniji prihaja do radikalizacije. Pri tem so uporabili lestvico od 1 (sploh ni verjetno) do 5 (zelo verjetno).

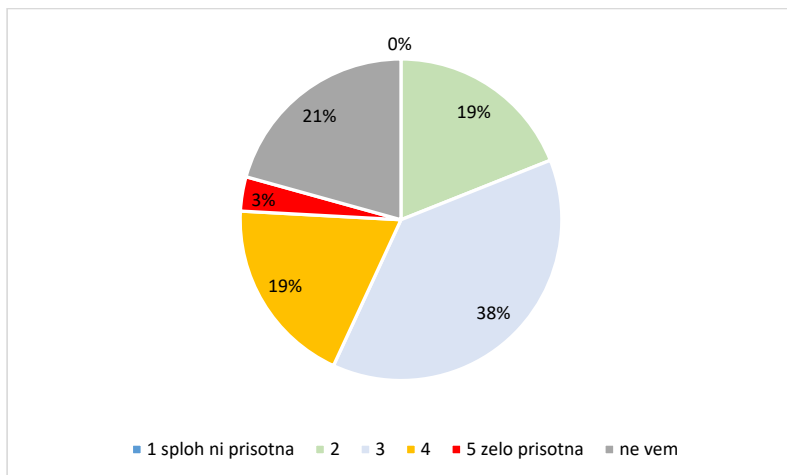
Slika 1:
Situacija/
prostor verjetne
radikalizacije
(1 – sploh ni
verjetno;
5 – zelo verjetno)

Iz slike 1 je razvidno, da so policisti, ki smo jih vključili v raziskavo, kot najbolj verjeten prostor za radikalizacijo označili internet, temu pa sledijo društva, ki so organizirana na verski osnovi, zapori in azilni domovi. 61 % policistov je ocenilo, da se osebe zelo verjetno radikalizirajo v zaporih, 59,3 % pa ocenjuje, da je verjetno do zelo verjetno, da do radikalizacije prihaja v azilnih domovih.

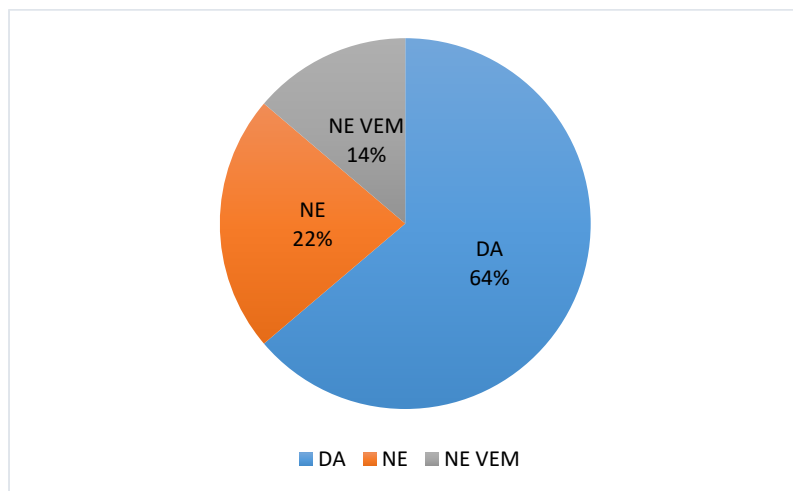
Izpraševanci so v nadaljevanju ocenili tudi, v kolikšni meri je prisotna radikalizacija pri prosilcih za mednarodno zaščito. Odgovori so prikazani na sliki 2.

Slika 2:
Prisotnost
radikalizacije
pri prosilcih za
mednarodno
zaščito (%)

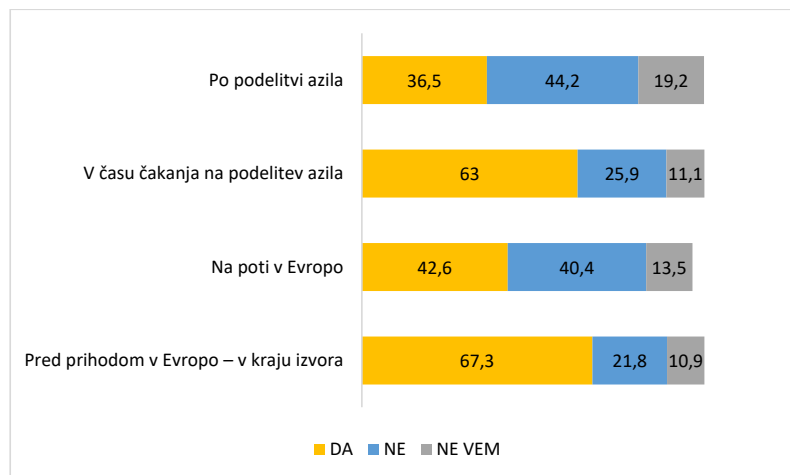
Izpraševanci ocenjujejo, da je pri eni petini prosilcev za mednarodno zaščito radikalizacija prisotna v visoki meri. Dobra tretjina jih ocenjuje, da je radikalizacija pri prosilcih značilna v povprečni meri, ena petina pa na to vprašanje ni znala odgovoriti.

V nadaljevanju smo izpraševance vprašali, ali se pri prosilcih za mednarodno zaščito v primerjavi z ostalimi skupinami/posamezniki, kjer bi lahko prišlo do radikalizacije, proces radikalizacije zgodi hitreje. Njihovi odgovori so prikazani na sliki 3 v nadaljevanju. Vidimo lahko, da sta skoraj dve tretjini izpraševancev prepričani, da je proces radikalizacije pri prosilcih za mednarodno zaščito hitrejša kot pri drugih posameznikih oziroma skupinah.

Slika 3:
Hitrost
radikalizacije
med prosilci za
mednarodno
zaščito v
primerjavi
z drugimi
posamezniki

Na koncu smo izpraševance vprašali še, kje se je po njihovem mnenju pri prosilcih za mednarodno zaščito začel proces radikalizacije. Njihovi odgovori so prikazani na sliki 4.

Slika 4:
Začetek procesa
radikalizacije
pri prosilcih za
mednarodno
zaščito

Izpraševanci so prepričani, da se proces radikalizacije pri prosilcih za mednarodno zaščito začne že v kraju izvora, se delno nadaljuje na sami poti v Evropo, se pa pomembno okrepi tudi v času, ko prosilci za mednarodno zaščito čakajo na podelitev tega statusa. Po oceni izpraševancev je verjetnost za radikalizacijo najmanjša potem, ko je neki osebi podeljena mednarodna zaščita.

3.3 Predstavitev rezultatov fokusne skupine

V nadaljevanju so predstavljeni še rezultati fokusne skupine, s katero smo pridobili podrobnejši vpogled v stališča strokovnjakov, ki se soočajo s pojavi radikalizacije in jo zaznavajo v okviru svojega dela.⁶

Na vprašanje o splošni percepciji radikalizacije v Sloveniji in Evropi oba sogovornika odgovorita podobno – na ravni Evrope se je proces radikalizacije okreplil, v Sloveniji pa do sedaj konkretnih problemov z radikalizacijo v zaporski in probacijski populaciji nimamo, sta pa obe instituciji pozorni tudi na to področje.

Glede možnosti zaznave radikalizacije v smeri nasilja pri tekočem delu sogovornik z URSIKS pove, da kot ranljive posameznike prepoznavajo tiste, ki so nagnjeni k nasilju, iščejo ali se družijo z nasilnimi skupinami, kažejo veselje ob gledanju napadov po televiziji in podobno. Med zgodnjimi indikatorji navaja še nove tetovaže, zavračanje komuniciranja z ženskim osebjem, izvrševanje napadov nad osebjem, promoviranje nasilja iz različnih ideoloških in drugih razlogov, sprememba videza – npr. puščanje brade ali sprememba v oblačenju. Poudari, da gre za posamezne indikatorje, ki pa brez konteksta še ne pomenijo nič. Izpostavi tudi naslednje dejavnike tveganja, ki otežujejo zaznavo sprememb v smeri radikalizacije pri posameznikih: slabo vodenje zaporov, prenatrpanost zaporov, premalo zaposlenih in neizobraženo/neusposobljeno osebje. Z nekaj primeri radikalizacije posameznikov v zaporskem okolju so se vendarle že srečali. Leta 2013 je bila v zaporskem sistemu ženska iz tujine, ki je bila versko radikalizirana in so se pri njej pojavljale težave z nasiljem. Zaznali so tudi primer obsojenca, ki naj bi se samoradikaliziral. Trenutno je na prestajanju kazni zavora obsojenec iz Hrvaške, ki je imel pri sebi ponarejen samomorilski pas. V obravnavi pa je tudi posameznik, ki je grozil z zastrupitvijo slovenskega vodnega zajetja. Po oceni sogovornika gre pri slednjem za mešanico med okoljevarstveno in desničarsko radikalizacijo. Na UPRO konkretnih izkušenj z radikalizacijo nimajo, saj UPRO kot organ v sestavi Ministrstva za pravosodje deluje šele od aprila 2018.

Oba sogovornika povesta, da pri delu nimajo posebnih pravnih podlag, pisnih navodil, postopkov ali smernic za identificiranje, spremljanje in ukrepanje ob radikalizaciji v smeri nasilja. Je pa opredeljeno, kako poročati oziroma obveščati ob zaznavi radikalizacije pri posameznikih znotraj sistema. Ker gre za redke primere, se pristopi od primera do primera razlikujejo, glede na vrsto radikalizacije bi v ukrepanje vključili psihologe, nevladne organizacije, policijo in tožilstvo, centre za socialno delo, sodišča in druge zunanje institucije (npr. pri verski radikalizaciji bi vključili verske organizacije), lahko tudi tuje partnerje z bogatimi izkušnjami. Sogovornik z URSIKS našteje tudi nekaj sistemskih omejitev, denimo pridobivanje podatkov o tretjih osebah (npr. radikalizirano osebo v zaporu želi obiskati neka tretja oseba) in izmenjavo informacij med institucijami. Za slednje obstaja zakonska podlaga, a šele v fazi sumov kaznivenga dejanja, ne pa, denimo, v fazi pripravljanih dejanj. Tako torej tudi v primeru zaznanih indikatorjev, ki nimajo znakov kaznivih dejanj, ne morejo poročati naprej, čeprav gre lahko za tvegano vedenje.

⁶ Svoje poznavanje področja nasilne radikalizacije sta oba sogovornika ocenila z oceno 4 (na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »ne vem nič«, 5 pa pomeni »vsem zelo veliko«), oba tudi menita, da bi morala tematiko še bolje spoznati.

Tako na URSIKS kot na UPRO je za področje odgovoren uradnik na državni ravni. Prvi mesečno preverja situacijo po zaporih, poveljniki zavodov mu poročajo o svojih zaznavah. Strokovnjak za področje na UPRO pa spremlja razvoj aktivnosti na mednarodnem področju in se udeležuje mednarodnih srečanj na to temo. Na njihovi strani obstaja tudi interes za članstvo v različnih delovnih skupinah in platformah v RS, za sodelovanje pri oblikovanju ključnih dokumentov (npr. pri pripravi Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2018–2022) ter za sodelovanje v (domaćih in mednarodnih) projektih, ki so pomembni tudi za probacijo. Strokovnjak z URSIKS je redno prisoten na usposabljanjih RAN in EuroPris ter na ostalih tematskih usposabljanjih doma in v tujini. SOVA je v preteklosti že izvedla usposabljanje direktorjev in vodilnih pravosodnih policistov, kasneje pa še Policija za vse poveljnike zavodov. V načrtu za leto 2020 je, da začnejo z usposabljanjem vseh na novo sprejetih delavcev na temo osnovnih spoznavanj prvih znakov radikalizacije (na kaj morajo biti pri svojem delu pozorni, kakšne so poti poročanja ...). Zaradi kratkega delovanja UPRO prioriteto usposablja probacijske uslužbenke na področju vsebin, potrebnih za njihovo primarno delo. Načrtujejo pa okrepitev usposabljanj s področja ocenjevanja dejavnikov tveganja (ponovitvena nevarnost), (skupinske) terapije, timske obravnave in tudi s področja radikalizacije.

Zanimalo nas je tudi, kako je z razpoložljivostjo finančnih sredstev za delo na tem področju. Sogovornik z URSIKS je povedal, da so trenutno finance zadostne glede na to, da ni velikih težav. Je pa pomanjkanje finančnih sredstev povezano s tem, da je sistem kadrovske podhranjen – pravosodnih policistov je premalo, da bi lahko sistematično zaznavali spremembe v vedenju zaprtih oseb; zaradi primanjkljaja se tudi stalno menjavajo med oddelki. Če bi kadrovske okrepili celotni sistem, bi lahko bolj sistematično delali tudi na tem področju. UPRO ima za zdaj poleg integralnih sredstev tudi nekaj evropskih sredstev za pomoč pri vzpostavitvi sistema zagona in delovanja probacije, kjer se veliko sredstev namenja ravno področju izobraževanja in usposabljanja uslužbencev.

Glede povezave z drugimi deležniki/institucijami, ki se ravno tako ukvarjajo z identificiranjem ali preprečevanjem radikalizacije, je URSIKS povezana tako z mednarodnimi kot domačimi institucijami; predvsem s policijo, z vsemi akterji, ki sodelujejo v slovenskem RAN, pa tudi s skupino, ki deluje proti terorizmu in jo tvorijo različni organi znotraj države. Sodelovanje naš sogovornik ocenjuje kot zelo dobro. UPRO je v pripravljalni fazi vzpostavljanja protokolov o sodelovanju s ključnimi deležniki izvrševanja probacijskih nalog. Med drugim je tako predvideno intenzivnejše povezovanje organov Ministrstva za pravosodje (UPRO in URSIKS) z Ministrstvom za notranje zadeve (zlasti s policijo) na področjih izmenjave izkušenj in znanj, skupnih usposabljanj/izobraževanj, sodelovanja v projektih, izmenjave podatkov (v skladu z namenom delovanja posameznega organa in z zakonodajo o varstvu podatkov), skupnega razvoja in uporabe raznih orodij, pomoči pri delovanju in izvrševanju z zakonodajo naloženih nalog ipd. Predvidevajo tudi, da se bodo ustrezni protokoli o sodelovanju in povezovanju vzpostavili tudi z ostalimi deležniki/institucijami, ki se jih dotika področje probacije, vključno s procesom radikalizacije – z različnimi vladnimi uradi in

predstavniki državne uprave, nevladnimi organizacijami, šolstvom, širšo socialno mrežo, zdravstvom, interesnimi skupnostmi, izvajalci programov, prostovoljci ipd., če se bodo za to pokazale potrebe.

Sogovornika smo vprašali, kakšna bi lahko bila vloga njunih institucij v modelu spremljanja radikalizacije v RS. Vloga URSIKS bi lahko bila na področju zaznavanja in dela z že radikaliziranimi posamezniki. Če bi imeli zadostne kadrovske resurse, bi lahko veliko delali na področju odvrčanja oziroma izključevanja iz procesa nasilja (angl. *disengagement*). Vloga probacije oziroma UPRO v modelu spremljanja radikalizacije pa bi bila smiselna zlasti v smislu zaznavanja, osveščanja in preprečevanja procesov v lokalnem okolju posameznikov, vključenih v probacijo. Pri tem je ključno sodelovanje deležnikov s področja zaposlovanja, stanovanjske problematike, sociale, zdravstva, probacije ter URSIKS in organov pregona.

4 OPREDELITEV INDIKATORJEV IN RAZPRAVA

Preprečevanje radikalizacije in nasilnega ekstremizma, ki vodi v terorizem, je postalo prednostno področje evropske protiteroristične strategije. Glavni cilj sodobnih mednarodnih in nacionalnih varnostnih politik, ki obravnavajo grožnje, povezane s terorizmom, je spodbuditi sodelovanje različnih deležnikov in odpravljanje temeljnih vzrokov, ki ustvarjajo pogoje za pojav radikalizacije. Med področja, ki jih je treba razviti v prihodnje, saj bi pomembno prispevala k boljšemu razumevanju problematike in učinkovitosti preventivnih strategij, mednarodna skupnost umešča tudi prepoznavanje indikatorjev za zgodnjo zaznavo radikalizacije.

Opozorilne znake oziroma indikatorje moramo sicer upoštevati s previdnostjo in jih razumeti kot namige, ki kažejo na situacije ali pa na osebnostne značilnosti, ki lahko napovedujejo ali pomembno prispevajo k nastanku nasilnega vedenja. Pri tem se je treba zavedati, da opozorilni znaki nakazujejo na potencial za nastanek nezaželenega vedenja, vendar pa ga z gotovostjo ne morejo napovedati. Čeprav je težko določiti znake, ki vodijo v nasilje, razni avtorji mednje uvrščajo predvsem odkrite grožnje z nasiljem, nenadne spremembe vedenja, izražanje nenavadnih in čudnih misli, obsedenost z orožjem, resno depresivnost, zlorabo drog in alkohola.

Med pomembne aktivnosti različnih deležnikov zagotovo sodi prepoznavanje ranljivih skupin in indikatorjev za zgodnjo prepoznavo tveganj znotraj teh skupin. Predvsem tuje izkušnje kažejo, da med najranljivejše skupine sodijo tudi zaporniki, migranti in begunci, ki se soočajo s težavnimi okoliščinami in številnimi negativnimi izkušnjami. Te povečujejo njihovo dovzetnost za razvoj ekstremističnih prepričanj. Kljub prepoznavanju tveganosti pa je število identificiranih primerov radikalizacije med omenjenimi skupinami v praksi relativno nizko, zato so potrebne dodatne raziskave o naravi in razširjenosti problematike.

V prispevku smo analizirali tveganja povezana z radikalizacijo med zaporniki in prosilci za mednarodno zaščito s pomočjo večdelne raziskave, ki je obsegala pregled literature in primerov iz praks, terensko anketiranje med policisti, ki se

ukvarjajo s preiskovanjem in preprečevanjem radikalizacije, in fokusno skupino s strokovnjaki s področja izvrševanja kazenskih sankcij. Na podlagi pregleda literature in primerov iz praks smo predstavili okoliščine, ki vplivajo na ranljivost in dovzetnost za radikalizacijo, s pomočjo raziskav pa smo ocenili tudi izkušnje strokovnjakov v Sloveniji s tovrstno problematiko, ugotavljali razširjenost radikalizacije med obravnavanimi skupinami ter identificirali potencialne dejavnike, ki bi jih lahko upoštevali v analizi tveganj in presojanju posamičnih primerov. Ugotovitve naše raziskave so podobne kot pri predhodno opravljenih študijah v tujih okoljih (Mulcahy et al., 2013; Silke, 2014; Thompson, 2016), vsaj kar se tiče potencialov za radikalizacijo v analiziranih okoljih. Se pa slovensko okolje od tujih loči v pogostosti teh pojavov, ki jih (za zdaj) v Sloveniji manj kot v tujini.

Rezultati raziskave so pokazali, da je dovzetnost za radikalizacijo, ki vodi v nasilni ekstremizem mogoče prepoznati na podlagi zunanjih in notranjih indikatorjev, povezanih z vedenjem, socializacijo in osebnimi prepričanji, ob upoštevanju kontekstualnih okoliščin analiziranih populacij. Kljub prepoznavanju potencialnih tveganj za radikalizacijo zapornikov, oseb v probaciji in prosilcev za mednarodno zaščito med ključnimi deležniki, ki se ukvarjajo s problematiko radikalizacije v Sloveniji, je zaznava tovrstnih pojavov v praksi redka. Kljub temu pa se na to ne gre zanašati, saj je stanje izjemno dinamično in spremenljivo. V nadaljevanju zato predstavljamo nekatere indikatorje za analizo tveganj za radikalizacijo med zaporniki in osebami v probaciji ter med prosilci za azil, ki bi lahko pomagali pri učinkovitem obvladovanju problematike tudi v prihodnje.

Na osnovi opravljenih intervjujev lahko za zaprte osebe in osebe v probacijskem postopku določimo indikatorje, ki bi lahko nakazovali na tveganje za radikalizacijo ali nasilen ekstremizem.

Pri zaprtih osebah gre predvsem za naslednje indikatorje:

- grožnje z nasilnim vedenjem,
- pridružitve nasilni skupini v zaporskem okolju,
- izkazovanje veselja ob prizorih nasilja na televiziji,
- zavračanje stikov z osebami nasprotnega spola (npr. s pravosodnimi policistkami),
- nenadna spreobrnitev v določeno vero,
- netolerantnost do drugače mislečih,
- poudarjanje potrebe po karizmatičnem/avtoritarnem vodji,
- izpostavljenost psihičnim in fizičnim zlorabam,
- nesprejemanje avtoritete, povezane s funkcijo ali institucijo/državo,
- dogmatska prepričanja o resničnosti – prikazovanje skrajnosti kot objektivne resničnosti in normalnosti,
- netolerantnost in izražanje sovražnosti do drugače mislečih,
- nenadna sprememba v vedenju,
- sovražni govor,
- izražanje lastne večvrednosti,
- povečevanje določenih idej, ideologije, naroda,
- tetovaže, ki odražajo ekstremizem.

Za osebe, ki so v probacijskem postopku, pa so značilni predvsem naslednji indikatorji:

- nenadno in nepojasnjeno odstopanje od aktivnosti iz osebnega načrta posameznika/posameznice v probacijskem procesu,
- avtoritaren pogled na svet (rigidnost, netolerantnost do nejasnosti, nesprijemanje avtoritete, izražena agresivnost do »drugih, drugačnih«),
- dogmatska prepričanja o resničnosti (npr. prepričanje o preživetju najmočnejšega),
- netolerantnost in jasno izražanje sovražnosti do drugače mislečih,
- apokaliptičen vidik razmišljanja (npr. prihod mrtvih),
- paranooidnost,
- poudarjanje potrebe po karizmatičnem/avtoritarnem vodji,
- prisotnost dejavnikov iz skupine 3N (»needs« oz. potrebe – izražanje nenavadnih/neobičajnih potreb, »narratives« oz. pripovedni pomen dogodkov – komuniciranje ekstremnih stališč/idej in »networks« oz. mreže – vključevanje v ekstremistične skupine),
- osebne stiske posameznika,
- pogosta zloraba prepovedanih drog/alkohola,
- izpostavljenost psihičnim in fizičnim zlorabam,
- poslabšani odnosi v družini ali v posameznikovem socialnem okolju,
- sovražni govor,
- izražanje lastne večvrednosti,
- poveljevanje določenih idej, ideologije, naroda,
- tetovaže, ki odražajo ekstremizem.

In kaj lahko rečemo o indikatorjih radikalizacije za skupine oz. posameznike, ki so nastanjeni v azilnih domovih in centrih za tujce? Žal iz slovenske prakse, ki k sreči še ne priča o radikalizaciji kot resnem problemu med omenjeno populacijo, in iz intervjujev, ki tudi niso pokazali na neko kritično maso dogodkov in situacij, ki bi nam pomagali pri oblikovanju indikatorjev, si v nadaljevanju pomagamo z ugotovitvami in zaključki, ki izhajajo iz tuje literature in tujih praks. Sklepamo lahko, da bi bilo možno tudi v Sloveniji zaznavati procese radikalizacije v azilnih domovih in centrih za tujce, na katere bi opozarjali posamezni ali splet naslednjih indikatorjev:

- zavračanje komuniciranja z nasprotnim spolom,
- dogmatsko razmišljanje in dojemanje sveta,
- zavračanje vključevanja integracijske dejavnosti (npr. pridobivanje delovnih, jezikovnih kompetenc ipd.)
- umik v osamo, izolacija,
- depresivnost, druge psihične težave,
- zavračanje vrednot okolja,
- komuniciranje občutka nepravčnosti, krivičnosti, krivde drugih,
- komuniciranje skrajnih verskih idej,
- pogoste kršitve hišnega reda, zavračanje pravil,
- izražanje idej o večvrednosti.

K slednjim indikatorjem velja dodati, da dolgotrajni postopki o odločanju za pridobitev mednarodne zaščite zagotovo niso najboljša popotnica z vidika

preprečevanja radikalizacije. Prej nasprotno – ponujajo čas in okoliščine, da se zgoraj omenjeni procesi pri osebah lažje razvijejo, na to pa so nas ne nazadnje opozorili tudi policisti, ki so sodelovali v naši raziskavi.

Tako kot vsaka raziskava pa ima tudi naša določene omejitve. Glavna omejitev predstavljenih raziskav je v manjši ciljni populaciji (tj. policisti in predstavniki sistema za izvrševanje kazenskih sankcij, ki se v Sloveniji ukvarjajo s preprečevanjem radikalizacije), zaradi česar je bilo zbiranje podatkov omejeno na majhen vzorec izpraševancev. Posledično je pri oblikovanju oz. posploševanju sklepov potrebna posebna previdnost. Ker takšne študije v Sloveniji še ni bilo izvedene, so ugotovitve izvirne, vendar je posledično onemogočena primerjava rezultatov. Skladno s tem bi bilo treba v prihodnje zagotoviti primerljivost in poglobljenost ugotovitev z nadaljnjim raziskovanjem področja, predvsem v smeri: a) poglobljenih študij zaznanih primerov radikalizacije v obravnavanih skupinah; b) ugotavljanja stališč in izkušenj drugih pomembnih deležnikov (npr. socialnih delavcev, psihologov, prostovoljcev, predstavnikov verskih skupnosti, nevladnih organizacij) in c) sistematičnih analiz pristopov posameznih skupin deležnikov k analiziranju tveganj, preprečevanju radikalizacije in deradikalizacije. Glede na rezultate raziskave bi bilo smiselno podrobneje proučiti tudi časovne in prostorske okoliščine radikalizacije (npr. pred, med in po prestajanju kazni oz. v okviru procesa migracije in obravnave prošnje za mednarodno zaščito) med analiziranimi skupinami, predvsem z vidika posameznih faz, po katerih se navadno razvijata radikalizacija in nasilni ekstremizem. Na ta način bi lahko zagotovili večjo veljavnost prepoznanih indikatorjev tveganj in identificirali primere dobrih praks, kakor tudi ključne pomanjkljivosti pri naslavljanju problematike v praksi. Kljub opisanim omejitvam pa nam je z raziskavo uspelo identificirati nekatere potencialne indikatorje, ki bi bili uporabni za ugotavljanje tveganj in podporo razvoju preventivskih strategij.

Zaključimo lahko, da predstavljeni rezultati nudijo vpogled v trenutno stanje radikalizacije med različnimi ranljivimi skupinami v Sloveniji. Gre za prvo tovrstno raziskavo v Sloveniji, ki proučuje tveganja za radikalizacijo med zaporniki, osebami v probaciji in prosilci za mednarodno zaščito in zato predstavlja pomemben korak v proučevanju tovrstne problematike. Čeprav ne moremo govoriti o velikih razsežnostih pojava radikalizacije, so ugotovitve lahko uporabne za strateško in operativno raven strokovnjakov, tako pri načrtovanju kot izvajanju programov preprečevanja radikalizacije, odvracanja od radikalizacije in deradikalizacije v prihodnje.

UPORABLJENI VIRI

- Antunez, J. C. (2019). *Refugees and terrorism: The real threat*. <http://www.seguridad-internacional.es/?q=es/content/refugees-and-terrorism-real-threat>
- Bensman, T. (2019). *What terrorist migration over European borders can teach about American border security*. Center for Immigration studies. <https://cis.org/Report/Terrorist-Migration-Over-European-Borders>
- Berardinelli, D. in Guglielminetti, L. (2018). Preventing violent radicalisation: The Italian case Paradox. V M. Tomita (ur.), *Groups with special needs in community measures – the 7th edition. International Conference: Multidisciplinary perspectives in the quasi-coercive treatment of offenders* (str. 28–33). Filodiritto.

- Bucerius, S. M. (2011). Immigrants and crime. V M. Tonry (ur.), *The Oxford handbooks in criminology and criminal justice* (str. 385–419). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195395082.013.0013>
- Butcher, K. F. in Morrison Piehl, A. (2007). *Why are immigrants' incarceration rates so low? Evidence on selective immigration, deterrence, and deportation* (NBER Working paper series, Working Paper, 13229). National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w13229.pdf>
- Council of the European Union. (2014). *Revised EU strategy for combating radicalisation and recruitment to terrorism 9956/14*. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9956-2014-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union. (2018). *EU Counter-terrorism strategy*. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy/>
- De Goede, M. in Simon, S. (2013). Governing future radicals in Europe. *Antipode*, 45(2), 315–335.
- Dreher, A., Gassebner, M. in Schaudt, P. (2017). *The effect of migration on terror – Made at home or imported from abroad?* (CESifo Working Paper, No. 6441). Munich Society for the Promotion of Economic Research – CESifo GmbH. https://www.econstor.eu/bitstream/10419/161880/1/cesifo1_wp6441.pdf
- Edwards, A. (9. 9. 2015). Pogled UNHCR: »begunec« ali »migrant« – kaj je pravilno? United Nations Information Service. <http://www.unis.unvienna.org/unis/sl/pressrels/2015/unisinf513.html>
- Eleftheriadou, M. (2018). Refugee radicalization/militarization in the age of the European refugee crisis: A composite model. *Terrorism and Political Violence*, 30(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1516643>
- European Network of Deradicalisation. (2014). *Final report*. Violence Prevention Network.
- Europol. (2019). *European Union terrorism situation and trend report (TESAT)*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/terrorism-situation-and-trend-report-2019-te-sat>
- Global Counterterrorism Forum. (13. 9. 2016). *Prison management recommendations to counter and address prison radicalization* [Video]. YouTube. <https://toolkit.thegctf.org/en/Detection-and-Intervention/Detail/id/78>
- Hannah, G., Clutterbuck, L. in Rubin, J. (2008). *Radicalization or rehabilitation. Understanding the challenge of extremist and radicalized prisoners*. RAND Corporation.
- Illgner, C. (2019). *Current challenges of sentenced extremists for prison regimes* (Ex Post paper). RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-p-and-p/docs/ran_pp_paper_prison_regimes_lisbon_21-22_112019_en.pdf
- Jones, C. R. (2014). Are prisons really schools for terrorism? Challenging the rhetoric on prison radicalization. *Punishment and Society*, 16(1), 74–103.
- Konvencija o statusu beguncev. (1951). https://www.unhcr.org/si/wp-content/uploads/sites/25/2017/06/1951_Convention_status_refugees-svn.pdf
- Korn, J. (2016). European CVE strategies from a practitioner's perspective. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 668(1), 180–197.
- Koser, K. in Cunningham, A. (2017). Migration, violent extremism and social exclusion. V M. McAuliffe in M. Ruhs (ur.), *World migration report 2018* (str. 208–223). International Organization for Migration.

- Kozmelj, R. (2018). Prevent-refer-address concept as multi-stakeholder response to radicalisation in the Western Balkans. V G. Meško, B. Lobnikar, K. Prislan in R. Hacin (ur.), *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: From common sense to evidence-based policy-making: Conference Proceedings* (str. 87–102). Maribor University Press.
- Kubrin, C. E. (2012). Immigration and crime. V F. T. Cullen in P. Wilcox (ur.), *The Oxford handbook of criminological theory* (str. 691–708). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199747238.013.0023>
- Liebling, A., Arnold, H. in Straub, C. (2011). *An exploration of staff –prisoner relationships at HMP Whitemoor: 12 years on* (Revised Final Report). Ministry of Justice/National Offenders Management Service and Cambridge Institute of Criminology. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217381/staff-prisoner-relations-white-moor.pdf
- Martinez, R. in Lee, M. T. (2000). On Immigration and crime. V G. LaFree (ur.), *The nature of crime: Continuity and change* (str. 485–524). U.S. Department of Justice, Office of Justice programs, National Institute of Justice.
- McCauley, C. in Moskaleiko, S. (2008). Mechanisms of political radicalization: Pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 415–433. <https://doi.org/10.1080/09546550802073367>
- Meško, G., Frangež, D., Rep, M. in Sečnik, K. (2006). Zapor: družba znotraj družbe – pogled obsojencev na odnose in življenje v zaporu. *Socialna pedagogika*, 10(3), 261–286.
- Mulcahy, E., Merrington, S. in Bell, P. (2013). The radicalisation of prison inmates: Exploring recruitment religion and prisoner vulnerability. *Journal of Human Security*, 9(1), 4–14. <https://doi.org/10.12924/johs2013.09010004>
- Nasilni ekstremizem v zaporih: Priprti, a ne povsem varni. (6. 2. 2017). *Dnevnik*. <https://www.dnevnik.si/1042761963>
- Norwegian Refugee Council. (2017). *Countering violent extremism and humanitarian action*. https://www.nrc.no/globalassets/pdf/position-papers/170622-nrc-position-paper_cve-and-humanitarian-action---fv.pdf
- OECD. (2013). *International Migration Outlook 2013*. https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2013-en
- Parliamentary Assembly. (2018). *PACE – Resolution 2238 (2018) – Radicalisation of migrants and diaspora communities in Europe*. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25155&lang=en>
- Perešin, A. (2019). *Preventing radicalisation of asylum seekers and refugees* (Ex post paper). RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_asylum_seekers_refugees_rome_11122019_en.pdf
- Prislan, K., Černigoj, A. in Lobnikar, B. (2018). Preventing radicalisation in the Western Balkans: The role of the police using a multi-stakeholder. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 69(4), 257–268.
- RAN. (n. d.). *Dealing with radicalisation in a prison and probation context* (RAN P&P – practitioners working paper). https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-news/docs/ran_p_and_p_practitioners_working_paper_en.pdf

- Rekawek, K., Matějka, S. Szucs, V., Beňuška, T., Kajzarová, K. in Rafay, J. (2018). *Who are the European Jihadis?* (Project Midterm Report). Globsec. https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2018/09/GLOBSEC_WhoAreTheEuropeanJihadis-Midterm-Report.pdf
- Salas-Wright, C. P., Vaughn, M. G. Schwartz, S. J. in Córdova D. (2016). An »immigrant paradox« for adolescent externalizing behavior? Evidence from a national sample. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 51(1), 27–37. <https://doi.org/10.1007/s00127-015-1115-1>
- Sarma, K. M. (2017). Risk assessment and the prevention of radicalization from nonviolence into terrorism. *American Psychologist*, 72(3), 278–288.
- Silke, A. (2014). Risk assessment of terrorist and extremist prisoners. V A. Silke (ur.), *Prison, terrorism and extremism: Critical issues in management, radicalisation and reform* (str. 108–121). Routledge.
- Silke, A. in Veldhuis, T. (2017). Countering violent extremism in prisons: A review of key recent research and critical research gaps. *Perspectives on Terrorism*, 11(5), 2–11.
- Simcox, R. (2018). *The asylum-terror nexus: How Europe should respond*. The Heritage Foundation. <https://www.heritage.org/terrorism/report/the-asylum-terror-nexus-how-europe-should-respond>
- Sude, B., Stebbins, D. in Weiland, S. (2017). *Lessening the risk of refugee radicalization: Lessons for the Middle East from past crises*. RAND Corporation.
- Thompson, N. (2016). Root cause approach to prisoner radicalisation. *Salus Journal*, 4(3), 18–33. <https://search.informit.com.au/fullText;dn=441171304705998;res=IELHSS>
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2016). *Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons*. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf
- Venhaus, J. M. (2010). Why youth join Al-Qaeda?. *United States Institute of Peace*. <https://www.usip.org/sites/default/files/resources/SR236Venhaus.pdf>
- Vermeulen, F. in Bovenkerk, F. (2012). *Engaging with violent Islamic extremism: Local policies in Western European cities*. Eleven International.
- Wijk, J. in Bolhuis, P. M. (2017). Awareness trainings and detecting jihadists among asylum seekers: A case study from the Netherlands. *Perspectives on Terrorism*, 11(4), 39–49. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/621/1224>
- Zakon o probaciji (ZPro). (2017). *Uradni list RS*, (27/17).

O avtorjih:

Dr. Kaja Prislan, docentka na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: kaja.prislan@fvv.uni-mb.si

Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si

Dr. Branko Lobnikar, redni profesor na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si

Dr. Maja Modic, docentka na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: maja.modic@fvv.uni-mb.si

Indikatorji islamistične radikalizacije¹

Klemen Kocjančič, Iztok Prezelj

Namen prispevka:

Islamistična radikalizacija v smeri izvajanja nasilja je postala pereč družbeni problem, ki lahko doseže višek v islamističnem ekstremizmu in terorizmu. Namen prispevka je identificirati ključne indikatorje islamistične radikalizacije.

Metode:

Po preučitvi literature o ranljivosti verskih skupin sta bili v empiričnem delu uporabljeni metodi študije primerov in intervjujev s predstavniki ključnih verskih skupnosti ter Urada za verske skupnosti v Sloveniji.

Ugotovitve:

Obstoječi primeri islamistične radikalizacije v Sloveniji kažejo nižjo intenzivnost v primerjavi s tujino, a njihova prisotnost že omogoča opredelitev nabora indikatorjev. Intervjuji s predstavniki verskih skupnosti potrjujejo zavedanje nevarnosti islamistične radikalizacije in s tem povezanih tveganj. V prispevku so opredeljeni različni indikatorji islamističnega radikalnega vedenja in delovanja, še posebej pa so bili opredeljeni indikatorji radikalizacije borcev povratnikov.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Tovrstna opredelitev in pojasnitev indikatorjev islamistične radikalizacije sta absolutno relevantni z vidika oblikovanja slovenskega sistema identificiranja in zgodnjega opozarjanja na radikalizacijo pri posameznikih in skupinah. Rezultati so lahko uporabni tudi v drugih državah. Raziskava je omejena zaradi majhnega nabora sogovornikov, na katerem temeljijo indikatorji. To je bilo mogoče v določeni meri preseči z uporabo širše konceptualne literature na to temo.

Praktična uporabnost:

Nabor indikatorjev bo praktikom z različnih področij omogočal, da svojo pozornost usmerijo na oblike vedenja, ki so tvegane in značilne za islamistično radikalizacijo v smeri nasilja.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek na izviren način kombinira teorijo ranljivosti verskih skupin z modeli islamistične radikalizacije in intervjuji v lokalnem okolju. Rezultati pomembno dopolnjujejo obstoječe vedenje o spektru problema radikalizacije na osnovi identificiranih indikatorjev.

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v RS (šifra: CRP V5-1735), ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstvo za notranje zadeve RS. Projekt izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru.

UDK: 28-312.55

Ključne besede: indikatorji, verska radikalizacija, ekstremizem, islamistični terorizem, islamizem, polarizacija

Indicators of Islamic Radicalization

Purpose:

Islamic radicalization has become an increasing social problem, which can culminate under certain circumstances into extremism and terrorism. The purpose of this article is to identify the key indicators of Islamic radicalization.

Design/Methods/Approach:

In the article, we used the following methods: case studies, interviews with representatives of key religious communities and with the head of the Office for Religious Communities in Slovenia.

Findings:

Current cases of Islamic radicalization in Slovenia are of lower intensity in comparison to some other countries but their presence is sufficient to allow us to identify a set of indicators. Interviews with the representatives of the religious community pointed out the awareness of the risks of Islamic radicalization and related uncertainties. The article defines various indicators of Islamic radical behaviour and activity, including the indicators of radicalization of the foreign fighter returnees.

Research Limitations/Implications:

Identification and explanation of indicators of Islamic radicalization are relevant for the formation of Slovenian early detection and warning system. Results can be useful for other countries. The main limit of this research is a small number of interviewees as a base for our set of indicators. This was somewhat surmounted with the use of a broader conceptual literature on this subject.

Practical Implications:

Overview of indicators will allow various practitioners to focus their efforts on risky behaviour from the perspective of Islamic radicalization toward violence.

Originality/Value:

The article uniquely combines the theory of vulnerability of religious groups, the models of Islamic radicalization and the interviews from the local community. Results importantly contribute to the current knowledge on indicators of radicalization.

UDC: 28-312.55

Keywords: indicators, religious radicalization, extremism, Islamic terrorism, Islamism, polarization

1 UVOD

Islamistična radikalizacija v smeri uporabe nasilja je, poleg drugih oblik radikalizacije, postala pereč družbeni problem po koncu hladne vojne in še posebej

po 11. septembru 2001. Tako se pomembni del literature o radikalizaciji (Murshed in Pavan, 2011; Pargeter, 2008; Prezelj et al., 2018; Stemmann, 2006) osredotoča na islamistično radikalizacijo in džihadistični terorizem. To je povezano z dejstvom, da so v zadnjih dvajsetih letih v Evropi, poleg separatističnih oziroma etnonacionalističnih terorističnih napadov, največ najbolj nevarnih napadov z največjim številom žrtev zagrešile prav islamistične skupine (za podatke o tem glej Europol, 2019 in starejša poročila). Islamizem ali islamski fundamentalizem predstavljata posebno interpretacijo vere in v tem smislu poseben magnet, ki lahko v svojem negativnem smislu vodi tudi v radikalizacijo v smeri uporabe nasilja. Islamisti so nosilci politične ideologije, ki po mnenju Sue-Ann Lee (v Rabasa et al., 2010) v svoji skrajnosti zavračajo ločitev verske oblasti od moči države in tako skušajo vzpostaviti svojo različico islamske politične in pravne strukture, pri čemer uporabljajo tako nenasilne kot nasilne metode.

Islamistična radikalizacija vključuje prepričanje, da se muslimani za ponovno »izgradnjo« islamske države ne smejo držati le stroge salafistične ali skrajno konservativne interpretacije islama, slediti morajo tudi džihadu, ki je opredeljen kot oboroženi boj zoper sovražnika muslimanskih narodov in zoper aktualne vladarje muslimanskih držav, ki zamenjujejo božjo oblast s svojo (Gerges, 2005; Rabasa et al., 2010). V praksi obstaja veliko nesoglasij med islamisti, kar je povezano z različno stopnjo radikalnosti uresničevanja osnovnih ciljev. Najbolj skrajni islamisti po mnenju Saikala (2007) za svoje izhodišče jemljejo doktrino političnega džihadizma in verjamejo v vzpostavitev božje vladavine na zemlji, pri čemer so legitimna vsa sredstva, tudi vojna brez pravil in omejitev – terorizem. Islam razumejo kot ideologijo politične in družbene preobrazbe, tudi z uporabo nasilja, če je treba.

Pod vplivom Al Kaide in Islamske države se vedno bolj uveljavlja t. i. neoislamizem. Akbarzadeh in Mansouri (2007) definirata neoislamizem kot globalen, absolutno nehuman pristop, ki zagovarja strogo delitev na zlo in dobro, pri čemer so vsi, ki se absolutno ne podrejajo njihovi ideologiji in principom delovanja, zli sovražniki. Dalje navajata, da neoislamizem ne razlikuje med civilnimi in vojaškimi cilji. Prve cilje s perspektive civilizacijskega konflikta razumeta kot neizogibno postransko škodo. Tovrstno razumevanje neoislamizma odpira vrsto varnostnih, družbenih in političnih izzivov. Eden od teh izzivov je islamistična radikalizacija in družbena sposobnost njenega zgodnjega zaznavanja. Al Kaida je svojo ideologijo podprla z manipulacijo islama in njegovo reinterpretacijo. Privlačnost tovrstne ideologije lahko vodi v radikalizacijo in rekrutacijo novih članov terorističnih skupin po svetu.

Cilj tega prispevka je na osnovi teorije ranljivosti verskih skupin in intervjujev opredeliti temeljne indikatorje islamistične radikalizacije. Tovrstna opredelitev in pojasnitev indikatorjev sta absolutno relevantna z vidika oblikovanja slovenskega sistema identificiranja in zgodnjega opozarjanja na radikalizacijo pri posameznikih in skupinah. Dokazujemo tezo, da je na osnovi teorije in razgovorov s predstavniki islamskih skupnosti v Republiki Sloveniji že mogoče opredeliti široki spekter indikatorjev potencialne islamistične radikalizacije, ki bi ga bilo mogoče koristno uporabiti pri delovanju zoper radikalizacijo. Pri preverjanju teze smo se poleg teorije naslonili predvsem na intervjuja s predstavnikoma Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji in Slovenske muslimanske skupnosti, poleg tega pa so bili opravljeni intervjuji tudi s predstavniki drugih verskih skupnosti ter Urada za verske skupnosti pri Ministrstvu za kulturo.

V prispevku najprej predstavimo teorijo ranljivosti verskih skupin, kar je nadgrajeno s tremi evropskimi primeri islamistične radikalizacije, iz katerih je že mogoče razbrati nekatere potencialne indikatorje radikalizacije storilcev. Nato sledi predstavitev obstoječe literature o indikatorjih islamistične radikalizacije, kar nadgradimo z nekaterimi modeli radikalizacije, ki temeljijo na indikatorskem pristopu. V empiričnem delu prispevka pregledamo stanje verskih skupnosti v Republiki Sloveniji (s poudarkom na dveh islamskih skupnostih) in identificiramo ključne indikatorje islamistične radikalizacije.

2 TEORIJA O RANLJIVOSTI VERSKIH SKUPIN

Vera oz. pripadnost veroizpovedi je s sociološkega vidika ena izmed družbenih determinant, na podlagi katerih se ljudje med seboj povezujejo in hkrati od ostalih ločujejo. Tako se pripadnost/ločevanje določi na podlagi skupka idej (vrednote, prepričanja) ter institucije (skupek družbenih odnosov znotraj skupine) (Roberts, 1990). Religija je tako »kompleksen fenomen«, ki ima jasne družbene vloge in je hkrati »zapletena igra simbolov, mitov, obredov, mističnih doživetij in družbenih odnosov« (Roberts, 1990, str. 47).

Glede družbene vloge religije lahko izpostavimo dva makro vidika. Prvi vidik je funkcionalizem, ki »želi razložiti družbeno organizacijo in obnašanje z vidika, kako določen odnos ali prepričanje zadovolji človeške ali družbene potrebe«, kjer religija zagotavlja različne funkcije v družbi (npr. odgovori na duhovna vprašanja, nudenje emocionalne podpore, vzpostavitev prostora za družbeni stik in kontrolo itd.), pri čemer sta družba in religija med seboj povezani in odvisni (Little, 2013). Drugi vidik je »konfliktna teorija«, kjer (tako Karl Marx) vidi religijo kot »ideologijo, ki opravičuje trenutno družbeno stanje«, ter »interese posameznih skupin«. Drugi zagovorniki konfliktna teorije vidijo moderno družbo kot določeno »preko konflikta, prisile in merjenja moči med različnimi skupinami«, pri čemer je religija ena izmed determinant družbenega odnosa. Hkrati pa lahko religija oz. religijski konflikt predstavlja »vir integracijske povezovalnosti za versko skupnost«, predvsem v odnosu mi – oni (Roberts, 1990).

Družbeni konflikt, na podlagi religije, lahko privede do zaostritve sistema prepričanj, sprva znotraj same verske skupine, nato pa v odnosu do drugih verskih oz. družbenih skupin. To zaostrovanje oz. fundamentalizem je tako »mentaliteta, ki izraža moderno iskanje za univerzalnost in koherenco na splošno: samo ena resnica, ena oblast, ena avtentična razlaga, ki velja za vse, ena prava pot«. Fundamentalisti tako tipično zavržejo različne poglede na določeno tematiko in se nanašajo le na vir oz. vire, ki jih imajo za pravoverne, kar privede tudi do t. i. literalizma oz. dobeseznega razumevanja verskih prepričanj, verskih besedil itd. (Eberts, 1968; Pratt, 2018).

Verske skupnosti oziroma njihovi pripadniki so dovzetni na radikalizacijo še posebej, ko se pojavi t. i. fundamentalizem. Fundamentalizem je hkrati tudi (nasilna) reakcija na modernizacijo, ki je usmerjena v globalizacijo, povezovanje, pluralnost. Sprva je ta reakcija usmerjena na versko elito in oblast znotraj verske skupine, nato pa na njihove nasprotnike prav tako znotraj verske skupine (Herriot, 2009). To nasprotovanje se sprva kaže v zavračanju obstoječega, oblikovanje novega (predvsem struktur, institucij), v končni fazi pa lahko privede do uničenja obstoječega in nasprotujočega.

Ko fundamentalistični pogled preseže okvir verske skupnosti in poseže na prostor celotne družbe, se začne oblikovati politični sistem na podlagi fundamentalističnega pogleda. To v primeru nedoseganja zelenih političnih ciljev privede do radikalizma oz. ekstremizma ter na koncu tudi versko motiviranega terorizma (Bötticher, 2017). Preko religije verski teroristi tako »personalizirajo konflikt«, pri čemer so oni deležni tudi osebnih, verskih nagrad (vstop v raj itd.), v nasprotju z družbenimi nagradami sekularnih teroristov. Religija oz. verska organizacija hkrati zagotavlja organizacijsko mrežo za izvajanje teroristične dejavnosti, predvsem preko motivacije, opravičevanja, rekrutacije znotraj obstoječe verske mreže cerkva, mošej, molilnic. Prav tu igra religija ključno vlogo pri »utemeljevanju za nasilje«, ki predvsem nasprotuje državnemu monopolu glede uporabe sile. Verski teroristi se tako sklicujejo na višje, božje zakone, ki v njihovem prepričanju presegajo lokalne, državne in mednarodne predpise, zakone, pravila. S tem njihovo delovanje (terorizem) pridobi status kozmične vojne, ki presega le eno skupnost, ter zajema celoten svet, stvarstvo. S tem postanejo verski vojaki, vojaki za vero, s čimer njihovi nasprotniki samodejno pridobijo status demonov, zaničevalcev religije, za katere je edina rešitev njihovo (fizično) uničenje. Hkrati kozmična vojna opravičuje (ne)smotrnost konflikta, ki lahko traja večno, do izpolnitve njihovih ciljev ali božje intervencije (Juergensmeyer, 2017).

Posebno vprašanje pri preučevanju versko pogojenega radikalizma, ekstremizma in terorizma predstavljajo konvertiti, torej osebe, ki zavestno sprejmejo vero, v katero »niso bili rojeni«.² Konvertiti so v želji po (samo) dokazovanju pravovernosti in pripadanju (novi) veri izpostavljeni nevarnosti fundamentalizma; tako glede pravilnega razumevanja verskih norm, ponotranjenja verskih idej kot tudi (zunanjih) simbolnih pripadnosti veri (verski obredi, oblačila, obnašanje, jezik) (Moosavi, 2012).

Čeprav vse večje religije trdijo, da so usmerjene k miru, spoštovanju drugih in sobivanju z njimi, so določeni verniki v prav vseh primerih na določenih časovnih in geografskih točkah postali verski ekstremisti oz. teroristi. V zadnjih desetletjih v Evropi največjo varnostno grožnjo v okviru verskega terorizma predstavlja rast islamističnega terorizma, kar se je primarno odrazilo preko delovanja dveh islamističnih terorističnih skupin: Al Kaide in Islamske države (Wojciechowski, 2017). Obe skupini uporabljata številne pristope rekrutiranja, pri čemer je treba izpostaviti prehod s tradicionalnega neposrednega stika v živo na sodobnega posrednega na socialnih omrežjih. Pri tem izkoriščajo dve glavni točki za pridobivanje novih teroristov: samopomilovanje muslimanov glede (dejanskega ali namišljenega) slabega odnosa do njih v evropskih državah v kombinaciji z željo po pridobitvi moči in izbrisu grehov iz preteklosti. Med preteklimi grehi (prihodnjimi) islamističnih teroristov tako najdemo opustitev verskih dolžnosti (molitev petkrat na dan, vzdrževanje od alkohola) ter kriminalno preteklost (Brzuszkiewicz, 2018).

2 V islamski teologiji obstaja koncept fitra, ki trdi, da je islam naravna (vrojena) religija, kar pomeni, da se vsi ljudje (tudi drugače verni) rodijo kot muslimani, nakar zaradi različnih vzrokov (okolje, starši) zamenjajo vero. Konvertite imajo za reverta, tj. tiste, ki so se vrnili v naravno religijo (Adang, 2000).

3 NEKATERI TUJI PRIMERI ISLAMISTIČNEGA TERORIZMA IN RELEVANTNI INDIKATORJI RADIKALIZACIJE

Nazoren primer delovanja islamističnega terorizma v Evropi je celica Al Kaide, ki je s štirimi samomorilskimi napadi na londonske vlake podzemne železnice in avtobus julija 2005 povzročila smrt več kot 50 ljudi; skoraj 800 pa je bilo ranjenih. Od štirih napadalcev so bili trije pakistanskega rodu, rojeni v Združenem kraljestvu, medtem ko je bil en napadalec konvertit jamajškega rodu. Vsi so imeli urejeno življenje, ko so prišli pod vpliv radikalnih pridigarjev (House of Commons, 2006).

Drugi primer je t. i. bruseljska celica Islamske države, ki je v letih 2014–2016 izvedla več terorističnih napadov v Franciji in Belgiji. V dveh serijah terorističnih napadov novembra 2015 v Parizu in marca 2016 v Bruslju je umrlo 173 ljudi (vključno s samomorilskimi napadalci), medtem ko jih je bilo 753 ranjenih. Operativni poveljnik celice Abdelhamid Abaaoud se je rodil in odraščal v bruseljski soseski Molenbeek, ki predstavlja eno izmed žarišč islamistične radikalizacije v Evropi. Abaaoud je maroškega rodu, svojo mladost pa je preživel kot uživalec mamil in manjši kriminallec. Kombinacija širšega okolja (soseska) ter čas, preživet v zaporu, kjer je prišel v stik z zaprtimi radikalci, ga je radikalizirala, kar je privedlo do njegovega odhoda v Sirijo. Od tam se je po usposabljanju vrnil in prevzel lokalno načrtovanje terorističnih napadov. V njegovi celici so bili njegovi sorodniki in prijatelji iz otroštva ter zapora, ki so imeli skoraj identične zgodbe, kot tudi podobno radikalizirani pripadniki Islamske države (The Associated Press, 2018).

Tretji primer je tunizijski državljani Anis Amri, ki je decembra 2016 ubil poljskega voznika tovornjaka ter nato s tovornjakom zapeljal v ljudi, zbrane na berlinskem božičnem sejmu; ubil je dvanajst ljudi in jih ranil več ducat. Z nedokončano srednjo šolo in kriminalno preteklostjo v domovini je izkoristil migrantsko krizo in odšel v Evropo. Preko Italije in Švice je prišel v Nemčijo, pri čemer je uporabljal najmanj 14 različnih lažnih identitet v upanju na pridobitev azila. Ko je bil zavržen, se je v Nemčiji samoradikaliziral z branjem radikalnih islamističnih vsebin na spletu, kjer je tudi debatiral in načrtoval možne oblike napada na večje skupine ljudi v Nemčiji, dokler ni dejansko izvedel napada (Counter Extremism Project, 2019).

Kratek opis zgornjih primerov nakazuje na naslednje možne indikatorje, ki odražajo versko (islamistično) radikalizacijo:

- konvertitstvo, vpliv radikalnih pridigarjev,
- življenje v revnem in radikalnem okolju, povezanost s kriminaliteto,
- pridobivanje lažnih identitet in
- uporaba spleta za razpravo o radikalnih akcijah oziroma možnih oblikah napada.

4 EMPIRIČNI INDIKATORJI VERSKO USMERJENE (ISLAMISTIČNE) RADIKALIZACIJE

Dzhekova et al. (2017) indikatorje potencialne radikalizacije razdelijo na dve krovni skupini: obnašanje (spremembe v obnašanju, delovanju, izgledu) in kognitivno delovanje (ustno izražanje prepričanja, mnenja in naklonjenosti). Dalje

ponujajo tristopenjsko razdelitev indikatorjev glede na resnost oz. grožnjo, in sicer: namigujoče (angl. *suggestive*), oznanilne (angl. *red flag*) in visoko rizične (angl. *high risk*). Namigujoči indikatorji kažejo na ranljivost osebe, pri čemer posamični indikatorji ne morejo predstavljati radikalizacije. Pri oznanilnih indikatorjih obstajajo že bolj resni pogledi, usmerjeni v potencialno delovanje in obnašanje, a še vedno obstaja potreba po razjasnitvi pogledov. V najhujši obliki indikatorjev je oseba že sprejela, ponotranjila radikalne ideje, vključno z nasilnim delovanjem.

Oznanični indikatorji	
Javno izražanje svojih težav	Oznajanje nelegitimnih radikalnih idej proti demokratični, sekularni družbi
Izražanje bipolarnega pogleda na svet (mi proti drugim)	Javno izražanje podpore terorističnim organizacijam in njihovim ciljem
Zaničevanje, zavračanje legitimnosti (sekularnih) voditeljev	Javno izražanje podpore nasilnim, terorističnim dejanjem
Sovražni govor proti drugim	

Tabela 1:
Nekateri indikatorji potencialnega radikalnega kognitivnega delovanja (Dzhekova et al., 2017)

Namigujoči indikatorji	Oznanični indikatorji
Izolacija od družine in širše družbe	Posedovanje in/ali širjenje ekstremistične propagande
Opazne spremembe v verskem in vsakodnev- nem obnašanju, delovanju	Organizacija in sodelovanje na javnih shodih, dogodkih z ekstremistično vsebino
Vzdrževanje stikov z radikalnimi pridigarji, voditelji	Stiki z drugimi ekstremističnimi skupinami doma in v tujini
Izolacija v sklopu radikalne skupine	Kriminalno delovanje (v smislu financiranja terorističnih načrtov)

Tabela 2:
Nekateri indikatorji potencialnega radikalnega obnašanja (Dzhekova et al., 2017)

Dzhekova et al. (2017) med visoko tvegane indikatorje uvrščajo potovanje na krizna žarišča (konfliktna področja), sodelovanje v vojaškem, borbenem usposabljanju in nakupovanje orožja, eksploziva in s tem povezanega materiala.

Raziskovalci so v študiji o t. i. samotarskih (angl. *lone-actor*) teroristih v ZDA ugotovili naslednje potencialne indikatorje: 52 % teroristov je začelo predhodno nakupovati orožje in 59 % jih je predhodno govorilo o svojih namenih glede družine ali prijateljev. Enak delež teroristov je javno izražal ekstremistično ideologijo oz. se pritoževalo glede svojega stanja, položaja. 69 % teroristov je predhodno izrazilo željo o ranitvi drugih. 76 % jih je predhodno javno objavilo svoje namere. Preučevanje ožjega in širšega kroga družinskih članov, prijateljev in znancev je pokazal, da so bili v 77 % seznanjeni s storilčevimi ekstremističnimi pogledi in v 80 % z njegovimi pritožbami (Smith, 2018).

Schmidt (2013) navaja indikatorje, ki jih je določila nemška zvezna dežela Brandenburg za spremljanje radikalizacije v smeri džihadističnega terorizma:

- vidne spremembe v načinu oblačenja in vedenja,
- prekinitev stikov z lastno družino in posvečanje novim prijateljem,
- vera postane razlaga za vse in se nanjo stalno sklicuje,
- označitev drugih muslimanov, ki striktno ne sledijo verskim praksam, za nevernike,
- udeležba v borilnih športih in urjenju preživetja,

- goljufije in druge kriminalne aktivnosti proti nevernikom,
- sodelovanje na verskih seminarjih radikalnih pridigarjev,
- obiskovanje džihadističnih spletnih strani in ogledovanje tovrstnih video posnetkov,
- učenje tujih jezikov, čemur sledi pot v tujino,
- izogibanje nadzoru (npr. izguba potnega lista ipd.),
- nenadna menjava oblačil nazaj v zahodna oblačila, izvajanje zabav pred napadom.

Precht (2007) pri svojem pristopu izpostavlja tri kategorije motivacijskih faktorjev, ki vodijo v radikalizacijo: okoljski faktorji (angl. *background factors*), sprožilni faktorji (angl. *trigger factors*) in priložnostni faktorji (angl. *opportunity factors*). Med okoljske faktorje uvršča krizo muslimanske identitete, osebne travme, doživetje diskriminacije in relativnih faktorjev deprivacije, segregacijo v življenjskem okolju in oblikovanje paralelnih družb, alienacijo in zaznane krivice ter relativno odsotnost debate med muslimani glede islamističnega terorizma. Med sprožilne faktorje uvršča: zahodno zunanjo politiko in posamične provokativne incidente, mit džihada in željo po aktivizmu, prisotnost karizmatičnih oseb ali duhovnega svetovalca. Med priložnostne faktorje pa sodijo mošeje, internet in satelitski kanali, šole, univerze, mladinski klubi ali delo, zapori, športne aktivnosti, lokali, bari in knjižarne.

V literaturi so bili predstavljeni tudi številni modeli radikalizacije. Med njimi so nekateri, ki so uporabni pri izpostavljanju indikatorjev. Štiristopenjski proces radikalizacije – model obveščevalnega oddelka newyorške policije – se začne pri »predradikaliziranem« posamezniku, ki je izpostavljen salafistični džihadizaciji. Temu sledi proces samoidentifikacije, v katerem se posameznik natančno seznani s salafističnim islamom in njegovo ideologijo. Sledi faza indoktrinacije, v kateri se posameznikova prepričanja še poglobijo, poleg tega pa se obda s podobnimi posamezniki. Na koncu je še faza džihadizacije, v kateri posameznik v popolnosti sprejme radikalni salafistični islam in deluje v skladu z njim. Avtorji identificirajo razne faktorje, ki pospešujejo ali upočasnjujejo ta proces, kot so denimo diskriminacija, ekonomski problemi, spremembe v osebni situaciji, kot je denimo smrt v družini. Avtorji ne razložijo, kaj pomeni »predradikalizirano« in zanemarijo vlogo kontekstualnih faktorjev (Bondokji et al., 2017; Young et al., 2013). Sagemanov štiristopenjski model je bil izdelan na osnovi psihološkega proučevanja številnih islamističnih teroristov. Model se začne s člani družbe, ki izkusijo moralno ogorčenje zaradi zaznanih kršitev tistega, kar je prav (npr. ubijanje muslimanov v Bosni). V drugem koraku se ta občutek ogorčenja prevede v interpretacijo dogodkov, v kateri navedeni incidenti niso več izolirani, ampak postanejo del splošne vojne proti Islamu. V tretjem koraku se ta percepcija začne odražati v posameznikovem dnevnem življenju: njegove individualne izkušnje diskriminacije se povežejo s širšo diskriminacijo v vojni proti Islamu. V zadnjem koraku pa se ti občutki prevedejo v akcijo, v kateri posameznik poišče mrežo podobnih posameznikov in v interakciji z njimi nadaljuje radikalizacijo. Sagemanov model je asimetričen, saj se zelo osredotoča na prve tri korake, potem pa »izgubi« posameznika, ko vzpostavi stik z mrežo podobnih posameznikov. Oziroma z drugimi besedami: model se dobro osredotoča na prve tri korake,

zanemarja pa tisto najpomembnejše na koncu (Young et al., 2013). Tarnbyjev osemstopenjski proces rekrutiranja je nastal na osnovi Sagemanovega modela in njegove dopolnitve do točke, ko posameznik stori teroristično dejanje. Model je razvit na osnovi spremljanja celice, ki je izvedla napad 11. septembra 2001 v ZDA. Model vključuje naslednje korake (Young et al., 2013):

1. odtujitev in marginalizacija posameznika,
2. duhovno iskanje,
3. proces radikalizacije,
4. srečevanje in povezovanje s podobno mislečimi ljudmi,
5. postopna osamitev/izolacija in oblikovanje celice,
6. sprejemanje nasilja kot legitimnega političnega sredstva,
7. povezava s selektorjem (angl. *gatekeeper*) ter
8. teroristični akt.

Pomanjkljivost tega modela je v tem, da odraža radikalizacijo v konkretnem primeru in v tem smislu ne predstavlja modela z univerzalnim pomenom (Young et al., 2013).

Sklenemo lahko, da sama teorija in modeli radikalizacije ponujajo že širok spekter indikatorjev, ki jih lahko koristno uporabimo pri identifikaciji in spremljanju radikalizacije. Dejstvo je tudi, da ne obstaja enoten celoviti model in verjetno ga zaradi kompleksnosti problematike niti nikoli ne bo.

5 VERSKA RADIKALIZACIJA V SLOVENIJI

Trenutno je v Sloveniji registriranih 54 cerkva in drugih verskih skupnosti, s čimer se kaže velika pluralnost na področju organizirane religije (Ministrstvo za kulturo, 2019a). A le sedem cerkva in drugih verskih skupnosti presega minimalne zahteve (vsaj tisoč pripadnikov na enega verskega uslužbenca) za državno (so)financiranje skupnosti: Katoliška cerkev, Evangeličanska cerkev augsburške veroizpovedi v Republiki Sloveniji, Evangelijska binkoštna cerkev, Srbska pravoslavna cerkev, Metropolija zagrebško-ljubljanska, Krščanska adventistična cerkev, Islamska skupnost v Republiki Sloveniji in Slovenska muslimanska skupnost (Ministrstvo za kulturo, 2019b). Glede števila vernikov se lahko opiramo na rezultate zadnjega popisa prebivalstva, kjer so zbrani tudi podatki o veroizpovedi: 57,8 % vprašanih se je izreklo za katoličane, 2,4 % za pravoslavce, 1,5 % za muslimane, 0,7 % za evangeličane in 0,1 % za druge protestante; 0,2 % vprašanih so verniki, a ne pripada nobeni veroizpovedi (Statistični urad, 2019). Upoštevati je treba, da so različne krščanske skupnosti zaradi dolgoletne, večstoletne prisotnosti avtohtone religije na prostoru Republike Slovenije, medtem ko so se druge pojavile predvsem po koncu druge svetovne vojne s priseljevanjem (primarno) državljanov drugih republik in pokrajin nekdanje Jugoslavije. Tu gre predvsem za pripadnike muslimanskih skupnosti, po rodu iz Bosne in Hercegovine, Kosova, Makedonije, kot pozneje tudi Albanije (Osredkar, 2011).

Tako je pripadnost veri povezana s pripadnostjo narodnosti oz. etničnosti, kar vpliva še na dodatno stopnjo razločevanja v odnosu med večino in (versko/narodnostno) manjšino (Fox, 2000). Vprašanje odnosa med staro manjšino in novimi prišleki ter s tem stika med dvema religijama je ključno pri razumevanju, zakaj prihaja do napetosti med versko pluralnostjo in demokracijo (Davie, 2007; Ngari in Reva, 2017).

Verski radikalizem je v Sloveniji prisoten predvsem zaradi delovanja globalnega islamističnega terorizma, ki Slovenijo uporablja kot državo izvora (rekrutov, sredstev) ter tranzita (prečkanje slovenskega ozemlja). Osamljeni so primeri, ko je prišlo do poskusa terorističnih dejanj v Sloveniji; tj. primer napada islamističnega rekruterja in njegove žene na policiste v letih 2010 in 2012³ (Al. Ma., 2012); primer Lorisa Brljafa in poskusa napada v Ljubljani leta 2018⁴ (Hrvaški mladenič priznal krivdo za terorizem, 2018). Večjo pozornost varnostnih sil in medijev so pritegnili primeri odhodov slovenskih državljanov v Sirijo oz. Irak, kjer so se borili v sklopu islamističnih skupin. Najmanj eden je bil ubit v bojih, eden pa je bil po prihodu nazaj v Evropo obsojen zaradi teroristične dejavnosti. Iz tega je razvidno, da v Sloveniji vendarle razpolagamo že z zadostnim številom primerov, na osnovi katerih lahko opredelimo indikatorje tipične radikalizacije v smeri islamističnega ekstremizma. Na srečo je takšnih pojavov še vedno bistveno manj kot v številnih drugih evropskih državah.

Za potrebe projekta Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji (RadCePro) in tega prispevka so bili opravljeni intervjuji s predstavniki ključnih verskih skupnosti v Sloveniji in Urada za verske skupnosti.⁵ Za ta prispevek je še posebej pomembno, da smo opravili intervju s predstavnikom Slovenske muslimanske skupnosti imamom Osmanom Đogićem in s predstavnikom Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji dr. Nedžadom Grabusom (muftijem in predsednikom mešihata). V okviru opravljenih intervjujev sta sodelovali dve največji verski skupnosti v Sloveniji (Katoliška cerkev in Islamska skupnost v Republiki Sloveniji) in predstavniki manjših verskih skupnosti. Predstavniki verskih skupnosti so odgovarjali na vprašalnik, ki je vseboval vprašanja na spektru od njihovega zaznavanja radikalizacije, pripravljenosti na spremljanje radikalizacije do različnih ukrepov zoper radikalizacijo. Eno od vprašanj je bilo tudi, kaj bi bili zanje indikatorji radikalizacije.

Vse obravnavane verske skupnosti sodijo v krščanske in islamske verske skupnosti, ki so glede na širše evropsko okolje tudi najbolj dovzetne glede radikalizacije, ki prihaja znotraj verskih skupnosti in je usmerjena na širšo

3 Oktobra 2010 so policisti Policijske uprave Murska Sobota obravnavali moškega in žensko brez osebnih dokumentov. V nadaljnji preiskavi se je pokazalo, da je Nemčija za moškim, konvertitom v islam, razpisala evropski priporni nalog zaradi rekrutiranja za teroristične organizacije. Ženska je bila napotena nazaj v Avstrijo, a se je čez nekaj dni vrnila in v ponovnem policijskem postopku napadla policista. Junija 2012 so policisti oba ponovno aretirali pri Velenju, pri čemer je moški napadel policiste. V preiskavi se je pokazalo, da se je par več časa skrival na širšem področju avstrijske Koroške, avstrijske in slovenske Štajerske, pri čemer sta zagrešila tudi več tatvin in vlomov. Njun načrt je bil prečkati slovensko ozemlje in doseči islamistično skupnost v Bosni in Hercegovini (Al. Ma., 2012).

4 21-letni hrvaški državljani Loris Brljafa se je v kratkem času radikaliziral, pri čemer se je imel za simpatizerja, pripadnika Islamske države. Januarja 2018 je na avtobusu prisel na mejni prehod Dragonja, pri čemer je mejni policist ob pregledu ugotovil, da ima na sebi lažni samomorilski jopič (pas) ter nož. Julija istega leta je bil kot prvi v Sloveniji obsojen zaradi kaznivenga dejanja potovanja z namenom terorizma ter na posledični izgon iz države (Hrvaški mladenič priznal krivdo za terorizem, 2018).

5 Intervjuji so bili opravljeni z Danielom Grabarjem, Evangeljska binkoštna cerkev, 16. 5. 2019; Nedžadom Grabusom, Islamska skupnost v Republiki Sloveniji, 26. 4. 2019; Osmanom Đogićem, Slovenska muslimanska skupnost, 29. 3. 2019; Davidom Kranerjem, Katoliška cerkev, 15. 4. 2019; Zmagom Godino, Krščanska adventistična cerkev, 2. 4. 2019; Gregorjem Lesjakom, Urad za verske skupnosti, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, 5. 4. 2019.

skupnost, in glede radikalizma oz. ekstremizma, ki je usmerjeno na lastno versko skupnost. Izkaže se, da sta največji verski skupnosti najbolj izpostavljeni izražanju nasprotujočih pogledov proti njim in podvrženi poškodovanju infrastrukture, (ne)premičin, vandalizmu, krajam, ropom itd. Vsi verski predstavniki so zatrdili, da znotraj svoje verske skupnosti še niso zasledili primerov vernikov, ki bi se radikalizirali v smeri izvajanja nasilja. Prav tako nimajo uveljavljenih pravilnikov in indikatorjev, ki bi se nanašali na radikalizacijo, temveč bi skušali situacijo rešiti z ustaljeno versko prakso. Splošno gledano nobena verska skupnost ne prejema denarja oz. ne namenja denarja za delovanje na področju deradikalizacije, kot tudi nimajo vzpostavljenega sistema formalnega izobraževanja na tem področju. To področje primarno pokrivajo z organizacijo občasnih posvetovanj, konferenc, delavnic, na katerih svoje verske delavce usmerjajo v delovanje. Urad za verske skupnosti, ki je bil tudi med najinimi sogovorniki, kljub njihovim željam ne prejema proračunskega denarja za spremljanje radikalizacije. Verske skupnosti tudi niso povezane z državnimi ustanovami za skupno delovanje na tem področju. Enak odgovor smo prejeli tudi na Uradu za verske skupnosti, kjer so poudarili slabo sodelovanje z drugimi državnimi organi glede tega.

6 KORPUS INDIKATORJEV ISLAMISTIČNE RADIKALIZACIJE

Izražanje vere se izkazuje z različno stopnjo gorečnosti. Verske skupnosti se v osnovi zavzemajo za goreče verovanje v verski nauk, vendar pa goreče verovanje, ki vodi v izvajanje nasilja zoper člane lastne verske skupnosti ali druge osebe v sodobni evropski demokraciji, ni sprejemljiva oblika vedenja. Na osnovi predhodnih raziskav in intervjujev smo identificirali številne indikatorje islamistične radikalizacije, kot so:

- spremljanje internetnih vsebin na radikalnih spletnih straneh, forumih ipd.;
- vedenje ali izražanje mnenj, ki odražajo verski fundamentalizem, ki vodi v nasilje znotraj verske skupnosti ali navzven;
- agresivno konservativno izražanje vere v fizičnem ali spletnem prostoru in sprememba vedenja v tej smeri;
- zavračanje verskega nauka kot premalo radikalnega, spori z verskimi dostojanstveniki glede izražanja vere;
- utemeljevanje nasilja kot prave poti za širjenje vere (tudi s pomočjo spletnih komunikacijskih sredstev);
- občutek posameznika, da je verski vojak, katerega nasprotniki so demoni, ki jih je treba fizično uničiti;
- hitra sprememba religije (konvertiti) in velika goreča želja po pravovernosti ter pripadanju novi veri v povezavi z željo po nasilju;
- samopomilovanje muslimanov glede dejanskega ali namišljenega slabega odnosa do njih, ki vodi k želji po izbrisu grehov z nasiljem;
- verbalno podpiranje džihadistične rekrutacije (tudi v spletnem okolju);
- sovražni govor v zaprtih skupinah ali v javnosti (vključno s spletnim okoljem) v smeri izvajanja nasilja v imenu vere (ali proti drugi veri in verskim institucijam);

- radikalno pridiganje verskih dostojanstvenikov v smeri nujnosti izvajanja nasilja, kar bo potrdilo pravovernost vernikov;
- zavračanje drugačnega verskega mnenja in posledično vsiljevanje svojega verskega prepričanja znotraj verske skupnosti in navzven (nepripravljenost na dialog v zvezi z interpretacijo verskih besedil);
- visoka občutljivost na način izvajanja verske prakse, posledično vsiljevanje svojega verskega prepričanja znotraj verske skupnosti in navzven;
- samoizključitev iz verske skupnosti, družine in družbe;
- vpletenost gorečega vernika v kriminaliteto (npr. posedovanje lažne identitete (lažni dokumenti), uživanje mamil, nakup orožja oziroma substanc za izdelavo eksplozivnih naprav ipd.);
- financiranje teroristične dejavnosti za izpolnitev versko-političnih ciljev;
- simpatiziranje z verskimi terorističnimi skupinami, deljenje mnenja s podobno mislečimi osebami ter
- odhod v džihadistični boj na bojišče v tujino na osnovi rekrutacije.

Tuji borci povratniki so skupina, ki si zasluži posebno pozornost. Te osebe so bile večinoma pred odhodom na tuje bojišče že radikalizirane in se zdaj vračajo. Njihova glavna na novo dodana ogrožajoča karakteristika je posedovanje posebnih znanj, ki jih lahko uporabijo za ekstremistične potrebe. Zelo je pomembno, v kakšnem stanju se vrnejo s tujega bojišča. Lahko se vrnejo še vedno radikalizirani in potrebujejo deradikalizacijo, lahko pa se vrnejo brez ekstremističnih motivov, vendar predstavljajo ponovno tveganje za ponovno radikalizacijo.

Za to skupino oseb so uporabni naslednji specifični indikatorji:

- zanimanje za oborožene konflikte po svetu, ki so po naravi podobni konfliktu, v katerem je oseba sodelovala. Obstaja namreč tveganje po ponovnem odhodu na tuje bojišče;
- interpretacija o absolutni povezanosti bojišča v Siriji, Afganistanu ipd. s situacijo v Evropi in v tem kontekstu želja po prenosu nasilja s teh bojišč v Evropo;
- znaki mentalne neuravnovešenosti v kombinaciji s posttravmatskim stresnim sindromom;
- druženje z drugimi ekstremističnimi in radikalnimi osebami in vključenost v tovrstne skupine;
- opravljanje vloge rekruterja novih skrajnežev in teroristov;
- opravljanje vloge mentorja, informatorja in motivatorja za radikalizirajoče se osebe;
- opravljanje finančnih poslov, ki bi utegnili podpirati radikalizacijo, ekstremizem in terorizem;
- javno delovanje kot simbol in ustvarjalec propagande v smeri ekstremizma in radikalizacije.

Iz zgornjih indikatorjev je razviden širok razpon dejanj glede na njihovo zakonsko (ne)dovoljenost. Tako med indikatorji najdemo primere, ki so dovoljeni v sklopu osebnih pravic, svoboščin in so zavarovani z ustavo in/ali mednarodnimi pogodbami (npr. pravica do svobode vesti, verske in druge opredelitve ali osebnega prepričanja, pravica do združevanja itd.), hkrati pa na drugem polu

lahko zasledimo dejanja, ki so v Kazenskem zakoniku RS (2012) opredeljena kot kazniva (npr. javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti; sodelovanje v skupini, ki stori kaznivo dejanje, različna teroristična dejanja). V intervjujih so sogovorniki večkrat poudarili, da dosledno izpolnjevanje določenih verskih norm oz. pravil (npr. nošenje brade, določenih oblačil itd.) še ne pomeni radikalnega vedenja oz. ne more biti indikator radikalnega vedenja oz. obnašanja.

7 ZAKLJUČEK

Prispevek je na osnovi teorije ranljivosti verskih skupin in intervjujev izpostavil temeljne indikatorje islamistične radikalizacije. Tezo glede možnosti identifikacije širokega spektra indikatorjev potencialne islamistične radikalizacije, ki bi ga bilo mogoče koristno uporabiti v boju zoper radikalizacijo, potrjujeva na osnovi pregledane teorije in razgovorov s predstavniki verskih skupnosti v Sloveniji. Teorija ranljivosti verskih skupin že sama po sebi izpostavlja nekatere možne indikatorje. Radikalizacija se namreč vedno začne na neki točki ranljivosti in dovzetnosti. Trije kratki primeri islamistične radikalizacije iz evropskega okolja že sami po sebi postrežejo z nekaterimi možnimi indikatorji, ki smo jih prav tako identificirali. Obstoječa literatura o islamistični radikalizaciji ponuja kar nekaj virov, ki razpravljajo o indikatorjih. Še posebej je bilo koristno pregledati literaturo o modelih radikalizacije, ki omenja indikatorje in, kar je še posebej pomembno, vzpostavlja časovno gradacijo procesa islamistične radikalizacije.

Obstoječi primeri islamistične radikalizacije v Sloveniji sicer pokažejo nižjo intenzivnost v primerjavi z nekaterimi tujimi državami, vendar pa je njihova pojavnost zadostna, da lahko opredelimo spekter indikatorjev. Intervjuji s predstavniki verskih skupnosti potrjujejo tveganje tovrstne radikalizacije, hkrati pa ob zavedanju tega problema vendarle tudi kažejo omejeno stopnjo zmožnosti za identificiranje in spremljanje. Ugotovimo lahko, da verski voditelji sicer vedno delujejo v smeri pravilne interpretacije vere, vendar pa niso strokovno usposobljeni za preprečevanje radikalizacije v svojih vrstah.

V zadnjem delu smo na osnovi vsega navedenega identificirali široki spekter indikatorjev islamistične radikalizacije. Identificirani indikatorji se lahko uporabijo s strani praktikov iz različnih področij (varnostne službe, šolstvo, socialno delo, zdravstvo itd.) za potrebe identificiranja in zgodnjega opozarjanja na islamistično radikalizacijo pri posameznikih in skupinah. Nazadnje kaže še opozoriti, da spekter identificiranih indikatorjev presega kazniva dejanja, opredeljena v Kazenskem zakoniku RS (2012). Možna smer nadaljnjega raziskovanja na področju indikatorjev je testiranje izpostavljenih indikatorjev na novih primerih radikalizacije v Sloveniji. Novi primeri radikalizacije bi prej ali slej ponudili gradivo za postavitev novih indikatorjev.

UPORABLJENI VIRI

- Adang, C. (2000). Islam as the inborn religion of mankind: The concept of *fitra* in the works of Ibn Hazm. *Al-Qantara*, 21(2), 391–410.
- Akbarzadeh, S. in Mansouri, F. (2007). Contextualising neo-islamism. V S. Akbarzadeh in F. Mansouri (ur.), *Islam and political violence: Muslim diaspora and radicalism in the West* (str. 1–12). Tauris Academic Studies.

- Al. Ma. (30. 7. 2012). *Pri Velenju prijeli Nemca, ki je živel v gozdu in novačil teroriste*. MMC RTV SLO. <https://www.rtvsllo.si/crna-kronika/pri-velenju-prijeli-nemca-ki-je-zivel-v-gozdu-in-novacil-teroriste/288457>
- Bondokji, N., Wilkinson, K. in Aghabi, L. (2017): *Understanding radicalization: A literature review of models and drivers*. Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands in WANA Institute.
- Bötticher, A. (2017). Towards academic consensus definitions of radicalism and extremism. *Perspectives on Terrorism*, 11(4), 73–77. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/623/html>
- Brzuszkiewicz, S. (2018). Radicalisation in Europe after the fall of Islamic State: Trends and risks. *European View*, 17(2), 145–154.
- Counter Extremism Project. (2019). *Anis Amri*. <https://www.counterextremism.com/extremists/anis-amri>
- Davie, G. (2007). *The sociology of religion*. SAGE Publications.
- Dzhekova, R., Mancheva, M., Stoynova, N. in Anagnostou, D. (2017). *Monitoring radicalisation: A framework for risk indicators*. Center for the Study of Democracy.
- Eberts, P. R. (1968). Changes in political attitudes by socio-religious groupings. *Sociological Focus*, 1(3), 31–54.
- Europol. (2019). *European Union terrorism situation and trend report 2019*. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/tesat_2019_final.pdf
- Fox, J. (2000). Religious causes of discrimination against ethno-religious minorities. *International Studies Quarterly*, 44(3), 423–450.
- Gerges, F. A. (2005). *The far enemy. Why jihad went global*. Cambridge University Press.
- Herriot, P. (2009). *Religious fundamentalism: Global, local and personal*. Routledge.
- House of Commons. (2006). *Report of the official account of the bombings in London on 7th July 2005*. The Stationary Office. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228837/1087.pdf
- Hrvaški mladenič priznal krivdo za terorizem. (17. 7. 2018). STA. Pridobljeno na <http://www.sta.si/2535612/hrvaski-mladenic-priznal-krivdo-za-terorizem>
- Juergensmeyer, M. (2017). Does religion cause terrorism? V J. R. Lewis (ur.), *The Cambridge companion to religion and terrorism* (str. 11–22). Cambridge University Press.
- Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). (2012, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (50/12, 54/15, 6/16, 38/16 in 27/17).
- Little, W. (2013). *Introduction to sociology* (1st Canadian ed.). <https://opentextbc.ca/introductiontosociology/open/download?type=pdf>
- Ministrstvo za kulturo. (2019a). *Register cerkva in drugih verskih skupnosti*. http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_verske_skupnosti/register_cerkva_in_drugih_verskih_skupnosti/
- Ministrstvo za kulturo. (2019b). *Podatki o višini finančne pomoči za verske skupnosti od uveljavitve Zakona o verski svobodi leta 2007 do leta 2018*. http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/verske_skupnosti/2019/podatki_o_financi_pomoci_2018.pdf
- Moosavi, L. (2012). British Muslim converts performing 'authentic muslimness'. *Performing Islam*, 1(1), 103–128.
- Murshed, S. M. in Pavan, S. (2011). Identity and Islamic radicalization in Western Europe. *Civil Wars*, 13(3), 259–279.

- Ngari, A. in Reva, D. (2017). *How ethnic and religious discrimination drive violent extremism*. Institute for Security Studies.
- Osredkar, M. J. (2011). Teološki in kulturološki razlogi za islamski pluralizem v Sloveniji. *Bogoslovni vestnik*, 71(3), 357–367.
- Pargeter, A. (2008). *The new frontiers of jihad: Radical Islam in Europe*. University of Pennsylvania Press.
- Pratt, D. (2018). *Religion and extremism. Rejecting diversity*. Bloomsbury Academic.
- Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalisation in Europe: From conversion to terrorism*. Danish Ministry of Justice. https://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsmraader/Forskning/Forskningsspuljen/2011/2007/Home_grown_terrorism_and_Islamist_radicalisation_in_Europe_-_an_assessment_of_influencing_factors_2_.pdf
- Prezelj, I., Kocjančič, K. in Marinšek, U. (2018). Islamist radicalisation towards extreme violence and terrorism. *Šolsko polje*, 29(5/6), 85–105.
- Rabasa, A., Pettyjohn, S. L., Ghez, J. J. in Boucek, C. (2010). *Deradicalizing islamist extremists*. RAND Corporation.
- Roberts, K. A. (1990). *Religion in sociological perspective* (2nd ed.). Wadsworth Publishing Company.
- Saikal, A. (2007). Radical Islamism and the 'war on terror'. V S. Akbarzadeh in F. Mansouri (ur.), *Islam and political violence: Muslim diaspora and radicalism in the West* (str. 13–26). Tauris Academic Studies.
- Schmidt, A. P. (2013). *Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review*. International Centre for Counter-Terrorism.
- Smith, A. G. (2018). *Risk factors and indicators associated with radicalization to terrorism in the United States: What research sponsored by the National Institute of Justice tells us*. National Institute of Justice.
- Statistični urad. (2019). *Prebivalstvo po veroizpovedi in tipu naselja, Slovenija, popisa 1991 in 2002*. https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=8
- Stemmann, J. J. E. (2006). Middle east Salafism's influence and the radicalization of Muslim communities in Europe. *MERIA Journal*, 10(3), 1–14.
- The Associated Press. (4. 2. 2018). Tracing the roots of European terror: What led a young Belgian to become an ISIS terrorist. *Haaretz*. <https://www.haaretz.com/world-news/europe/what-led-a-young-muslim-belgian-to-become-an-isis-terrorist-1.5788277>
- Wojciechowski, S. (2017). Contemporary terrorism in the European Union – The hydra syndrome. *Przegląd Strategiczny*, 7(10), 295–305.
- Young, H. F., Zwenk, F. in Rooze, M. (2013). *Terrorism and radicalisation – TerRa: A review of literature on radicalization and what it means for TERRA*. https://terratoolkkit.eu/wp-content/uploads/2014/09/TERRATOOLKIT_LITERATURE_REVIEW_01.pdf

○ avtorjih:

Dr. Klemen Kocjančič, asistent-raziskovalec na Obramboslovnem raziskovalnem centru Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: klemen.kocjancic@fdv.uni-lj.si

Dr. Iztok Prezelj, redni profesor na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: iztok.prezelj@fdv.uni-lj.si

Preprečevanje radikalizacije v Republiki Sloveniji – od represivnega k vseskupnostnemu pristopu

Albert Černigoj

Namen prispevka:

Namen prispevka je na osnovi identificiranih pomanjkljivosti in prednosti, ki jih imamo pri preprečevanju radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem, podrobneje predstaviti prihodnje izzive in priložnosti, ki jih ima Slovenija pri vzpostavljanju, celovitega, trajnostnega, učinkovitega in vseskupnostnega pristopa na nacionalni ravni.

Metode:

Prispevek je strokovne narave in združuje praktične izkušnje, pridobljene pri vzpostavljanju sistemskega preprečevanja radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem, pregled nekaterih zadnjih strokovnih in znanstvenih dognanj ter uveljavljenih dobrih praks na mednarodni ravni.

Ugotovitve:

Nepredvidljivost in fragmentacija terorizma danes zahteva pristop, ki bo ob prilagodljivosti zagotavljal celovito in trajnostno naslavljanje s terorizmom povezanih tveganj. V zagotavljanje celovitosti je treba vključiti najširši krog tako varnostnih kot tudi nevarnostnih deležnikov, vključno s civilno družbo in interesnimi skupinami, ter jim zagotoviti potrebne mehanizme, vire in orodja za praktike. Mednje sodijo tudi indikatorji za pravočasno odkrivanje radikalizacije, katerih uporabo lahko praktiki zagotovijo le ob ustreznem znanju in medsebojnem povezovanju. Na osnovi lastno razvitih in tujih dobrih praks je slovenska policija v preteklih letih skupaj z drugimi deležniki pristopila k vzpostavitvi preprečevanja radikalizacije, ki bo ob novih sistemskih rešitvah omogočalo prenos le teh na praktično raven. K učinkovitemu prenosu in uporabi bo dodatno pripomogla sprejeta Strategija za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma, ki bo poleg načrtnosti zagotavljala okrepljeno sodelovanje.

Praktična uporabnost:

Ugotovitve bodo dodatno pripomogle odločevalcem in drugim zainteresiranim pri hitrejšem in učinkovitejšem vzpostavljanju celovitega, vseskupnostnega pristopa preprečevanja radikalizacije.

UDK: 343.3

Ključne besede: terorizem, nasilni ekstremizem, radikalizacija, preprečevanje, vseskupnostni pristop

Preventing of radicalisation in Republic of Slovenia – From repressive to whole-of-society approach

Purpose:

The aim of the article is based on identified advantages and disadvantages that we are facing when preventing radicalisation leading to terrorism and violent extremism in practice, is to present the future challenges and opportunities that Slovenia can take advantage of when establishing a complex, sustainable, efficient and whole-of-society approach on the national level.

Design/Methods/Approach:

The article combines practical experiences achieved while establishing systematical prevention of radicalisation leading to terrorism and violent extremism, a survey of the latest scientific findings and established good practices and policies at the international level.

Findings:

Unpredictability and fragmentation of today's terrorism demands comprehensive approach assuring sustainable addressing with terrorism related risks. In order to ensure whole-of-society approach a wide circle of security and non-security stakeholders should be included, as well as members of civic society and different groups of interest. Included stakeholders should have access to the necessary implementation mechanisms, as well to resources and tools for practitioners, such as indicators for early and timely detection of radicalization. Only well-educated, trained and interconnected practitioners guarantee proper use of such tools.

Based on some self-developed and foreign good practices, Slovenian police together with the above-mentioned stakeholders have recently established a new approach to prevent radicalisation. The new approach with its new systematical solutions will soon be transferred into practice. The implemented Counter Terrorism and Violent Extremism Prevention Strategy will additionally contribute to a more efficient transfer and use, and will ensure a more intense co-operation and planning.

Practical Implications:

The conclusions will additionally help decision-makers and other groups of interest to establish a faster, more efficient and complex whole-of-society approach to prevent radicalisation.

UDC: 343.3

Keywords: terrorism, violent extremism, radicalisation, prevention, whole-of-society approach

1 UVOD

Republika Slovenija je ne glede na relativno odsotnost hujših varnostnih groženj v (primerljivem) obsegu in intenziteti z drugimi državami članicami Evropske unije (DČ EU) (primerljivo) izpostavljena sodobnim varnostnim izzivom, zato je

temeljnega pomena pravočasno in ustrezno prepoznavanje posameznih tveganj. Med te sodijo obvladovanje migracij, boj proti vsem vrstam kriminalitete in zoperstavljanje vse bolj uveljavljenim varnostnim tveganjem, kot so kibernetске in hibridne grožnje. Med primarna tveganja nedvomno sodita tudi nasilni ekstremizem in terorizem.

Mednarodne varnostne, obrambne, gospodarske in okoljske spremembe, ki smo jim priča v zadnjem obdobju, zahtevajo prilagajanje nacionalnovarnostne politike in nacionalnovarnostnih sistemov. Varnostna situacija v Republiki Sloveniji je sicer ocenjena kot relativno dobra, kar potrjujejo relevantni dokumenti¹.

Smo relativno varni. Trendi, ki jih nakazujejo indikatorji, so sicer okrepljeni, vendar še vedno krepko pod povprečjem EU. (Relativni) predznak opozarja, da gre glede na mednarodno dinamiko za vseskozi spreminjajoče se stanje. Zavedamo se, da lahko vsako podcenjevanje, preziranje, neustrezno razumevanje tveganj in groženj hitro pripelje do hudih trajnih posledic.

Varnost je ena izmed temeljnih človekovih pravic in dobrin, ki ima neposreden vpliv na kakovost življenja vseh nas. Brez varnosti ni zagotovljen eden od osnovnih predpogojev za razvoj vsakega posameznika in družbe kot celote; namreč, posameznik, ki ni varen, je bistveno omejen v samouresničitvi/samoudejanjenju.

Terorizem in nasilni ekstremizem ostajata med primarnimi grožnjami globalni, regionalni in nacionalni varnosti. Bolj kot kdaj koli prej je terorizem danes dinamičen in kompleksen, v zasledovanju novih ciljev in priložnosti pa s koristjo izkorišča tehnološki razvoj in ugodnosti, ki jih prinaša razvoj vrednot demokracije, vladavine prava in svobode.

Terorizem in nasilni ekstremizem kljub vsem naporom, ki se vlagajo v njihovo preprečevanje, ostajata neke vrste fenomen. Ne zaradi pojavnih, včasih sofisticiranih oblik, temveč zaradi svoje izredne prilagodljivosti in sposobnosti izrabe vsega, kar bi morala biti dodana vrednost modernega demokratičnega okolja. Medtem ko je za terorizem prost pretok blaga in ljudi prednost, je za varnostne organe nepremostljiva ovira; medtem ko so svetovni splet in drugi dosežki moderne tehnologije za terorizem prednost, so za nacionalnovarnostne subjekte to frustracija; medtem ko terorizem s pridom izkorišča priložnosti, ki jih nudijo sodobni mediji in številna socialna omrežja vključno s tako imenovanim »temnim spletom«, za doseganje njihovih ciljev, so ti vse prepogosto naši nasprotniki. Vtis je, da terorizem bistveno bolje izkorišča sposobnost mednarodnega povezovanja kot nacionalnovarnostni subjekti, ki so pri tem, kljub vzpostavljenim številnim mehanizmom za mednarodno sodelovanje, omejeni z vrsto pravnih, administrativnih, upravnih ter drugih ovir.

Terorizem je danes izrazito dinamičen. Pa ne le zaradi hitrega spreminjanja pojavnih oblik. Ne smemo pozabiti, da se poleg versko podprtega ekstremizma/terorizma soočamo z vrsto drugih oblik ekstremizma in terorizma. Tako npr. iz

¹ *Serious Organize Crime Threat Assessment (SOCTA)* (za več glej: <https://www.europol.europa.eu/socta-report>), *EU Terrorism Situational and Trend Report (TeSat)* (za več glej: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>), *Teroristična ogroženost Republike Slovenije* (za več glej: <https://www.gov.si/temelj/ocena-teroristicne-ogrozenosti-slovenije/>)

Europolovega letnega poročila o stanju in trendih na področju terorizma v EU (TE-SAT)² izhaja, da delež versko podprtega terorizma predstavlja le 16 % vseh terorističnih dejavnosti v obravnavanem letu 2018. Izrazita dinamika tega področja se kaže v generiranju različnih novo nastajajočih gibanj, ki izvirajo iz polarizacije okolja EU, spodbujene z različnimi družbenimi izzivi, kot so migracije in drugi dejavniki spreminjanja družbe. Takšna gibanja so sicer s sociološkega vidika prepoznana kot pomembna za zagotavljanje družbenega ravnovesja, vendar nas zgodovina uči, da (žal) v zasledovanju svojih ciljev prepogosto posežejo po uporabi nasilja, kar jim brez razlike daje predznak ekstremističnih, v skrajni obliki terorističnih skupin. Prilagodljivost se kaže v izrazito hitrem prehodu iz t. i. državno podprtega terorizma, tj. obdobja uličnega terorizma, preko t. i. »desk top« terorizma, v pričujoči »smart phone« terorizem. Terorizem se torej spreminja v vseh segmentih; motivih, ciljih, lokacijah, razširjenosti (Wright, 2017).

Novodobni terorizem je obenem zelo raznolik pojav. Iz njegovih tradicionalnih oblik, kot so npr. ugrabitve, zajetje in napadi diplomatskih predstavnikov/predstavništev, zajetje letal, v obdobju državno podprtega terorizma, se danes srečujemo z izredno široko paletto izvedbenih oblik (Burnet, 2003). Od popolnoma preprostih terorističnih napadov, izvedenih s komaj še delujočim orožjem, nevarnimi predmeti, mačetami, rezili, napadi z vozili, pa vse do najbolj sofisticiranih terorističnih napadov. Med te zagotovo sodi preteča uporaba bioloških agensov, kemičnih sredstev, kar je še vedno v relativno omejenem, vendar za to nič manj realnem obsegu, ter vse bolj uveljavljene oblike, povezane s kibernetскими in hibridnimi grožnjami. Od tistih, ki so jih izvedli posamezniki ali slabo organizirane skupine, brez podrobnih vnaprejšnjih priprav in načrtovanja, do terorističnih napadov, za katerimi stojijo dobro organizirane skupine, dodatno inspirirane z vizijo nekaterih krovnih mednarodnih terorističnih skupin³. Od državno podprtih terorističnih napadov do tistih načrtovanih v kontekstu t. i. terorizma, povezanega z organizirano kriminaliteto (angl. *terrorism nexus organized crime*). Visoko strukturirane skupine vse bolj nadomeščajo takšne z ohlapnimi in nejasnimi strukturami (Burnett in Whyte, 2005).

Izrazita kompleksnost in dinamika novodobnega terorizma in nasilnega ekstremizma zahteva tudi takšen odziv oziroma pristop. Ta mora biti celovit in trajnosten. Parcialno in trenutno odzivanje na posamezne grožnje ni zadostno. Biti mora multidisciplinarno, vse vključujoče, dejavnosti in naporu relevantnih deležnikov pa morajo biti zaobjeti v novitem pristopu (Prezelj, 2013).

Ta pristop mora zaradi izzivov, na katere odgovarja, zagotavljati pravočasnost in medsebojno usklajeno prepoznavanje, vrednotenje in odzivanje. Takšen pristop je, kot to ugotavlja širša mednarodna strokovna in laična javnost, lahko ustrezno odmerjen in uravnoteženo usmerjen v prepoznavanje, omejevanje in preprečevanje. Zaradi svoje izrazito zgodnje naravnosti je takšen pristop še posebej ambiciozen, saj je poleg uveljavljene kriminalne prevencije, v sklopu preprečevanja bistveno bolj usmerjen v generalno prevencijo, ki temelji na t. i.

2 EU Terrorism Situation and Trend Report 2018 (<https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>)

3 Lista terorističnih organizacij in sankcijske liste (<https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-1/key-issues/LIN-designated-terrorist-groups.html>)

mehkih pristopih. Upoštevajoč uravnoteženost in odmerjenost posameznih ukrepov in dejavnosti, generalna prevencija ne prevzema osrednje vloge, je pa, primerjaje s tradicionalnim pristopom zoperstavljanja terorizmu, postavljena v ospredje.

Da gre za izredno ambiciozen pristop, potrjuje tudi dejstvo, da ta ni usmerjen (samo) v zgodnje odkrivanje pojavnih oblik, načrtovanja, organiziranja terorizma/nasilnega ekstremizma, ampak je usmerjen v prepoznavanje in razumevanje razlogov za nastanek pogojev v družbi, ki omogočajo razvoj procesa radikalizacije (Coppock in McGovern, 2014). Učinkovito zoperstavljanje terorizmu torej danes za razliko od nekdanjega klasičnega represivnega pristopa, omejenega na obveščevalne in policijske strukture, zahteva vključevanje bistveno širšega kroga pristojnih za omejevanje radikalizacije odgovornih deležnikov.

Takšno vključevanje pa pravzaprav tvori horizontalni/multidisciplinarni pristop, ki bo temeljil na tesnem sodelovanju vseh, ki lahko prispevajo k boljšemu razumevanju, prepoznavanju, odkrivanju, preprečevanju, pa tudi k morebitnemu odvrčanju ter reintegraciji oz. resocializaciji oseb, ki so zapadle v nasilni ekstremizem ali terorizem (Radicalisation Awareness Network [RAN], 2019).

Sprememba doktrine zoperstavljanja s terorizmom in nasilnim ekstremizmom povezanih ravnanj tako postaja (končno in vse bolj) odgovornost celotne družbe. Ker postajamo vse bolj odgovorni in se vse bolj zavedamo kompleksnosti, predhodno uveljavljen medagencijski pristop že nadomešča t. i. vseskupnostni. Medtem ko v sklopu medagencijskega sodelovanja poleg policije in obveščevalnega sektorja v ospredje z novimi odgovornostmi prihajajo tudi drugi resorji, družina, šolstvo, sociala, zdravstvo, delo, kultura, se nove priložnosti kažejo na prehodu v t. i. vseskupnostni pristop (Organisation for Security and Co-Operation in Europe [OSCE], 2019).

Medagencijsko sodelovanje kljub vključevanju relevantnih resorjev ne ponuja vseh vsebinskih/strokovnih odgovorov in zmogljivosti, ki jih imajo deležniki, kot so civilna družba, verske skupnosti, raziskovalna in akademska skupnost. Zanimariti ne smemo vloge javno-zasebnega partnerstva ter drugih interesnih združenj. Večjo vlogo je treba nameniti mladim in medijem, ki lahko bistveno prispevajo pri preprečevanju radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem.

Vse to bo prispevalo k večji preglednosti delovanja sistema, kar bo posledično dvignilo zavedanje in zaupanje okolja, s čimer bistveno pripomoremo k stanju varnosti v družbi. Obenem lahko na ta način zagotovimo ustrezno in enotno razumevanje tveganj, pa tudi lastne vloge posameznih deležnikov in odgovornosti. To še posebej velja za t. i. nevarnostne deležnike.

Na osnovi ugotovljenih trenutnih in prihajajočih trendov, ob upoštevanju na mednarodni ravni oblikovanih dobrih praks preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma, je v nadaljevanju predstavljen pomen zgodnjega odkrivanja znakov radikalizacije ter potreba po oblikovanju enotnih pristopov in orodij za zgodnje odkrivanje radikalizacije. Na osnovi lastnih izkušenj, pridobljenih na nacionalni ravni, bodo opisane prednosti pa tudi težave, s katerimi se družba sooča pri vzpostavljanju t. i. vseskupnostnega pristopa ter uporabnost učinkovitih orodij, med katerimi so ključnega pomena ravno indikatorji za zgodnje odkrivanje radikalizacije.

2 NAPORI SLOVENSKE POLICIJE IN DRUGIH DELEŽNIKOV PRI UVELJAVLJANJU VSESKUPNOSTNEGA PRISTOPA PREPREČEVANJA RADIKALIZACIJE, KI VODI V TERORIZEM IN NASILNI EKSTREMIZEM

Vse do zdaj zapisano je bila podlaga za konkreten razmislek, kako naprej na nacionalni ravni. Obenem je bila Slovenija v času predsedovanja EU leta 2008 tudi med prvimi DČ EU, ki je sodelovala pri oblikovanju novih pristopov obravnavanja/preprečevanja radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem⁴. Ob zavedanju ozkega kroga strokovnjakov v Sloveniji po potrebni vključitvi širšega kroga deležnikov v preprečevanje radikalizacije je Slovenija v letu 2011 na predlog Policije po odločitvi Sveta za nacionalno varnost (SNAV) po vzoru takratne Mreže EU za preprečevanje radikalizacije (angl. RAN – Radicalisation Awareness Network, danes imenovane Radicalisation Awareness Network (RAN) Centre of Excellence (RAN CoE)) vzpostavila Nacionalno mrežo strokovnjakov za preprečevanje radikalizacije ter ob podpori RAN CoE v sklopu programa usposabljanja trenerjev usposobila 21 trenerjev/multiplikatorjev z različnih resorjev. Mrežo ob organizacijski podpori Medresorske delovne skupine za terorizem, ki ji kapacitete/zmogljivosti zagotavlja Slovenska obveščevalno-varnostna agencija (SOVA), je v tem času do danes vodila Policija, kar se bo z vzpostavitvijo nove funkcije⁵, tj. nacionalnega koordinatorja za preprečevanje radikalizacije, najverjetneje spremenilo v naslednjem kratkoročnem obdobju.

V sklopu takšnega sodelovanja ob izrazito povečanem razumevanju in podpori prejšnje ter sedanje vlade, univerz v Ljubljani in Mariboru je bilo opravljeno relativno pomembno in za nadaljevanje ključno delo. Kjer je bilo nujno, je Slovenija postopoma nadaljevala s prenosom na mednarodni ravni uveljavljenih (predvsem v EU) praks, jih ob pomoči stroke prilagodila našim specifičnim lokalnim izzivom in jih, na podlagi izkušenj, postopno razvijala. Koncept platforme je do zdaj temeljil na prostovoljnem vključevanju deležnikov in ne na strogem formalnem, kar predvidoma omogoča več prilagodljivosti. Osnovnemu skeletu prvih 5–6 deležnikov, med katerimi so bili Policija, SOVA, Obveščevalno-varnostni službi (OVS), Ministrstvo za zdravje, Univerza v Ljubljani in Univerza v Mariboru, se je postopoma, glede na prioriteto tveganja, pridruževalo vedno več deležnikov. Proces ni hiter, je po svoje težaven in zahteven. Posamezni deležniki še vedno s težavo in le postopoma prepoznavajo svojo vlogo in se vključujejo v delo, kar kaže na relativno odsotnost ustrezne ozaveščenosti.

Eden ključnih namenov nacionalne mreže je, po vzoru sodelovanja na državni ravni, zagotoviti tudi/in predvsem usklajeno sodelovanje praktikov na terenu, tj. tistih, ki se na terenu prvi srečujejo s procesom radikalizacije, in

⁴ Da bi EU okrepila svoje politike preprečevanja radikalizacije in novačenja, je novembra 2008 revidirala sicer leta 2005 sprejeto EU Strategijo o preprečevanju radikalizacije in novačenja (<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9956-2014-INIT/en/pdf>).

⁵ Nacionalna strategija za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma, sprejeta decembra 2019, poleg Nacionalnega koordinatorja za terorizem predvideva tudi vzpostavitev Nacionalnega koordinatorja za radikalizacijo, ki ga je Vlada RS imenovala 19. 12. 2019.

jim za to zagotoviti potrebna orodja, kapacitete in zmogljivosti za pravočasno prepoznavanje znakov radikalizacije, njihovo pravilno razumevanje in odzivanje nanje. Ključnega pomena pri tem je, da imajo vsi deležniki enako, predvsem pa ustrezno razumevanje tveganj, groženj ter vloge posameznih deležnikov, kar je bilo vodilo pri načrtovanju prvih korakov.

V sklopu nacionalne mreže, ki danes združuje več kot dvajset različnih deležnikov, vključno s predstavniki nevladnih organizacij, je bil dosežen sicer majhen, a pomemben napredek.

Policija je v sodelovanju z drugimi deležniki v sklopu nacionalne mreže na operativni ravni pripravila indikatorje za zgodnje odkrivanje nasilne radikalizacije in novačenja za terorizem. Vzporedno z razvojem indikatorjev so potekala načrtovanja različnih modelov usposabljanja, saj brez znanja in potrebnih veščin ostanejo orodja neizkoriščena. Uporabnost oblikovanih indikatorjev je bila od njihove uvedbe, z uspešnim odkritjem konkretnih osumljencev/primerov, dokazana v več primerih. Danes niso redki primeri uspešno odkritih posameznikov, ki so se odpravljali na krizna žarišča ali pa so/bili predmet interesa tujih varnostnih organov. Nekateri od njih in kjer je bilo to mogoče, so bili kasneje uspešno procesirani v svojih izvornih državah. Na osnovi lastnih praks in sodelovanja v različnih mednarodnih formatih je zagotovljeno spremljanje ustreznosti indikatorjev, ki se, ko in kjer je treba, ustrezno preoblikujejo⁶.

Ker uporaba orodij zahteva ustrezno usposobljenost, je Policija, poleg poskusov dviga ozaveščanja med policisti, v preteklih letih nadaljevala z vzpostavljanjem posameznih oblik usposabljanj, prepoznavanje radikalizacije pa se vse bolj uveljavlja v kontekstu kriminalističnoobveščevalnega dela. Relevantne vsebine postajajo tako vse bolj uveljavljene v sklopu različnih usposabljanj policije, od tistih splošnih v sklopu osnovnega usposabljanja, pa vse do tistih bolj specialističnih. Zatrđimo lahko, da tako posamezna področja policijskega dela, kot so v skupnost usmerjeno policijsko delo, varovanje meja idr., postajajo vse bolj integrirana v celovit protiteroristični koncept. S tem postaja prepoznavanje tveganja radikalizacije del celotne policije.

Podobno kot druge države članice EU se tudi Slovenija izrazito usmerja v razumevanje dejavnikov, ki vplivajo na proces radikalizacije, razlogov za radikalizacijo posameznih skupin kot tudi priložnostim za odvrnitev in ponovno resocializacijo. Ker sta znanje in sposobnost policije na tem področju omejena, poskuša policija v sklopu nacionalne mreže k sodelovanju pritegniti tudi druge relevantne deležnike.

V preteklih nekaj letih je policija skupaj z nekaterimi deležniki z namenom dviga ozaveščanja širše strokovne javnosti, oblikovanja in prenosa novih praks izvedla več dogodkov. Na sistemski ravni so bili za potrebe razvoja in uresničevanja novih politik organizirani različni posveti, na lokalni ravni pa so v sklopu različnih formatov strokovnih usposabljanj med seboj povezovali različne prakse. Medtem ko je namen prvih iskanje in razvoj novih sistemskih rešitev, v slednjem primeru poskušajo okrepiti ozaveščenost različnih strokovnjakov, prepoznavanje lastne vloge in odgovornosti, razumevanje pristojnosti sodelavnikov, zagotoviti enovito

⁶ Sprememba trendov, kot je odhod tujih terorističnih borcev iz evropskih držav na krizna območja, v t. i. njihove povratke je npr. eden od takšnih primerov.

razumevanje tveganj ter postaviti temelje za medsebojno sodelovanje. Podobno kot na sistemski ravni tudi na praktični poskušajo najprej pritegniti tiste,⁷ ki se kot taki prvi srečujejo s pojavom radikalizacije.

Tako razvite lastne prakse in izkušnje (tako pozitivne kot negativne), pridobljene v sklopu delovanja nacionalne mreže, so bile oblikovane v zaključke srečanja notranjih ministrov v okviru procesa Brdo leta 2014, ki so pozivali k okrepitevi sodelovanja v boju proti terorizmu, so nas vodile k odločitvi, da bi bilo koristno pristop EU prenesti tudi na države Zahodnega Balkana. Policija je v letu 2015 v sklopu Internal Security Fund začela s projektom »FIRST LINE neposredni izvajalci, ki se srečujejo z vprašanjem radikalizacije – Osveščanje in spodbujanje izgradnje zmogljivosti v regiji Zahodnega Balkana« (angl. *FIRST LINE Practitioners Dealing with Radicalization Issues – Awareness Raising and Encouraging Capacity Building in the Western Balkan Region*). Dodana vrednost dvoletnega projekta je poleg uresničenih ciljev prepoznana v vsaj dveh segmentih; projekt, v katerega je policija vključila poleg tujih strokovnjakov, je bil priložnost za usposabljanje in medsebojno povezovanje slovenskih strokovnjakov ter v sklopu projekta je bil razvit t. i. koncept vseskupnostnega preprečevanja radikalizacije, ki je hkrati lahko praktično uporabljen na nacionalni ravni.⁸

Kljub (za zdaj) osrednji vlogi Policije in agencije SOVA se je treba zavedati njunih omejitev pri celovitem preprečevanju radikalizacije. Policija je ob agenciji SOVA in OVS mogoče res med tistimi, ki najbolje razume posamezna tveganja, grožnje, zagotovo pa nima vseh ustreznih razlag, pojasnil, vedenj in znanj, potrebnih za celovito obravnavo pojava radikalizacije. Zato ves ta čas išče izdatno podporo pri različnih strokovnjakih z Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, pa tudi drugih univerz.

Podobna pobuda je pričakovana tudi od drugih, za preprečevanje radikalizacije ključnih deležnikov, ki so še vedno nekoliko zadržani. Posamezni poskusi vključevanja resorjev do zdaj niso presegli navdušenja njihovih posameznih strokovnjakov, ki so med redkimi prepoznali svojo vlogo in odgovornost resorja. Temu po vsej verjetnosti botruje relativna odsotnost grožnje. To postavlja preprečevanje radikalizacije, ob vrsti drugih prioritet posameznih resorjev, največkrat v drugi plan. Bolj kot to skrbi nevarnost, ki se kaže v nekakšni anemičnosti, mogoče celo neupoštevanju, posamezne stroke. Ta ob nezadostnem/neustreznem/napačnem razumevanju lastne vloge ne stori dovolj ali pa, kar je še slabše, izvede napačne korake.

Na mednarodni ravni je Policija kljub poskusu angažiranja ostalih deležnikov pri udeležbah v različnih mednarodnih forumih ter prenosu praks zbranih/na voljo v sklopu RAN CoE ostala sama. Policija ves ta čas zagotavlja zastopanje slovenskih interesov v sklopu posebnega Usmerjevalnega odbora EU (angl. *Steering Board on Radicalisation*), ki ga vodi Evropska komisija, in Mreži strokovnjakov EU (angl. *Network of Prevent Policy Makers*).

Dobre prakse, razvite v različnih mednarodnih, raziskovalnih pa tudi nacionalnih formatih vodilnih držav na tem področju, jasno kažejo na potrebo

⁷ Vsi se strinjamo, da je treba več pozornosti nameniti predvsem mladim, družinam, socialno šibkejšim, deprivilegiranim ter drugim ranljivim skupinam, kot so npr. zaporniki idr.

⁸ P-R-A (Prevent-Refer-Address)

po okrepljenem vseskupnostnem povezovanju, ki ga je danes mogoče prepoznati v različnih oblikah nacionalnih mehanizmov za sodelovanje. Takšni mehanizmi morajo temeljiti na vključevanju, koordinaciji, sodelovanju ter zasledovanju enotnih ciljev. Mehanizmi, ki zagotavljajo, da se na državni ravni sprejete politike jasno odražajo v uresničevanju na lokalni ravni (*»top-down«*). Pri tem je pomembno, da nikogar ne izpustimo, izključimo.

Prihodnji izzivi bodo zahtevali še več povezovanja na mednarodni kot tudi v prvi vrsti na nacionalni ravni. Sodelovanje med državnimi organi in posameznimi varnostnimi institucijami, izmenjevanje znanj/izkušenj (tako dobrih praks kot informacij o neuspešnih poskusih) ter vse večje vključevanje civilne sfere je pričakovano in nujno.

Dodaten zagon zagotovo pomeni prenovljena Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (2019), ki med temeljne izzive uvršča prav s terorizmom povezana tveganja, v prvi vrsti radikalizacijo, ki vodi vanj oz. nasilni ekstremizem. Velika pričakovanja gredo v novembru 2019 sprejeti Nacionalni strategiji za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma (Vlada Republike Slovenije, 2019). Kot eden bolj modernih konceptov poleg uravnoveženosti med posameznimi področji, preventive, zaščite, pregona in odzivanja, daje poseben poudarek ravno prevenciji, ki bi predvidoma omejila dovzetnost posameznika za radikalizacijo. Z opredelitvijo nacionalnega koordinatorja za radikalizacijo Nacionalna strategija obenem postavlja trdnejše temelje za celovito in usklajeno naslavljanje preprečevanja radikalizacije.

3 POMEN INDIKATORJEV ZA ZGODNJE ODKRIVANJE RADIKALIZACIJE

Praksa oz. operativne izkušnje kažejo, da je kljub doseženemu napredku in razvoju vseh segmentov preprečevanja terorizma/nasilnega ekstremizma med ključnimi razlogi za neuspešnost, poleg nepoznavanja protokolov obveščanja in nezadostne koordinacije, napačnega razumevanja pristojnosti sodelavcev, prav nesposobnost praktikov prepoznavanja zgodnjih znakov. Policija ima v uporabi listo indikatorjev prepoznavanja, predvsem zunanjih znakov, ki jih lahko razberemo iz pojavnosti, zunanjega videza in vedenja operativno posameznikov, torej tistih, ki so že podvrženi procesu radikalizacije na točki, ki razmejuje še dopustno od nedovoljene radikalizacije, torej tiste, ki ima znake kaznivih ravnanj.

Pri zgodnjem prepoznavanju znakov radikalizacije pa je težišče na še bolj zgodnji fazi, tj. fazi, ko se posameznik še odloča, ali se ne/bo podvrgel procesu radikalizacije oziroma je še v fazi t. i. iniciacije, kjer je posameznikov notranji proces odvisen od številnih medsebojno zapleteno prepletenih notranjih in zunanjih, individualnih ter socioloških dejavnikov.

Ker se policisti pri izvajanju svojih temeljnih nalog pogosto srečujejo s takšnimi znaki, je prav, da so policisti sposobni prepoznati kombinacije takšnih dejavnikov tveganja pri posamezniku ali v okolju, si jih pravilno interpretirati, da bi bili skladno s predvidenimi protokoli takšni podatki ustrezno ovrednoteni in posredovani nadrejenemu/pristojnemu uporabniku.

Policija je zato v sklopu javnega razpisa za ciljni raziskovalni projekt dala pobudo za izvedbo študije, ki je med drugim poskušala identificirati ključne indikatorje radikalizacije, lastne slovenski družbi oz. kulturnemu okolju. Pričakovanja policije kot naročnika so bila v smeri, da bi takšen pristop dodatno prispeval k poglobljeni razpravi različnih deležnikov, dvigu ozaveščenosti v strokovnih krogih ter širši družbi, oblikovanje seznama indikatorjev pa bi obenem imelo za posledico identifikacijo drugih relevantnih deležnikov.

Na osnovi indikatorjev bo policija skupaj z drugimi strokovnjaki učinkoviteje odkrivala znake radikalizacije, predvsem pa bo sposobna načrtovati ustreznejše individualne ukrepe za obravnavo posameznika s ciljem odvrnitve. Prisotnost in korelacija med posameznimi indikatorji je obenem v pomoč pri odločanju med uporabo preventivnega ali represivnega pristopa (Eijkman in Roodnat, 2017).

Kot dokazujejo empirične raziskave, lastno vsem oblikam in vrstam radikalizacije, ni enotne in transparentne »točke vstopa« in »konca« procesa radikalizacije. Proces radikalizacije je »dolgo potovanje«. Pogosto bo pri posamezniku težko razbrati »prelomno točko«. Zato je neprimerno, da smo usmerjeni zgolj v točko, ki razmejuje prehod iz še dopustne v nelegalno radikalizacijo, na kar je pogosto omejeno prepoznavanje policistov na terenu. Ker takšen pristop predstavlja preveliko tveganje, je treba policiste kot tudi/predvsem druge praktike opremiti z znanji, orodji za ustrezno/pravočasno prepoznavanje znakov radikalizacije (Bailey in Edwards, 2017).

Ker je opredelitev radikalizacije (pogosto) stvar subjektivnosti, je prav, da se s širše uveljavljenimi in družbeno/strokovno »dogovorjenimi« standardi izognemo osebni presoji, zato so lahko orodja, kot so pričujoči indikatorji, ustrezen način, da se policist izogne subjektivnosti, dvojnim merilom ali celo nepotrebnim stigmatizaciji, ki lahko samo še okrepi radikalizacijo. Policisti so tako izpostavljeni posebni nevarnosti. Zavedati se je treba, da je opredelitev radikalizacije zaznamovana s t. i. »kulturnostjo« (tj. značilnostjo lokalnega kulturnega okolja) in pa dvojnimi merili (kar je v nekem okolju sprejemljivo, za drugo okolje ne velja) (Bailey in Edwards, 2017).

4 NACIONALNA STRATEGIJA PREPREČEVANJA TERORIZMA IN NASILNEGA EKSTREMIZMA

Pomembna prelomnica v zaznavanju terorizma je postal 11. september 2001. Hitro spreminjanje trendov ter pojavnih oblik v naslednjih letih je pokazalo, da tradicionalno uveljavljen pristop obveščevalnih organov in policije za preprečevanje terorizma ne prinaša rezultatov. Vse to je narekovalo relevantnim mednarodnim ustvarjalcem, Združenim narodom, Svetu Evrope, EU, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi idr., da so iskali nove pristope. Ti so se do danes oblikovali v strukturirane dokumente, ki uravnoteženo naslavljajo vsa relevantna s terorizmom in nasilnim ekstremizmom povezana področja. Vse večji poudarek je namenjen učinkovitemu oz. zgodnjemu odkrivanju in preprečevanju radikalizacije, ki vodi v terorizem in ekstremizem, s tem, ko so usmerjeni v same dejavnike, ki spodbujajo nastanek radikalizacije (Bossong, 2014).

Statistični podatki (EUROPOL, 2018) ter relevantne ocene kažejo, da je mednarodna skupnost vendarle bolj uspešna v zatiranju terorizma in nasilnega ekstremizma, kar je verjetno med drugim rezultat tega, da so se DČ EU ter pristojne strukture EU lotile preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma na sistematičen, načrten, predvsem pa na (bistveno bolj kot v preteklosti) poenoten način. Danes ima 23 od 27 DČ EU nacionalne strategije in akcijske načrte.

Nekatere so zaradi konkretnih razlogov stopile korak naprej in sprejele od strategij za zatiranje terorizma ločene strategije za preprečevanje radikalizacije in nasilnega ekstremizma. Da bi bilo delovanje DČ EU enotno, so takšni dokumenti največkrat pripravljeni na osnovi na mednarodni ravni, zlasti in predvsem na ravni Organizacije združenih narodov, Sveta Evrope, krovno sprejetih obveznosti, ki služijo kot smernice, obenem pa ponujajo nabor uveljavljenih in preverjenih dobrih praks. Čeprav je npr. Evropska komisija na področju preprečevanja radikalizacije za zdaj bolj naklonjena »posrednim ukrepom«, kot so posebna poročila, identifikacija in vrednotenje dobrih praks, vseeno ponuja relativno kakovostna izhodišča za oblikovanje ustreznih politik na nacionalni ravni (Bossong, 2014).

Slovenija je bila med zadnjimi v EU, ki ni imela temeljnega razvojnega oz. strateško sistemskega dokumenta, ki bi opredeljeval načrtno omejevanje terorizma in nasilnega ekstremizma. Takšne dokumente so imele tudi DČ EU, ki so manj ogrožene od Slovenije.

Zavedajoč se pomembnosti, je SNAV v maju 2017 ustanovljeni Medresorski delovni skupini za protiterorizem (MDS PTR) s sklepom konec 2017 naložil pripravo Strategije za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma (strategija). Ob izraziti podpori in razumevanju Vlade RS ima Slovenija danes sprejeto na medresorski ravni in s strokovno javnostjo usklajeno strategijo, katere cilji bodo operacionalizirani v posebnem akcijskem načrtu. Struktura in cilji strategije so centralno usmerjeni v »preprečevanje« terorizma in nasilnega ekstremizma.

Strategija, ne samo da sledi konceptu Strategije EU za boj proti terorizmu, temveč gre v svoji ambicioznosti še nekoliko dlje in (obenem) upošteva vse smernice, zajete v Strategiji EU za preprečevanje radikalizacije. Osnova strategije temelji na štiristebnem modelu EU, ki je primarno usmerjen v:

- a. preprečevanje (angl. *prevent*), da bi se posamezniki podvrgli radikalizaciji, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem, ter preprečevanje takšnim osebam do sredstev za izvršitev napada;
- b. zaščito (angl. *protect*) pred neposrednim ogrožanjem življenja in premoženja ljudi ter kritične infrastrukture;
- c. sistem za učinkovit pregon (angl. *pursue*) in
- d. sistem odzivanja (angl. *response*) na grožnje terorizma.

Kljub uravnoteženemu poudarku vsem štirim področjem je strategija izrazito preventivno naravnana, saj osrednjo težo oz. poleg preprečevanja, celovito naslavlja teme t. i. prevencije, saj temeljnim štirim stebrom »dodaja« še dodaten stebel prevencije. Dodano vrednost predlaganega dokumenta prepoznamo v:

- a. izraziti preventivni naravnosti;
- b. izraziti usmerjenosti v najbolj ranljive skupine;

- c. operacionalizacija ciljev skozi akcijski načrt bo bistveno prispevala k okrepljenemu medresorskemu in vseskupnostnemu sodelovanju;
- d. osnutek strategije je izrazito usmerjen v prihodnost.

Poleg nacionalnega, upoštevajoč globalni, čezmejni učinek s terorizmom povezanih dejavnosti, je posebna teža dana mednarodnemu vidiku. Glede na izzive, ki jih prinaša digitalizacija, je tako rekoč v vsakem poglavju del vsebine namenjen ravno zoperstavljanju v digitalnem okolju. Glede na izrazito raznovrstnost terorizma, podkrepljenega s tehnološkim razvojem in zlorabami interneta za namen terorizma, vsebine strategije upoštevajo še posebej tudi omejevanje tovrstnih zlorab.

Strategija je med modernejšimi, prilagojena nacionalnemu in regionalnemu okolju na način, da omogoča izpolnjevanje obvez Republike Slovenije na mednarodni ravni. Kot smo zapisali, uravnoteženo in celovito naslavlja kriminalno prevencijo (policija, obveščevalni sektor) in generalno prevencijo, ki vključuje vse druge resorje, nevladni sektor idr.

Praktiki se strinjamo, da bo strategija, poleg drugih ciljev, zagotovila ukrepe za uvedbo in izvajanje medsebojno usklajenih intervencij. Vse bolj se uveljavlja prepričanje, da so preventivni, »mehki« pristopi sicer bolj učinkoviti, vendar pa je treba upoštevati, da je treba ob njihovi morebitni nezadostnosti uporabiti tudi represivne pristope (Eijkman in Roodnat, 2017).

Uporabnost strategije ni prepoznana samo v nekakšnem »obkljukanju« nabora ciljev in ukrepov. Praktična vrednost strategije je večplastna. Oblikovanje strategije in njenega akcijskega načrta bo najprej pripomogla k identifikaciji preostalih deležnikov, pomembnih za preprečevanje terorizma in nasilnega ekstremizma. Njihovo postopno vključevanje pri oblikovanju in kasnejši operacionalizaciji strategije bo pripomoglo k dvigu ozaveščenosti in prepoznavanju svoje vloge. Uresničevanje strategije bo pripomoglo k uvajanju načrtnosti in sistematičnosti, pa tudi uvajanju usklajenosti delovanja deležnikov. Načrtnost in sistematičnost bo ob predvideni prilagodljivosti in sprotne vrednotenju strategije zagotavljala sprotno/pravočasno prepoznavanje novih izzivov in priložnosti, ki se bodo sprotno prilagajali in na novo uvrščali na listo nujno potrebnih ukrepov.

Na ta način Policija, Slovenska obveščevalno-varnostna agencija in Obveščevalno-varnostna služba Ministrstva za obrambo RS ne bodo več »osamljeni« v svojih naporih, kot je to pogosto prepoznano danes. Uvajanje novih deležnikov bo obenem omogočalo celovito naslavljanje preprečevanja terorizma, ki ne bo temeljilo le na odklanjanju groženj, temveč na razumevanju in s tem pomoči najbolj ranljivim skupinam.

5 ZAKLJUČEK

Terorizem in nasilni ekstremizem še naprej ostajata med glavnimi izzivi moderne družbe, saj predstavljata grožnjo varnosti ljudi, razvoju in zagotavljanju vladavini prava ter uveljavljanju temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Prisotnost grožnje in dejavnosti teroristov neposredno ogrožajo zdravje in življenje ljudi, pogosto pa tudi vplivajo na delovanje institucij, in kot smo temu priča v Evropi, k polarizaciji družbe.

Izziv terorizma lahko danes prepoznamo vsaj kot dvoplasten; tako z vidika tveganj oz. groženj kot tudi priložnosti. Te smo danes v sklopu uveljavljanja celovitega preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma sposobni prepoznati celoviteje, hitreje in s tem učinkovitejše. To ne nazadnje potrjujejo zadnje statistike odkritih in preprečenih s terorizmom povezanih dejanj v državah članicah EU. Zdi se, da smo v primerjavi s preteklostjo sposobni bistveno bolje razumeti ključne vidike/razloge/vzroke, ki so pomembni za nastanek in krepitev terorizma in nasilnega ekstremizma.

Terorizem in nasilni ekstremizem se bolj kot kdaj koli prej spreminjata v vseh segmentih; motivih, ciljih, lokacijah, razširjenosti. Postajata vse bolj raznolika, pa tudi razdrobljena. Vse bolj se uveljavljajo manjše, šibko strukturirane skupine, katerih vezi s krovnimi terorističnimi organizacijami ali ideološkimi centri postajajo vse bolj zabrisane in ohlapne.

Raznolikost terorizma in nasilnega ekstremizma se pogosto kaže v visoki stopnji inovativnosti in številnih izvršitvenih oblikah, od tistih najbolj preprostih, slabo, hipno načrtovanih pa vse do najbolj prefinjenih oblik z uporabo kemičnih, bioloških in drugih, tako konvencionalnih kot tudi nekonvencionalnih sredstev. K raznolikosti dodatno pripomore razvoj moderne tehnologije, terorizem in nasilni ekstremizem pa se vse bolj selita z ulice v digitalni svet.

Vse to danes postavlja družbo pred zelo kompleksen izziv, na katerega lahko odgovorimo le s celovitim, horizontalnim in multidisciplinarnim pristopom, v katerega mora biti vključen sleherni deležnik, ki lahko kakor koli pripomore k ustreznemu, predvsem pa enotnemu razumevanju. Vse bolj se uveljavlja prepričanje, da je treba poleg varnostnih deležnikov, kot so policija, pravosodje, obveščevalna skupnost, vključiti tudi in predvsem tiste, ki se v družbi na mikro ravni pogosto bistveno hitreje srečujejo s pojavom terorizma in nasilnega ekstremizma kot policija in obveščevalci.

Na ta način se preprečevanje terorizma seli iz relativno kasnega, kriminalno preventivnega v bistveno bolj zgodnjo fazo generalne prevencije, kjer v ospredje stopajo v preteklosti netipični deležniki, odgovorni za delo z družinami, mladimi in drugimi ranljivimi skupinami, zdravstvom, socialnim delom. Vse to je v preteklih letih prispevalo k izrazitemu preskoku v t. i. medagencijski pristop. Razvitejše države gredo v svoji ambicioznosti in z vključevanjem interesnih skupnosti, civilne družbe in drugih še dlje in nadgrajujejo medagencijski pristop v t. i. vseskupnostni.

Slovenija na osnovi lastnih izkušenj ter sodelovanja pri oblikovanju in uveljavljanju novih dobrih praks na področju preprečevanja terorizma poskuša slediti novim pristopom. Z vzpostavitvijo nacionalne mreže za preprečevanje radikalizacije se je začelo dolgo in trdo delo, kar bi se ob zagotovitvi ustreznih sistemskih pogojev načeloma moralo odraziti v učinkovitejšem preprečevanju terorizma, nasilnega ekstremizma, radikalizacije in novačenja.

Krepitev ozaveščenosti, postopno vključevanje vseh relevantnih deležnikov, zagotovitev znanj in orodij, vzpostavljanje potrebne in učinkovite koordinacije, ki vodi v usklajeno delovanje na nacionalni ter lokalni ravni, so primarni cilji mreže.

Pri tem je posebnega pomena, da vsi dobro, predvsem pa enako, razumemo izzive, tveganja pa tudi pristojnosti ter omejitve vključenih deležnikov. Razumevanje in znanje ter dosledna raba razpoložljivih orodij so ključnega pomena.

Zavedajoč se tega, je policija, v sklopu sodelovanja z akademsko in raziskovalno dejavnostjo, ob podpori drugih deležnikov, zaprosila za izvedbo neodvisne in celovite raziskave, ki bo ponudila celovit odgovor o prisotnosti, obliki in obsegu radikalizacije ter različnih oblikah ekstremizma v Sloveniji. Na osnovi ambiciozno zastavljenih ciljev bi proučevanje moralo pojasniti razloge za nastanek radikalizacije in ekstremizma, kar bo v pomoč pri enotnem razumevanju pojava in s tem ustrežnejše načrtovanje politik odločevalcev ter operativnih ukrepov za učinkovitejše preprečevanje radikalizacije. Posebno dodano vrednost prepoznavamo v naboru indikatorjev, ki bodo v pomoč praktikom pri pravočasnem, zgodnjem prepoznavanju pojavnih oblik radikalizacije.

Uveljavljanje zametkov vsesкупnostnega pristopa v Sloveniji bodo, ob ustrezni politični podpori, dodatno pospešile nedavno dosežene sistemske rešitve na nacionalni ravni. Uravnotežena vsebina decembra 2019 sprejete Strategije preprečevanja terorizma in nasilnega ekstremizma bo dodatno zagotovila usmerjene, načrtne in med vrsto deležnikov medsebojno usklajene dejavnosti za preprečevanje radikalizacije, ki vodi v terorizem in nasilni ekstremizem. Ob posebnem poudarku vidika prevencije bo z vzpostavitvijo nacionalnih koordinatorjev za terorizem in področje radikalizacije strategija dodatno pripomogla k usklajenemu uresničevanju njene vsebine.

UPORABLJENI VIRI

- Bailey, G. in Edwards, P. (2017). Rethinking 'radicalisation': Microradicalisations and reciprocal radicalisation as an intertwined process. *Journal for Deradicalisation*, (10), 255–281. <http://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/view/92/81>
- Bossong, R. (2014). EU cooperation on terrorism prevention and violent radicalization: frustrated ambitions or new forms of EU security governance? *Cambridge Review of International Affairs*, 27(1), 66–82. <https://doi.org/10.1080/09557571.2013.839627>
- Burnett, J. in Whyte, D. (2005). Embedded expertise and the new terrorism. *Journal for Crime, Conflict and the Media*, 1(4), 1–18. https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/expertise_terrorisme.pdf
- Burnet, E. (2003). *Countering complexity: An analytical framework to guide counter-terrorism policy-makings*. <https://jmss.org/article/view/57814/43488>
- Coppock, V. in McGovern, M. (17. 4. 2014). 'Dangerous minds'? Deconstructing counter-terrorism discourse, radicalisation and the 'psychological vulnerability' of Muslim children and young people in Britain. *Children & society*, 28(3), 242–256. <https://doi.org/10.1111/chso.12060>
- Eijkman, Q. in Roodnat, J. (2017). Beware of branding someone a terrorist: Local professionals on person-specific interventions to counter extremism. *Journal for Deradicalisation*, (10), 175–202. https://www.researchgate.net/publication/315715125_Beware_of_Branding_Someone_a_Terrorist_Local_Professionals_on_Person-Specific_Interventions_to_Counter_Extremism
- EUROPOL. (2018). *European Union terrorism situational and trend report 2018 (TESAT 2018)*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018>

- Organisation for Security and Co-Operation in Europe. (2019). *A whole-of-society approach to preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism*. <https://www.osce.org/secretariat/444340>
- Prezelj, I. (2013). Improving inter-organizational cooperation in counterterrorism: Based on a quantitative SWOT assessment. *Public Management Review*, 17(2), 209–235. <https://doi.org/10.1080/14719037.2013.792384>
- Radicalisation Awareness Network [RAN]. (2019). *Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism: Multy-agency approach*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/creating_counter_violent_extremism_infrastructures_en.pdf
- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV-2). (2019). *Uradni list RS*, (59/19).
- Vlada Republike Slovenije. (5. 12. 2019). 53. redna seja Vlade Republike Slovenije. Gov.si. <https://www.gov.si/novice/2019-12-05-53-redna-seja-vlade-republike-slovenije/>
- Wright, R. (5. 6. 2017). How different – and dangerous – is terrorism today? *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/news-desk/how-different-and-dangerous-is-terrorism-today>

O avtorju:

Albert Černigoj, višji kriminalistični inšpektor, spec., vodja Oddelka za terorizem in nasilni ekstremizem v Upravi kriminalistične policije Generalne policijske uprave. E-pošta: albert.cernigoj@policija.si

Navodila avtorjem prispevkov

Splošno	Varstvoslovje je znanstvena revija, ki spodbuja interdisciplinarno razpravo in izmenjavo ugotovitev s področja proučevanja varnosti. Prizadeva si osvetliti pravne, organizacijske, kriminološke, kriminalitetnopolitične, politološke, sociološke, psihološke in druge vidike varnostno relevantnih pojavov in konceptov. Revija prispeva h globljemu razumevanju vloge in delovanja skupnosti, organizacij in posameznikov, ki sodelujejo pri zagotavljanju varnosti.
Naslov prispevka	Naslov: velikost črk 14, krepko
Avtor(ji) prispevka	Naslovu sledi navedba avtorja (avtorjev) – samo ime in priimek. Ostali podatki: naziv, funkcija ter ustanove, kjer deluje(jo) se zapiše na koncu prispevka pod rubriko O avtorju(ih) : (velikost črk 12).
Povzetek	Prispevku mora biti dodan povzetek. Povzetek naj vsebuje do 250 besed. Napisan naj bo jedrnato in jasno. Odraža naj le tisto, kar je obravnavano v prispevku. Napisan naj bo na naslednji način (namen, metodologija, ugotovitve in izvirnost so obvezne postavke; ostale postavke se lahko izpustijo, če gre za teoretični prispevek): Namen prispevka: Kateri so razlogi za pisanje prispevka in kateri so cilji raziskave? Metode: Kako so cilji doseženi? Katera je glavna metoda, uporabljena za raziskavo? Kakšen je pristop in kakšno je teoretično področje prispevka? Ugotovitve: Kateri so ugotovitve raziskave/prispevka? Omejitve/uporabnost raziskave: Če je v prispevek vključena raziskava, mora ta del vsebovati predloge za nadaljnje raziskovanje in identifikacijo morebitnih omejitev raziskovalnega procesa. Praktična uporabnost: Kakšni so rezultati in praktična uporabnost prispevka, aplikacije ter zaključki? Vsi prispevki ne bodo vsebovali praktične uporabnosti – večina pa. Katere spremembe naj bi bile implicirane v praksi kot rezultat raziskave/prispevka? Izvirnost/pomembnost prispevka: Kaj je v prispevku izvirnega (novega)? Navedite, komu so ugotovitve raziskave/prispevka namenjene.
Povzetek v angleščini	Avtorji morajo oddati tudi prevod naslova in povzetka v angleščino. Za prevod povzetka prav tako velja omejitev do 250 besed. Postavke v angleškem jeziku so naslednje: Purpose: Design/Methods/Approach: Findings: Research Limitations/Implications: Practical Implications: Originality/Value:
Ključne besede	4–6 ključnih besed (navedene morajo biti tudi v angleščini – Keywords)
Besedilo	Prispevki naj bodo dolgi od 3.500 do 7.500 besed, napisani v MS Word formatu in pisavi Times New Roman, velikost črk 11, z 1,5 vrstičnim razmikom ter robovi: zgoraj – 3 cm, spodaj – 3 cm, levo – 2 cm, desno – 4 cm.
Strukturiranje besedila	Naslovi poglavij in podpoglavij naj bodo napisani z velikostjo črk 14, krepko. Primer: 1 UVOD 2 POGLAVJE 2.1 Podpoglavje 1 2.1.1 Podpoglavje 2 3 ZAKLJUČEK UPORABLJENI VIRI Za empirične znanstvene prispevke priporočamo strukturo IMRAD.
Navajanje uporabljenih virov	Seznam uporabljenih virov naj vsebuje le v besedilu navedene vire, urejene po abecednem redu. Celotno navajanje uporabljenih virov mora biti v skladu s 7. izd. standarda APA.